

ประวัติวัดมหาพุทธาราม

ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

โดย...พระราชธรรมสารสุธี
(ธีรังกูร ธีรงฺกุโร ป.ธ.๙)

ประวัติวัดมหาพุทธาราม โดย...พระราชธรรมสารสุธี

ประวัติวัดมหาพุทธาราม

ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ

จังหวัดศรีสะเกษ

รวบรวมและเรียบเรียง

โดย

พระราชธรรมสารสุธี

(ธีรังกูร ธีรงฺกุโร ป.ธ. ๙)

ชื่อหนังสือ: ประวัติวัดมหาพุทธาราม

โดย...**พระราชธรรมสารสุธี**

(ธีรังกูร ธีรงฺกุโร ป.ธ. ๙)

ISBN : 978-974-496-144-0

คอมพิวเตอร์

พระครูศรีมงคลปริยัติกิจ (สิทธานต์ ป.ธ. ๖)

พิสูจน์อักษร

พระครูศรีมงคลปริยัติกิจ (สิทธานต์ ป.ธ. ๖) บุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๓ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

สำนักพิมพ์: สืบสานพุทธศาสน์ ๖๙/๙๐ หมู่ ๔ ซอยแก้วอินทร์

ถนนกาญจนาภิเษก ต. บางแม่นาง

อ. บางใหญ่ จ. นนทบุรี ๑๑๑๔๐

โทร. ๐ ๒๑๙๑ ๘๒๑๓, ๐๘ ๑๔๙๔ ๔๓๘๖

พิมพ์ที่ : หจก.โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล

๒๐/๒๑ ถนนนนทบุรี ต.บางกระสอ อ.เมือง จ.นนทบุรี

โทร. ๐ ๒๙๖๘ ๐๖๖๑ – ๓

นายอรรถ พืชวณิชย์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๕๓

คำปรารภ

วัดมหาพุทธาราม เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาก่อนประวัติศาสตร์นครศรีลำดวนและจังหวัดศรีสะเกษ รายละเอียดของข้อมูลบางส่วนจึงขาดความสมบูรณ์ ซึ่งผู้รวบรวบ/เรียบเรียงได้พยายามศึกษาสืบค้นประวัติวัดจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ ที่พิจารณาเห็นว่ามีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และอาศัยเรื่องราวเกี่ยวกับคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทราบประวัติความเป็นมาของวัด แล้วนำมาประมวลใหม่ เพื่อสะดวกต่อการศึกษา และสืบค้นหาความจริงต่อไป ซึ่งประวัติที่นำมากล่าวไว้ในที่นี้ ยังมีไม่ละเอียดนัก ต้องอาศัยท่านผู้รู้ได้ให้ข้อแนะนำเพิ่มเติม เพื่อความถูกต้องสมบูรณ์ในคราวต่อไป

ในการเขียนประวัติวัดมหาพุทธารามครั้งนี้ อาจมีความแตกต่างไปจากประวัติเดิมที่ท่านได้เคยทราบและเคยศึกษามาก่อนแล้ว แต่เป็นความแตกต่างในเรื่องรายละเอียดเท่านั้น ส่วนสาระคงยึดถือประวัติเดิมเป็นหลัก จึงหวังว่า ประวัติวัดที่ปรากฏอยู่นี้ คงจักอำนวยประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจใคร่ศึกษาไม่มากก็น้อย

ขอขอบคุณบูรพาจารย์ และอนุโมทนาผู้บันทึกประวัติวัดมาแต่เดิม และท่านผู้รู้ทั้งหลาย ที่ผู้รวบรวม/เรียบเรียงได้อาศัยตำราของท่านเป็นหลักอ้างอิง รวมไปถึงเว็บไซต์ต่างๆ หากมี

ข้อผิดพลาดบกพร่องใดๆ ผู้รวบรวม/เรียบเรียงขอน้อมรับแต่เพียงผู้เดียว ส่วนความดีงามอันเกิดจากการเขียนประวัติวัดในครั้งนี้ ขอถวายเป็นทักขิณาบูชา แด่บูรพาจารย์ของวัดมหาพุทธารามทุกรูป

พระราชธรรมสารสุธี
เจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม
๖ ธันวาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

เรื่อง **หน้า**

ประวัติวัดมหาพุทธาราม

เรื่อง **หน้า**

เรื่อง **หน้า**

เรื่อง **หน้า**

****

หลวงพ่อโต วัดมหาพุทธาราม

อุโบสถและวิหารหลวงพ่อโต

มณฑปที่ตั้งรอยพระพุทธบาทจำลอง

ประตูวัด
ด้านทิศตะวันออก

อาคารเรียน สำนักศาสนศึกษาวัดมหาพุทธาราม

เจดีย์ ๒๖ ประโยค

ยักษ์หน้าประตูทางเข้าวิหาร

ศาลาธรรมานุสติ ๑ และ ๒

ศาลาแดง

พิธีมอบใบประกาศนียบัตร
ผู้สอบได้ธรรมศึกษาตรี, โท, เอก
ประจำปี ๒๕๕๒
ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
สำนักศาสนศึกษา วัดมหาพุทธาราม
โดย พระศรีธรรมนาถมุนี
รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ
วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

โรงเรียนวัดมหาพุทธาราม
โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

ปัญญา
อาภรณ์
เสฏฐี
ปัญญา

ประวัติวัดมหาพุทธาราม

โดย...พระราชธรรมสารสุธี

๑. สภาพทั่วไปและที่ตั้งวัด

วัดมหาพุทธาราม เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษ เลขที่ ๑๖๗ ถนนขุขันธ์ ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

อาณาเขตที่ตั้งวัด

ทิศตะวันออก	จรดถนนขุขันธ์
ทิศตะวันตก	จรดถนนศรีสะเกษ
ทิศเหนือ	จรดที่ดินเอกชน
ทิศใต้	จรดถนนเทศบาล

มีเนื้อที่ ๒๓ ไร่ ๒ งาน ๑๐ ตารางวา

๒. ความสำคัญและความเป็นมา

๒.๑ ความสำคัญ

วัดมหาพุทธาราม เป็นวัดราษฎร์ที่มีอาณาเขตกว้างขวาง เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่สมัยเมืองศรีนครเขต และในปี พ.ศ. ๒๕๔๙

มหาเถรสมาคมได้ประกาศให้วัดมหาพุทธาราม เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดศรีสะเกษ แห่งที่ ๑ อันแสดงว่าวัดมหาพุทธาราม เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวพุทธทั้งหลาย เป็นศูนย์กลางการปกครอง การศึกษา การสาธารณูปการ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ตั้งแต่อดีตสืบทอดมาจนปัจจุบัน

นอกจากนั้น วัดมหาพุทธาราม ยังเป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีสำคัญของคณะสงฆ์ และพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของเจ้าเมืองและข้าหลวงในอดีต และข้าราชการทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตลอดมากระทั่งบัดนี้

เนื่องจากวัดมหาพุทธาราม เป็นวัดเก่าแก่ ประวัติความเป็นมาหลากหลายทั้งที่เป็นตำนาน เป็นคำบอกเล่าสืบ ๆ กันมา เป็นข้อสันนิษฐานของท่านผู้รู้ และประวัติที่เชื่อถือได้ ประการสำคัญ วัดมหาพุทธาราม เป็นวัดใหญ่มีอาณาบริเวณกว้างขวาง เป็นศูนย์รวมกิจการคณะสงฆ์จังหวัดตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน บทบาทหน้าที่ของวัดจึงมีส่วนสำคัญต่อความเจริญงอกงามของคณะสงฆ์ และความมั่งคงสถาพรของพระพุทธศาสนาตลอดถึงเป็นบุญสถานอันยั่งยืนของประชาชนพุทธบริษัททั้งหลาย ดังนั้นในการเขียนประวัติของวัด จึงแบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

๑. วัดป่าแดง

๒. วัดพระโต และ

๓. วัดมหาพุทธาราม

๒.๒ ความเป็นมา

ตอนที่ ๑ วัดป่าแดง

วัดมหาพุทธาราม เดิมทีเดียวชาวบ้านเรียกว่า **วัดป่าแดง** จะสร้างขึ้นในสมัยใด ใครเป็นผู้สร้าง ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัด แต่จากการสันนิษฐานตามลักษณะการตั้งชุมชนพื้นที่และการแผ่ขยายอำนาจมายังดินแดนอีสานใต้ของนครจำปาสัก* **วัดป่าแดง**น่าจะสร้างในสมัยเมืองศรีนครเขต และตรงกับสมัยเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร เจ้าผู้ครองนครจำปาสัก ซึ่งในสมัยนั้นเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก พระมหาสมณะยอดแก้ว (เทียบพระสังฆราช) แห่งนครจำปาสัก เป็นพระสงฆ์ที่ได้รับความเคารพศรัทธาอย่างยิ่งจากเจ้าผู้ครองนครจำปาสัก พร้อมด้วยข้าราชบริพาร ตลอดจนประชาชนชาวเมืองจำปาสักและเมืองเวียงจันทน์ จนได้รับการตั้งสมญานามว่า **“ญาครูขี้หอม”**

สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ทางการเมือง ทำให้อาณาจักรลาวแบ่งออกเป็น ๓ อาณาจักร คือ หลวงพระบาง (ลาวเหนือ) เวียงจันทน์ (ลาวกลาง) และจำปาสัก (ลาวใต้) มีนครจำปาสักเป็นเมืองหลวง มีแม่หญิงชื่อ**เจ้านางแพง** บุตรี**นางเภา**กับ**เจ้าปางคำ** เจ้าลาวฝ่ายเหนือ (นครเชียงรุ้ง) เป็นผู้ปกครองนครจำปาสัก โดยมีประวัติสังเขปว่า ในปีพุทธศักราช ๒๒๒๘ ได้เกิดวิกฤติการเมืองการปกครองในนครเชียงรุ้ง เพราะจีนฮ่อธงขาวยกกำลังเข้าปล้นเมืองเชียงรุ้ง เป็นเหตุให้เจ้าผู้ครองนครเชียงรุ้ง คือ เจ้าอินทกุมาร เจ้านางจันทกุมารี และเจ้าปางคำ อพยพไพร่พลมาขอพึ่ง

---

* ภาษาไทย : **จำปาศักดิ์** ภาษาอังกฤษ : **JUMPASAK**

พระบารมีพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ผู้ครองนครเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นพระญาติฝ่ายมารดา และโปรดให้อพยพไพร่พลไปตั้งเมืองหนองบัวลุ่มภู (ปัจจุบันคือจังหวัดหนองบัวลำภู) ขนานนามเมืองว่า "นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน" ต่อมาพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช โปรดให้เจ้าปางคำ อภิเสกสมรสกับพระราชนัดดา (นางเภา) ได้โอรสคือเจ้าพระตา เจ้าพระวอ (อ้างในประวัติเมืองอุบลราชธานี) แต่เนื่องจากแม่หญิงแพงเป็นสตรี จึงมอบอำนาจการปกครองให้**เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก** เป็นผู้สำเร็จราชการแทน เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กพิจารณาเห็นว่า การบ้านการเมือง เป็นเรื่องของฆราวาส ไม่เหมาะสมแก่สมณวิสัย จึงให้บริวารไปอัญเชิญเจ้าองค์หล่อจากเมืองเวียงจันทน์มาเป็นเจ้าปกครองนครจำปาสัก มีพระนามว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ส่วนเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก (ญาครู ขี้หอม) เมื่อส่งมอบหน้าที่ปกครองบ้านเมืองแก่เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรแล้ว จึงจัดส่งศิษย์ที่มีความรู้ความสามารถออกไปครองและตั้งเมืองต่าง ๆ โดยให้ขึ้นตรงต่อการปกครองของเมืองจำปาสักมาตั้งแต่ บัดนั้น อาณาเขตจำปาสักจึงแผ่ครอบคลุมบริเวณพื้นที่อีสานตอนใต้ ได้แก่ บริเวณจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ในปัจจุบัน

สำหรับศิษย์เอกที่เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กแห่งเมืองจำปาสักส่งออกไปหาที่สร้างบ้านแปลงเมืองที่ปรากฏตามหลักฐานมีหลายท่าน เช่น (๑) ให้**จารย์ฮวด** เป็นเจ้าเมืองสี่พันดอน (สีทันดร/สี่พันดร ก็เรียก) (๒) ให้**ท้าวมั่น** ไปครองเมืองสาละวัน (๓) ให้**จารย์แก้ว** ไปครองเมืองท่ง

(กุลา) หรือเมืองสุวรรณภูมิ (๔) ให้**จารย์เชียง** ไปครองเมืองศรีนครเขต (ศรีสะเกษ)

ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์ทางตำนานและหลักฐานประกอบ เช่น ตำนานพระอุรังคธาตุ ประวัติพระธาตุพนม ประวัติเมืองเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (หนองบัวลำภู) ยุคพระตา พระวอ ประวัติการตั้งเมืองอุบลราชธานี และตำนานบ้านละทาย เมืองอินทเกษ และเมืองชีทวน เพื่อค้นหาร่องรอยบรรพบุรุษผู้สร้างวัดป่าแดง จึงอนุมานได้ว่า เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก พระมหาสมณะยอดแก้วแห่งนครจำปาสัก เป็นพระมหาเถระผู้ทรงวิทยาคุณ เป็นหลักชัยแห่งพระพุทธศาสนา และประชาชนในยุคนั้น ผู้คนทั้งหลายในนครจำปาสักต่างให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง หลังจากส่งศิษย์ที่มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะศิษย์ทั้งหลายเหล่านั้นล้วนแต่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ไปตั้งบ้านแปลงเมืองในที่ต่างๆ อาจเป็นไปได้ว่า เมื่อศิษย์เหล่านั้นมีอำนาจวาสนาบารมี สร้างบ้านสร้างเมืองเป็นปึกแผ่นดีแล้ว ก็ได้สร้างวัดประจำเมือง หรือประจำตระกูลขึ้น เช่น **จารย์เชียง** แห่งบ้านโนนสามขา ผู้ครองเมืองศรีนครเขต มีส่วนร่วมสร้างวัดป่าแดง ตามคำบัญชาของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๔๕-๒๒๖๓ แต่การสร้างวัดในยุคนั้น อาจเป็นวัดเล็ก ๆ ตั้งอยู่ท้ายเมือง ข้อที่น่าสังเกต ได้แก่ บริเวณที่สร้างวัดเป็นป่าไม้แดง หรือไม่ก็สร้างให้เป็นวัดฝ่าย**อรัญวาสี** เน้นการปฏิบัติพระกรรมฐานเป็นหลัก จึงได้ตั้งชื่อว่า **"วัดป่าแดง"**

หลังจากเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก ย่างเข้าสู่วัยชราภาพ ในบั้นปลายแห่งชีวิตได้กลับไปพำนัก ณ เมืองจำปาสัก จนถึงแก่มรณภาพเมื่อวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๗ พ.ศ. ๒๒๖๓ สิริอายุได้ ๙๐ ปี ๗๐ พรรษา อัฐิบางส่วนของท่านบรรจุอยู่ที่อูบโมงค์หรืออูบเจดีย์ นอกกำแพงแก้วองค์พระธาตุพนม ณ วัดพระธาตุพนม มาตราบเท่าทุกวันนี้ หลังการมรณภาพของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กแล้ว บรรดาศิษย์ทั้งหลายขาดพระอาจารย์ผู้เป็นเสาหลัก และเกิดเหตุการณ์วุ่นวายทางการเมืองทางนครจำปาสัก วัดป่าแดงขาดผู้อุปถัมภ์บำรุง ทั้งพระสงฆ์ผู้มีความชำนาญด้านพระกรรมฐานก็หายาก ในที่สุดวัดป่าแดงก็ถูกปล่อยทิ้งกลายเป็นวัดร้างภายในเวลาไม่ถึง ๑๐๐ ปี (ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๕๓-๒๓๒๘)

ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าว พอจะอนุมานได้ว่า จารย์เชียง ซึ่งเป็นศิษย์เอกคนที่ ๔ (จารย์ฮวด จารย์มั่น จารย์แก้ว และจารย์เชียง) ของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก แห่งนครจำปาสัก เป็นผู้สร้างเมืองศรีนครเขต และวัดป่าแดง เพื่อให้เป็นวัดฝ่ายอรัญวาสี คู่กับวัดฝ่ายคามวาสี เช่น วัดพานทา วัดบ้านโนนสามขา วัดศรีสุมังคล์ วัดโรงช้าง และวัดท่าเหนือ เป็นต้น

ประวัติหลวงพ่อโต

บทนมัสการหลวงพ่อโต

โตเสนโต วะระธัมเมนะ โตสัฏฐาเน สิเว วะเร
โตสัง อะกาสิ ชันตูนัง โตละจิตตัง นะมามิหัง ฯ

พระราชธรรมสารสุธี
(ธีรังกูร ธีรงฺกุโร ป.ธ.๙)

หลวงพ่อโต (พระพุทธมหามุนี) เป็นพระนามของพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ที่ชาวบ้านชาวเมืองศรีสะเกษ และพุทธบริษัททั่วไปเรียกขานจนติดปากมาถึงทุกวันนี้ เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ ปางมารวิชัย ศิลปะแบบนครจำปาสัก ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ภายในวิหารวัดมหาพุทธาราม **หลวงพ่อโต** เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นที่ได้รับการเคารพสักการบูชาและยกย่องเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองศรีสะเกษ มาตั้งแต่สมัยเมืองศรีนครเขต คู่กับ **หลวงพ่อโต** วัดเขียน เมืองศรีนครลำดวน ดังมีคำโบราณอยู่ตอนหนึ่งว่า "**ทิศเหนือ ที่ตั้งเมืองศรีนครเขต มีหลวงพ่อโต วัดพระโต เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองศรีสะเกษ ด้านทิศใต้ ที่ตั้งเมืองศรีนครลำดวน มีหลวงพ่อโต วัดเขียน เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองขุขันธ์**" และอีกคำของคนโบราณที่บอกเล่าสืบ ๆ กันมาว่า "**ตากจะ** หัวหน้าหมู่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน ลูกเขยจารย์แก้ว และเชียงขันเป็นผู้สร้างหลวงพ่อโต วัดเขียน ส่วนพระยาวิเศษภักดี (ชม) และจารย์ศรีธรรมา สามีนางวันนา ลูกเขยตากจะ และพี่เขยพระยารัตนวงศา (อุ่น) เจ้าเมืองศรีสะเกษคนแรก เป็นผู้สร้างหลวงพ่อโต วัดพระโต" ดังนี้

ยังมีตำนานและหลักฐานคำบอกเล่าจากคนรุ่นก่อน (ลุงจารย์คำทัดแก้ว อายุ ๙๙ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นลุงของผู้เขียน ย้ายครอบครัวไปอยู่ที่บ้านด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์) เล่าให้ฟังว่า "หลวงพ่อโตเดิมทีเดียวเป็นพระพุทธรูปประธานภายใน**สิมวัดป่าแดง** มีลักษณะเป็นพระพุทธรูป**หินดำเกลี้ยง** (บ้างก็ว่า **หินเขียว** หรือ **หยก** บ้างก็ว่า **หินทรายแดง** ปางมารวิชัย (ปางชนะมาร/ปางปราบมาร) แต่เท่าที่สังเกต

องค์เดิมน่าจะเป็นพระสัมฤทธิ์มากกว่า" มีขนาดหน้าตักกว้าง ๒.๕๐ เมตร สูง ๓.๕๐ เมตร เมื่อวัดป่าแดงกลายสภาพไปเป็นวัดร้าง เพราะขาดผู้อุปถัมภ์ดูแลและทะนุบำรุง เป็นเหตุให้ถาวรวัตถุ เช่น สิม (โบสถ์) และเสนาสนะ เช่น กุฏิสงฆ์ (สร้างแบบง่าย ๆ) ชำรุดทรุดโทรมและหักพังลงทับถมพระพุทธรูปประธานให้จมอยู่ใต้ดิน เหลือเพียงครึ่งองค์อยู่กลางป่าไม้แดงนั่นเอง เป็นเวลาเกือบ ๗๐ ปี

พ่อลุงจารย์คำยังกล่าวเพิ่มเติมว่า สมัยก่อนหลังจากพระหลักคำหงส์ เจ้าอาวาสวัดพระโตมรณภาพได้ไม่เท่าไร ลุงบวชเป็นสามเณรน้อยได้มาฝากตัวเป็นศิษย์วัดพระโต จำได้ว่า บริเวณวัดเป็นป่า ตึกรามบ้านช่องยังไม่ค่อยมี มีวิหารไม้เก่า ๆ สำหรับประดิษฐานองค์หลวงพ่อโต กุฏิสงฆ์ทำด้วยไม้ ๒-๓ หลัง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้วิหาร ในบางวันจะมีชาวบ้านนำวัวควายเข้ามาเลี้ยงในบริเวณวัด และบางคนก็จะเข้าไปโอบกอดแขนหลวงพ่อโต ที่ทุกคนรอคอยคืองานไหว้หลวงพ่อโต ถือเป็นงานบุญใหญ่ คนจะมาชุมนุมก่อนงานสองสามวัน ซึ่งถือว่าเป็นงานสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดของเมืองศรีสะเกษเลยทีเดียว จากคำบอกเล่าของลุงจารย์คำดังกล่าว พอจะอนุมานได้ว่า วัดพระโต เป็นวัดเล็ก ๆ ยังไม่มีเสนาสนวัตถุถาวร แม้จะมีหลวงพ่อโตพระพุทธรูปสำคัญประดิษฐานอยู่ในวัดมาเป็นเวลานานก็ตาม ฯลฯ

พระเดชพระคุณพระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์) เจ้าคณะภาค ๑๐ ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระราชเมธี เขียนเล่าไว้ในหนังสือประวัติเมืองในเขตภาค ๑๐ ตอนประวัติศรีสะเกษ หน้า ๒๖๙ ว่า

หลวงพ่อโต วัดมหาพุทธาราม ประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดมหาพุทธาราม อำเภอเมืองศรีสะเกษ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย สร้างด้วยก่ออิฐฉาบปูน หรือหล่อด้วยปูน หรือแกะสลักหิน ยังสันนิษฐานไม่ถนัดนัก มีขนาดตั้งแต่รากฐานถึงยอดพระเมาลีสูง ๖.๘๕ เมตร หน้าตักกว้าง ๓.๕๐ เมตร เฉพาะพระพาหา (แขน) ไม่สามารถจะโอบรอบได้ พุทธลักษณะงดงามตามยุคสมัย สันนิษฐานไม่ได้ว่า จะสร้างขึ้นแต่เมื่อเป็นเมืองอินทเกษ หรือจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๙ โดยพระยาวิเศษภักดี (ชม) เจ้าเมืองศรีสะเกษคนที่ ๒ พร้อมด้วยกรมการเมืองนำราษฎรสร้างขึ้นเพื่อเป็นพระเจ้าใหญ่ประจำเมือง เนื่องจากอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองสมัยนั้น บริเวณรอบ ๆ องค์พระได้สร้างเป็นวัดป่า หรือวัดกรรมฐาน (วัดป่าแดง) แต่เมื่อเจ้าเมืองคนที่ ๓ พระยาวิเศษภักดี (บุญจันทร์) ได้เปลี่ยนนโยบายบ้านเมืองและสร้างวัดใหม่ วัดป่าจึงร้าง และบริเวณองค์พระมีไม้ใหญ่ปกคลุม ครั้งเจ้าเมืองคนที่ ๔ คือ พระยาวิเศษภักดี (โท) ครองเมืองประมาณ พ.ศ. ๒๔๒๔ ได้พบพระเจ้าใหญ่องค์นี้ ปรากฏว่า มีปาฏิหาริย์ให้เห็น ผู้คนได้แตกตื่นไปเคารพบูชามาก เจ้าเมืองจึงเกิดศรัทธาตาม แล้วได้ปรับปรุงบริเวณพระเจ้าใหญ่และยกวัดแห่งนี้ขึ้นเป็นวัดตามเดิม ด้วยความที่ผู้คนศรัทธาในพระเจ้าใหญ่นั้น จึงปรากฏว่าบูรณะวัดได้สะดวกไม่มีอุปสรรค ทุกวันนี้ชาวศรีสะเกษและจังหวัดใกล้เคียงยังเชื่อมั่นในปาฏิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่องค์นี้ทวีมากขึ้นตามลำดับ...

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จะได้ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นเมืองหลวง

นามว่า กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ทางเมืองนครศรีลำดวน (เมืองขุขันธ์) ได้เกิดเหตุบาดหมางกันระหว่างพระยาขุขันธ์ภักดี (เชียงขัน) ผู้เป็นพ่อเลี้ยง กับพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ท้าวบุญจันทร์) ผู้เป็นลูกเลี้ยงติดมากับภรรยาม่ายชาวลาว ว่ากันว่า เมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๑๔ ในรัชสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช แห่งกรุงธนบุรี เจ้าสิริบุญสาร กษัตริย์กรุงเวียงจันทน์ แค้นเจ้าพระตา เจ้าพระวอ สองพ่อลูก (ประวัติจังหวัดหนองบัวลำภู ตอนว่าด้วยชื่อตำนานพระวอ พระตา กล่าวว่า พระวอ พระตา เป็นพี่น้องกัน เดิมเป็นเสนาบดีของราชสำนัก กรุงศรีสัตนาคนหุต ในปลายรัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ จนถึงสมัยพระเจ้าสิริบุญสาร กษัตริย์ผู้ครองกรุงศรีสัตนาคนหุต แต่ทรงมีพระทัยหวาดระแวงว่า พระวอ พระตาสองพี่น้องจะแย่งชิงราชสมบัติ จึงแกล้งขอธิดาของพระตามาเป็นนางสนม แต่พระตาไม่ยินยอม เป็นเหตุให้พระเจ้าสิริบุญสาร แค้นเคืองพระทัย จนนำไปสู่สงครามในเวลาต่อมา เนื่องจากขอธิดาของเจ้าพระตาไปเป็นสนมไม่ได้ เจ้าสิริบุญสารจึงยกทัพพร้อมด้วยกำลังฝ่ายพม่าและเชียงใหม่ไปตีเมืองเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานโดยมีเงื่อนไขว่า ถ้าตีเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานได้ เวียงจันทน์จะยอมเป็นเมืองขึ้นของพม่า เจ้าพระตาเห็นว่ากองกำลังของข้าศึกมีมาก อาจจะแพ้ได้ จึงสั่งให้บุตรชาย คือ เจ้าคำโส เจ้าคำขุย เจ้าก่ำ เจ้าคำสิงห์พาไพร่พล คนชรา เด็กและผู้หญิง พร้อมด้วยพระสงฆ์อพยพไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ หาที่สร้างบ้านสร้างเมืองใหม่ หากแพ้สงครามจะได้กลับมาอยู่ด้วย แล้วเจ้าพระตาก็แพ้สงครามจริง ๆ และสิ้นชีพในสนามรบ เจ้าพระวอบุตรชายคนโต จึงนำกองกำลังที่เหลือตีฝ่าวงล้อมหนีไปจนถึง**ดอนมดแดง** แต่กองทัพของ

เจ้าสิริบุญสาร ก็ยังตามราวีโจมตีกองกำลังของเจ้าพระวอ ๆ สู้ศึกเต็มสามารถและสิ้นชีพในสนามรบอีก ทำให้กองกำลังแตกกระจัดกระจายกันไป บางพวกอพยพหลบภัยสงคราม ไปตั้งบ้านเมืองอยู่ที่บ้านเป๊าะ อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน

นัยว่า มีหลวงพ่อเค นำราษฎรกลุ่มหนึ่งไปตั้งถิ่นฐานที่อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ คำว่า เป๊าะ ได้สอบถามท่านผู้อาวุโสของหมู่บ้านเป๊าะบางคนว่า หมายความว่าอย่างไร ได้รับคำตอบว่า เพราะตรงที่สร้างหมู่บ้านในขณะนั้นมียุงชุกชุมมาก เมื่อชาวบ้านถูกยุงกัด จึงมีเสียงตบยุงดังเป๊าะ ๆ แป๊ะ ๆ จึงนำเสียงตบยุงมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า **บ้านเป๊าะ** ส่วนอีกความหมายหนึ่งผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า แต่เดิมบริเวณที่ตั้งบ้านเป๊าะเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวกวยมาก่อน แต่ได้อพยพไปอยู่ที่ตำบลเสียว และตำบลใกล้เคียงของอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ ซึ่งเดิมทีเป็นป่าโป่ง มีดินร่วนปนทราย พอถึงต้นฤดูฝน จะมีเห็ดชนิดหนึ่งขึ้นเต็มไปหมด เห็ดชนิดที่ว่าคือ เห็ดเผาะ แต่ภาษาถิ่นคือภาษากุย หรือกวย หรือส่วย เรียกเห็ดชนิดนี้ว่า **เป๊าะ** ครั้นบรรพบุรุษของชาวบ้านเป๊าะอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานแทนจึงตั้งชื่อบ้านตามภาษาถิ่นว่า บ้านเป๊าะ (ผู้เขียน) บางพวกอพยพผู้คนไปตั้งบ้าน **สิงห์โคก บ้านสิงห์ท่า** (อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร) ส่วน**เจ้าคำผง** ลูกชายเจ้าพระตา ได้เป็นหัวหน้ากองกำลังไพร่พล เห็นว่าคงสู้กองกำลังของเจ้าสิริบุญสารไม่ได้ จึงมีใบบอกไปยังเมืองนครราชสีมา ขอกำลังจากพระเจ้ากรุงธนบุรี ไปช่วยรบกับกองกำลังของเจ้าสิริบุญสาร ซึ่งมี**อุปฮาดหำทอง และพญาสุโพ** เป็นทัพหน้า ที่ยกมาตีค่ายของพระวอ

ณ บ้านดู่ บ้านแก (บริเวณอำเภอเมืองอุบลราชธานี อ้างในประวัติเมืองอุบลราชธานี)

ครั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบเรื่อง ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้เจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) กับเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) ยกกองทัพไปช่วยเจ้าคำผง ฝ่ายอุปฮาดหำทองและพญาสุโพ เห็นว่าคงต้านทานกองทัพกรุงธนบุรีไม่ได้ จึงถอยทัพกลับกรุงเวียงจันทน์ เจ้าพระยาทั้งสองยกทัพติดตามไปตามลำน้ำโขง เข้าตีกรุงเวียงจันทน์ รบอยู่ประมาณ ๔ เดือนเศษ ก็ยึดกรุงเวียงจันทน์ได้ และควบคุมตัวเจ้าเมืองเวียงจันทน์ลงไปกรุงธนบุรี พร้อมได้อัญเชิญพระแก้วมรกต และพระบางลงไปกรุงธนบุรีในครั้งนั้นด้วย ส่วนเจ้าคำผง ได้ยกกำลังกลับไปตั้งอยู่ที่ดอนมดแดงเหมือนเดิม... (อ้างในประวัติเมืองศรีสะเกษ. ๒๕๔๙)

พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน หรือ พระยาขุขันธ์ภักดี หรือหลวงปราบ หรือชื่อเดิมเชียงขัน ได้เข้าร่วมสมทบกับกองทัพของเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ซึ่งยกไปตีเมืองเวียงจันทน์ในครั้งนั้นด้วย ครั้นกองทัพเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์รบชนะยึดกรุงเวียงจันทน์ได้เรียบร้อยแล้ว หลวงปราบ (เชียงขัน) ได้หญิงหม้ายชาวลาวเป็นภรรยา มีลูกชายติดมาด้วยคือท้าวบุญจันทร์ ความบาดหมางระหว่างพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยง มีสาเหตุมาจากการที่พระยาขุขันธ์ภักดี พูดสัพยอกท้าวบุญจันทร์ว่า “**ลูกเชลย**” ในที่สุดก็กลายเป็นชนวนเหตุลุกลามใหญ่โตจนถึงขั้นปลดเจ้าเมืองขุขันธ์ในเวลาต่อมา

ส่วนท้าวอุ่น บุตรพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากจะ) เกิดความไม่สบายใจในกรณีที่เกิดขึ้นระหว่างพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยง จึงได้มีใบบอกกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขอแยกจากเมืองขุขันธ์เพื่อไปหาที่ตั้งเมืองใหม่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มาตั้งเมืองที่**บ้านโนนสามขา** (คุ้มวัดเจียงอี–บ้านพานทาในปัจจุบัน) ต่อมาได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้ท้าวอุ่น เป็น **พระยารัตนวงศา** และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษคนแรก

เป็นธรรมดาของการสร้างบ้านแปลงเมืองใหม่ ต้องมีการสำรวจชัยภูมิ สถานที่ตั้ง สภาพทางธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น พระยารัตนวงศา ก็เช่นเดียวกันได้มอบหมายให้เจ้าพนักงาน (กองช่าง) พร้อมด้วย**พรานป่า** ชาวบ้านจากบ้านพานทา ออกสำรวจบริเวณรอบ ๆ บ้านโนนสามขาที่ตั้งเมืองศรีสะเกษ จนกระทั่งมีผู้ไปพบวัดร้างกลางป่าไม้แดง ที่น่าพิศวง คือ **ที่กลางเนินดินมีพระพุทธรูปจมอยู่ใต้ดินเหลือเพียงครึ่งองค์** เจ้าเมืองศรีสะเกษ จึงมีคำสั่งให้เจ้าพนักงานกรมเมืองสำรวจตรวจสอบความเป็นมาของวัดร้าง จนในที่สุดก็ทราบว่า วัดร้างดังกล่าว คือวัดป่าแดง ซึ่งเป็นวัดที่บรรพบุรุษ คือ**จารย์เชียง** และ**จารย์แก้ว** (ตาของพระยารัตนวงศา) ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างขึ้น ในสมัยที่เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก ผู้เป็นอาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ เจ้าเมืองศรีสะเกษได้มีคำสั่งให้บริวารแผ้วถางบริเวณนั้น เพื่อเตรียมการสร้างวัดขึ้นใหม่ แต่ยังไม่ทันดำเนินการ พระยารัตนวงศา (อุ่น) ได้ถึงแก่กรรมไปเสียก่อน

ลุ พ.ศ. ๒๓๒๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิเศษภักดี (ชม) บุตรพระยารัตนวงศา (อุ่น) เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษ คนที่ ๒ หลังจากพระยาวิเศษภักดี (ชม) ได้จัดการศพของบิดา และจัดระเบียบการปกครองบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว จึงได้สืบสานงานของบิดาที่ยังค้างอยู่ คือการสร้างวัดป่าแดงขึ้นใหม่ ดังได้กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นนั้น

ตามข้อสันนิษฐาน ผู้ที่สร้างวัดป่าแดง น่าจะเป็นทายาทของจารย์แก้ว หรือไม่ก็คนที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับจารย์เชียง โดยเฉพาะทายาทจารย์แก้ว มีความเป็นไปได้มากกว่า เพราะบรรดาศักดิ์ของ พระยารัตนวงศา (อุ่น) เจ้าเมืองศรีสะเกษ คนแรก บ่งบอกความหมายว่า เป็นเชื้อสายของจารย์แก้วอยู่ในตัวอยู่แล้ว อันว่า **จารย์แก้ว** เจ้าเมืองท่ง (กุลา) หรือเมืองสุวรรณภูมิ มีบุตรีคนหนึ่งซึ่งต่อมาเป็นภรรยาของตากจะ (หลวงแก้วสุวรรณ/พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน) มีบุตรธิดา ๒ คน คือ นางวันนา ซึ่งต่อมาเป็นภรรยาของ**จารย์ศรีธรรมา** ตำแหน่งช่างหลวง นครจำปาสัก และท้าวอุ่น ต่อมาก็คือ พระยารัตนวงศา เจ้าเมืองศรีสะเกษ คนแรกนั่นเอง

พระยาวิเศษภักดี (ชม) บุตรพระยารัตนวงศา เป็นหลานตากจะ ได้ดำเนินการสร้างวัดใหม่ในสถานที่เดิมคือวัดป่าแดง พร้อมกันนั้น ได้สร้างสิมหรืออุโบสถครอบองค์พระพุทธรูปประธาน เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบิดาคือ พระยารัตนวงศา(อุ่น) เจ้าเมืองศรีสะเกษคนก่อน ต่อมาพระยาวิเศษภักดี เกรงว่า พระพุทธรูปเก่าแก่ซึ่งประดิษฐานอยู่

ภายในสิม (อุโบสถ) อาจจะไม่ปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย หรืออาจถูกเดียรถีย์ชนทำลาย ก็เป็นได้ จึงได้ประชุมปรึกษาหารือกับจารย์ศรีธรรมา ผู้เป็นลุง (สามีนางวันนา) ซึ่งเป็นช่างปั้นพระ หรือช่างหล่อพระแห่งนครจำปาสัก หรือที่เรียกกันว่า ช่างจำปาสัก เพื่อสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ครอบพระพุทธรูปองค์เดิมไว้

อาจารย์ศรีธรรมา *จึงปั้นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ หน้าตักกว้าง ๓.๕๐ เมตร สูง ๖.๘๕ เมตร พุทธลักษณะเป็นปางมารวิชัย พุทธศิลป์แบบจำปาสัก* ***ครอบพระพุทธรูปประธานองค์เดิมไว้ ทำให้มีพระพุทธรูป ๒ องค์ซ้อนกันอยู่ในภายใน*** *คือ พระพุทธรูปประธานในสิม วัดป่าแดงเดิม และองค์ใหม่ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะแบบนครจำปาสัก ตั้งแต่บัดนั้น พระพุทธรูปปางมารวิชัยองค์ใหญ่ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร วัดมหาพุทธาราม (วิหารเดิมเป็นโบสถ์ไม้ เลิกใช้เมื่อปี ๒๕๐๐ หลังสร้างโบสถ์หลังใหม่ร่วมฉลองงาน ๒๕ พุทธศตวรรษ) จึงมีพระนามเรียกขานว่า “* ***หลวงพ่อโต*** *” มาตราบเท่าทุกวันนี้*

สรุปว่า **หลวงพ่อโต** หรือ **พระพุทธมหามุนี** พระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะแบบนครจำปาสัก สร้างเพิ่มเติมครอบองค์เดิมไว้ในสมัยพระยาวิเศษภักดี (ชม) เป็นปูชนียวัตถุโบราณอันล้ำค่า ศักดิ์สิทธิ์ ทรงคุณค่าทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ของผู้คนในแถบถิ่นลุ่มน้ำโขง ชี มูล และอีสานตอนใต้ ตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง (ศรีสัตนาคนหุต) ผ่านยุคอาณาจักรจำปาสัก ศรีนครเขต ศรีนครลำดวน และศรีสะเกษ

ตามลำดับจนถึงกาลปัจจุบัน ย่อมเป็นหลักพิสูจน์ให้เห็นอย่างประจักษ์ว่า หลวงพ่อโต เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองศรีสะเกษ และเป็นที่กราบไหว้สักการบูชาของพุทธบริษัททั้งหลาย โดยมิได้เสื่อมคลายไปตามกาลเวลาแต่ประการใด

ตอนที่ ๒ วัดพระโต

หลวงพ่อโตคู่บ้าน	**สืบตำนานวัดป่าแดง**
แหล่งกำเนิดเมืองศรี	**ประเพณีสงกรานต์**
ลานสุขภาพชุมชน	**โรงเรียนการกุศลของวัด**
สำนักปฏิบัติกรรมฐาน	**ส่งเสริมการศึกษาธรรมบาลี**

นี่คือวลีล้ำค่า ที่สะท้อนให้เห็นสภาพในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของวัดพระโต

วัดพระโต เป็นวัดที่สืบนามมาจากวัดป่าแดง เพราะอาศัยพระนามของพระพุทธรูปประธานองค์ใหญ่ คือ **"หลวงพ่อโต"** จึงมีนามว่า **"วัดพระโต"** สร้างขึ้นใหม่ในสถานที่ตั้งวัดป่าแดงในสมัยพระยาวิเศษภักดี (ชม) เจ้าเมืองศรีสะเกษ คนที่ ๒ โดยนายช่างนครจำปาสัก ชื่อว่า จารย์ศรีธรรมา ผู้สืบเชื้อสายมาจากจารย์เชียง เจ้าเมืองศรีนครเขต เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๘ หลังการสถาปนากรุงเทพมหานคร ๓ ปี มีความเป็นมาโดยสังเขปดังนี้

วัดพระโต นามเดิมชื่อ**วัดป่าแดง** เป็นวัดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติเมืองศรีสะเกษอย่างแนบแน่น ถือว่าเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองศรีสะเกษมาตั้งแต่ยุคเมืองศรีนครเขต จากหลักฐานต่าง ๆ พอประมวลสรุปได้ว่าบริเวณพื้นที่ที่ตั้งเมืองศรีสะเกษปัจจุบัน แต่เดิมอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของนครจำปาสักน่าจะมีการปกครองแบบหัวเมือง โดยอาศัยหลักจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี เช่น พิธีฮดสรงน้ำเปลี่ยนผ้าไตรแก่พระสงฆ์ผู้ใหญ่ จะมีชื่อชั้นสมณศักดิ์ว่า **สำเร็จ ญาชา ญาคู ญาท่าน จ่างหว่าง หลักคำ** เป็นต้น และประเพณีสิบสองเดือน เช่น ฮีตสิบสองครองสิบสี่ ส่วนการปกครองบ้านเมือง ใช้ระบบอาญาสี่ หรืออาชญาสี่ ซึ่งเป็นระบบปกครองสูงสุด คือ ๑. **เจ้าเมือง** ๒. **อุปฮาด** ผู้ช่วยเจ้าเมือง ๓. **ราชวงศ์** ผู้ช่วยเจ้าเมืองและอุปฮาด ๔. **ราชบุตร** มีหน้าที่ผลัดเปลี่ยนกับราชวงศ์ และตำแหน่งสำหรับหมู่บ้าน ๔ ตำแหน่ง คือ ๑. **ท้าวฝ่าย** เทียบตำแหน่งนายอำเภอ ๒. **ตาแสง** เทียบตำแหน่งกำนัน ๓. **พ่อบ้าน/นายบ้าน** เทียบตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน และ ๔. **จ่าบ้าน** เทียบตำแหน่งสารวัตรหมู่บ้าน/ตำบล ซึ่งถือเป็นหลักจารีตนิยมเป็นฮีตครองในภาคอีสานเรื่อยมากระทั่งมีการเปลี่ยนชื่อมณฑลลาวกาว เป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ แม้เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ในการสร้างบ้านแปลงเมืองก็มักจะมีเรื่องจารีตของชื่อบุคคลเสมอ เช่น เชียงขัน เชียงปุ่ม เชียงฆะ เชียงสี และเชียงไชย ถือว่าเป็นบัณฑิตทางธรรม (คำว่า เชียง เทียบกับฑิตของไทย ถ้าเป็นคำล้านช้างหรือล้านนา คำว่า เชียง แปลว่าเมือง

เช่นเชียงใหม่ เชียงราย เชียงทอง เชียงรุ้ง หรือ เซียง ในภาษาอีสาน หมายถึงคนที่สึกจากจัวหรือสามเณร) เป็นต้น (ผู้เขียน)

ประวัติวัดพระโต จึงเกี่ยวข้องกับประวัติการสร้างเมืองศรีสะเกษอย่างแยกกันไม่ออก ถ้าต้องการทราบประวัติวัดพระโต ก็ควรจะทราบประวัติของเมืองขุขันธ์และเมืองศรีสะเกษเสียก่อน เพราะจังหวัดศรีสะเกษ แต่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของเมืองขุขันธ์ ซึ่งก่อนโน้นเรียกว่า บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน (นัยว่า คือบ้านดวนใหญ่ อำเภอวังหิน แต่เกจิทางประวัติศาสตร์บางท่านไม่เห็นด้วย พร้อมกับเสนอความเห็นว่า บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน น่าจะตั้งอยู่ที่เมืองขุขันธ์ เช่น บริเวณวัดโพธิ์เจ็ก ในปัจจุบัน) ต่อมาได้ย้ายบ้านไปตั้งทางทิศใต้ ได้แก่บริเวณบ้านแตระ อำเภอขุขันธ์ในปัจจุบัน แต่ก็ยังคงชื่อดงลำดวนไว้ จึงมีชื่อว่า บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน

ลุ พ.ศ. ๒๓๒๕ พระภูธรภักดีสงคราม (อุ่น) ปลัดเมืองขุขันธ์ กราบบังทูลขอแยกตัวจากเมืองขุขันธ์ไปตั้งเมืองใหม่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านโนนสามขา สระกำแพง (เคยเป็นเมืองเก่า ชื่อ สดุกอำพิล สมัยขอมเรืองอำนาจ อยู่ในเขตอำเภออุทุมพรพิสัย) ขึ้นเป็นเมือง เรียกว่า "เมืองศรีสะเกษ" แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระภูธรภักดีสงคราม (อุ่น) ปลัดเมืองขุขันธ์ เป็นพระยารัตนวงศา เจ้าเมืองศรีสะเกษคนแรก ให้ขึ้นตรงต่อเมืองนครราชสีมา

อันพระยารัตนวงศา (อุ่น) สืบเชื้อสายมาจากจารย์แก้ว (ขุนบูฮม ขุนบุรม) แห่งเมืองท่ง (กุลา) หรือเมืองสุวรรณภูมิ โดยบุตรีคนหนึ่งของจารย์แก้ว เป็นภรรยาคนที่สองของ**ตากจะ** แห่งหมู่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน (เมืองขุขันธ์) มีบุตรธิดา ๒ คน คือ นางวันนา ต่อมาเป็นภรรยาของจารย์ศรีธรรมา นายช่างหลวง นครจำปาสัก และพระยารัตนวงศา (อุ่น) ตามข้อสันนิษฐาน เมื่อพระยารัตนวงศา เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษ ต้องมีการเร่งปรับปรุงบ้านเมือง และสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ **การสร้างวัดประจำเมือง หรือประจำตระกูล** อาจเป็นไปได้ว่า เจ้าเมืองศรีสะเกษ น่าจะทราบอยู่ก่อนแล้วถึง**วัดป่าแดง** และวัดอื่นๆ ที่ร้างไปก่อนสร้างเมือง ศรีสะเกษจึงตกลงใจเลือกที่จะฟื้นฟูสภาพวัดที่บรรพบุรุษสร้างไว้ คือ **วัดป่าแดง** แต่ยังไม่ทันดำเนินการสร้างวัดใหม่ ก็ได้ถึงแก่กรรมเสียก่อนในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ พระยารัตนวงศา (อุ่น) เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษ ๓ ปี (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๒๘) ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น

พ.ศ. ๒๓๒๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ พระยาวิเศษภักดี (ชม) บุตรพระยารัตนวงศา (อุ่น) เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษ คนที่ ๒ ในสมัยนี้ ได้กราบบังคมทูลขอย้ายเมืองจากบ้านโนนสามขา สระกำแพง มาตั้งที่ฝั่งลำห้วยสำราญ บริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัด และศาลหลักเมืองศรีสะเกษทุกวันนี้ (รวมอยู่ในอาณาเขตบ้านโนนสามขา พานทา เจียงอีที่ตั้งเมืองศรีสะเกษใหม่)

ในยุคเมืองศรีนครเขต และระยะแรกแห่งการสร้างเมืองศรีสะเกษ ได้มีการสร้างวัดมาก่อนแล้วหลายวัด ซึ่งแต่ละวัดได้ตั้งรายล้อมวัดพระโต

ทั้งสี่ทิศ **เหมือนจะน้อมถวายสักการะแด่องค์หลวงพ่อโต** บางวัดกลายเป็นวัดร้างแบบถาวร ส่วนอีกบางวัด ได้รับการฟื้นฟูพัฒนาขึ้น มาใหม่ จนกลายเป็นวัดที่มีบทบาทสำคัญ ต่อการคณะสงฆ์และการพระศาสนาในปัจจุบัน อาทิ

๑. **ทิศตะวันออก** มีวัดศรีสุมังคล์ หรือ วัดหลวงสุมังคลาราม (ธ) พระอารามหลวง และวัดเลียบบูรพาราม ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมืองศรีสะเกษ

๒. **ทิศตะวันตก** มีวัดท่าเหนือ หรือวัดท่าสำราญ ตั้งอยู่บนฝั่งห้วยสำราญ บริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัดศรีสะเกษปัจจุบัน หลักฐานสำคัญ คือต้นโพธิ์ ซึ่งยังคงหลงเหลือให้เห็นอยู่ริมถนนเทพา (เป็นวัดร้างแบบถาวร)

๓. **ทิศเหนือ** มีวัดท่าโรงช้าง หรือ วัดท่าวิเศษกุญชร ปัจจุบัน คือ วัดศรีมิ่งเมือง ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ

๔. **ทิศใต้** มีวัดโนนสามขา หรือ วัดเจียงอี ปัจจุบัน คือ วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง

เมื่อพระยาวิเศษภักดี (ชม) ได้สร้างวัด สร้างเสนาสนะ และถาวรวัตถุต่าง ๆ แล้ว ได้นิมนต์พระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือเข้ามาพำนักอาศัย แต่พระสงฆ์ที่นิมนต์เข้ามาพำนักอาศัยในครั้งนั้น ไม่สามารถระบุได้ว่า ชื่ออะไร มาจากไหน หากพิจารณาตามเหตุผลและหลักฐานประกอบหลาย ๆ อย่าง พอจะอนุมานได้ว่า วัดพระโตเป็นวัดสำคัญคู่บ้านคู่เมืองศรีสะเกษ เป็นวัดที่เจ้าเมืองสร้างให้เป็นศูนย์รวมจิตใจและความสามัคคี

ของผู้คนในบ้านเมือง เป็นได้ว่า พระสงฆ์ที่จะได้รับนิมนต์เข้ามาพำนักอาศัย จะต้องเป็นพระสงฆ์ที่ทรงภูมิรู้ภูมิธรรม และมีปฏิปทาเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน หรือไม่ก็เป็นพระสงฆ์ที่นิมนต์มาจากถิ่นอื่น เช่น เมืองขุขันธ์ หรือ นครจำปาสัก เป็นต้น ต่อมาในสมัยของพระยาวิเศษภักดี (บุญจันทร์) เจ้าเมืองศรีสะเกษคนที่ ๓ ได้ปรากฏชื่อพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดพระโตอยู่หลายรูป บางรูปก็ทราบชาติภูมิชัดเจน แต่บางรูปก็ไม่ทราบรายละเอียดว่า มีชาติภูมิอยู่ที่ไหน เป็นเจ้าอาวาสตั้งแต่เมื่อไร เช่น พระหลักคำหงส์ พระครูจันดา พระครูเพ็ง พระครูสงฆ์ เป็นต้น

พระยาวิเศษภักดี (ชม) ถึงแก่กรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองศรีสะเกษ ๓๙ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๘ – ๒๓๖๗) ในยุคนี้ถือว่าเป็นยุคทองของวัดพระโต ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์ การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ จึงถือได้ว่า ท่านพระยาวิเศษภักดี (ชม) เป็นพหุการกบุคคล ผู้มีอุปการคุณยิ่งยวดต่อวัดพระโต และเป็นปูชนียบุคคล ของปัจฉิมชน ผู้อุปถัมภ์และทะนุบำรุงวัดพระโต และพระพุทธศาสนาสืบมาจนปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๓๖๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้พระยาวิเศษภักดี (บุญจันทร์) ปลัดเมืองศรีสะเกษ เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษ ในระยะเวลานี้ได้มีการก่อสร้างเสนาสนะ เช่น กุฏิสงฆ์ ประมาณ ๒ หลัง โครงสร้างทำด้วยไม้ ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัด ซึ่งก็คือที่ตั้งโรงเรียนวัดมหาพุทธารามทุกวันนี้ พระยาวิเศษภักดี (บุญจันทร์) ถึงแก่กรรมเมื่อ

พ.ศ. ๒๔๒๔ ด้วยสาเหตุคือลงอาบน้ำที่ลำห้วยสำราญ (ท่าสะพานขาว) เป็นตะคริว จมน้ำหายไป (พ.ศ. ๒๓๖๘ – ๒๔๒๔ รวม ๕๖ ปี)

พ.ศ. ๒๔๒๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้ง พระพรหมภักดี (โท) ยกกระบัตรเมืองศรีสะเกษ บุตรหลวงวิเศษ เป็นพระยาวิเศษภักดี เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษคนที่ ๔ (ยุคเจ้าเมืองคนสุดท้าย) ในระยะเวลานี้ ทางการบ้านเมืองได้มีการประกอบพิธีสำคัญที่วัดพระโต เช่น พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พิธีถวายเครื่องสักการะเนื่องในงานเทศกาลไหว้หลวงพ่อโต ในช่วงเดือนมีนาคม–เมษายน ทุกปี และพิธีกราบถวายเครื่องสักการะ ของเจ้าเมือง ข้าหลวง และผู้ว่าราชการจังหวัด ที่ได้รับโปรดเกล้าฯ หรือคำสั่งให้มาดำรงตำแหน่งปกครองเมืองศรีสะเกษ พระยาวิเศษภักดี (โท) เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษคนสุดท้าย ก่อนจะมีการปฏิรูปการปกครองบ้านเมือง (พ.ศ. ๒๔๒๔ – ๒๔๓๕)

พ.ศ. ๒๔๗๖ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตย หรือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้มีการตราพระราชบัญญัติระเบียบการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาค เป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๑ จึงเปลี่ยนชื่อจากจังหวัดขุขันธ์ มาเป็นจังหวัดศรีสะเกษ จนถึงปัจจุบัน

ลำดับเจ้าอาวาสวัดพระโต

วัดพระโต ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๘ – ๒๓๘๐ ไม่ทราบนามเจ้าอาวาส ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๐ – ปัจจุบัน มีเจ้าอาวาสปกครองวัด ดังนี้

๑. พระหลักคำหงส์ นัยว่า เป็นชาวบ้านกะต่ำ ตำบลกล้วยกว้าง อำเภออุทุมพรพิสัย (ปัจจุบันอำเภอห้วยทับทัน) (พ.ศ. ๒๓๘๐ – ๒๔๔๑)

๒. พระครูจันดา ไม่ทราบชาติภูมิ เป็นเจ้าอาวาส ราว ๑ ปี

๓. พระครูเพ็ง ไม่ทราบชาติภูมิ เป็นเจ้าอาวาส ราว ๑ ปี

๔. พระครูสงฆ์ ไม่ทราบชาติภูมิ เป็นเจ้าอาวาส ราว ๑ ปี

๕. พระครูเกษตรศีลาจารย์ (นาม) พ.ศ. ๒๔๔๕ – ๒๔๖๐

๖. พระครูธรรมจินดามหามุนี (เดช มหาปญฺโญ) พ.ศ. ๒๔๖๑ – ๒๔๘๙

๗. พระมหาเหรียญ ปภากโร ป.ธ. ๖ พ.ศ. ๒๔๘๙ – ๒๔๙๐

๘. พระครูพุทธพงษ์พิพัฒน์ (ทองพูล จนฺทวํโส) พ.ศ. ๒๔๙๐–๒๔๙๗ (วัดพระโต–วัดมหาพุทธาราม)

๙. พระเทพวรมุนี (เสน ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๗,พ.ม.) พ.ศ.๒๔๙๗–๒๕๓๕ (วัดมหาพุทธาราม)

๑๐. พระครูวีรเขตคณารักษ์ (มานิตย์ วรญาโณ ป.ธ.๖,น.ธ. เอก) พ.ศ. ๒๕๓๘ – ๒๕๔๐ (วัดมหาพุทธาราม)

๑๑. พระครูศาสนกิจวิธาน (เนียม มหาปญฺโญ น.ธ.เอก) พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๑ (วัดมหาพุทธาราม)

๑๒. พระราชธรรมสารสุธี (ธีรังกูร ธีรงฺกุโร ป.ธ.๙) พ.ศ. ๒๕๔๑ –ปัจจุบัน (วัดมหาพุทธาราม)

ตอนที่ ๓ วัดมหาพุทธาราม

วัดมหาพุทธาราม ในปัจจุบัน ก่อน พ.ศ. ๒๓๒๔ ในยุคเมืองศรีนครเขตชื่อว่า **"วัดป่าแดง"** เป็น**วัดฝ่ายอรัญวาสี** จาก พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๔๙๐ ในยุคเมืองศรีสะเกษ ชื่อว่า **"วัดพระโต"** เป็นวัด**ฝ่ายคามวาสี**และ**อรัญวาสี** มีความหมายในปัจจุบันคือคำว่า **คามวาสี** แปลว่า ผู้มีปกติอยู่ใกล้บ้าน ชุมชน และเมือง จัดเป็น**วัดฝ่ายคันถธุระ** ที่เน้นการศึกษาพระพุทธวจนะที่จดจารึกเป็นพระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม–แผนกบาลีแก่พระภิกษุสามเณร และการศึกษาสงเคราะห์แก่กุลบุตร กุลธิดา ซึ่งผู้คนส่วนมากเรียกกันติดปากว่าวัดบ้าน พระบ้านมิได้หมายความว่าพระอยู่บ้าน แต่หมายถึงวัดที่ส่งเสริมการศึกษาเป็นหลัก ขณะเดียวกันพระสงฆ์ฝ่ายคามวาสี นอกจากปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมอีกด้วย ส่วน**อรัญวาสี** แปลว่า **ผู้มีปกติอยู่ในป่า** เป็น**วัดฝ่ายวิปัสสนาธุระ** เน้นและส่งเสริมการปฏิบัติกรรมฐานทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า วัดป่า หรือพระป่า มักน้อย สันโดษ ถึงกับขนานนามว่า พระสุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หรือปัจจุบัน วัดฝ่ายอรัญวาสีและคามวาสี ยังเป็นวัดที่มหาเถรสมาคมประกาศขึ้นทะเบียนเป็นสำนัก

ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยทรงครองราชย์ ๖๐ ปี และทรงเจริญพระมหามังคลายุวัฒน์ ๘๐ พรรษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นต้นมาอีกด้วย วัดมหาพุทธารามก็ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดศรีสะเกษ แห่งที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ด้วยเช่นกัน

วัดไม่ว่าจะเป็นฝ่ายคามวาสีหรืออรัญวาสี เป็นเพียงสมมติบัญญัติเรียก เพื่อสะดวกแก่การปฏิบัติศาสนกิจและบำเพ็ญสมณธรรม การที่จะกำหนดว่าวัดฝ่ายใดปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้นเป็นเรื่องปัจเจกบุคคล คำว่า วัด (วัตร) คงมีความหมายเหมือนกันคือสถานที่บำเพ็ญบุญ และปฏิบัติศาสนกิจเพื่อละชั่ว ประพฤติชอบ ประกอบภาวนา เพื่อพอกพูนไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้เจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ

ก่อนจะมีการเปลี่ยนชื่อจากวัดพระโตมาเป็นวัดมหาพุทธาราม มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในการคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ (เฉพาะบางส่วน) อันเนื่องมาจากการยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) แล้วประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๔๘๔ เพื่ออนุวัตรให้สอดคล้องกับการปกครองฝ่ายบ้านเมือง ตามระบอบประชาธิปไตย โดยการจัดการบริหารราชการแผ่นดินแบบอธิปไตย ๓ คือ อำนาจนิติบัญญัติ ๑ อำนาจบริหาร ๑ อำนาจตุลาการ ๑ แต่ละฝ่ายต่างเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ ส่วนคณะสงฆ์ได้จัดระบบบริหารคณะสงฆ์คล้อยตามฝ่ายบ้านเมือง โดยแบ่งการบริหารเป็น

๓ อำนาจเช่นกัน คือ อำนาจออกสังฆาณัติ (นิติบัญญัติ) ผ่านสังฆสภา ๑ อำนาจบริหาร ผ่านคณะสังฆมนตรี ๑ อำนาจตุลาการ ผ่านคณะวินัยธร ๑

ในการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง แบ่งออกเป็น ๔ องค์การ แต่ละองค์การ มีสังฆมนตรีว่าการองค์การ ๆ ละ ๑ รูป ถ้าเห็นสมควร จะกำหนดให้มีสังฆมนตรีช่วย ก็ได้ ดังนี้

๑. องค์การปกครอง

๒. องค์การศึกษา

๓. องค์การเผยแผ่

๔. องค์การสาธารณูปการ

ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้เป็นไปตามระเบียบที่กำหนดไว้ในสังฆาณัติ เช่น ให้มีผู้ตรวจการภาค มีคณะกรรมการสงฆ์จังหวัด โดยมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธาน และคณะกรรมการสงฆ์อำเภอโดยมีเจ้าคณะอำเภอเป็นประธาน อนุวัตรตามการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ยกเว้นระดับแขวงหรือตำบล และวัด คงให้เป็นไปตามหลักจารีตนิยมที่เคยมีมาแต่โบราณกาลในพระบรมราชูปถัมภ์

หลังจากมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ขึ้นใช้แทนพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ พ.ศ. ๒๔๔๕ ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนั้น ได้มีเหตุการณ์สำคัญหลายอย่างเกิดขึ้นในพุทธจักร จนเป็นเหตุนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ในเวลาต่อมา จวบระยะเวลาที่พระครูธรรมจินดามหามุนี (เดช

มหาปุญฺณเถร) เจ้าอาวาสวัดพระโต ได้ถึงแก่มรณภาพเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๙ แล้ว ได้มีการเคลื่อนไหวของคณะบุคคลบางกลุ่มทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองวัดพระโต ให้เป็นไปตามความประสงค์จะให้เป็น โดยอ้างว่า **เพื่อเป็นการยกฐานะของวัดให้สูงขึ้น และเพื่อปรับปรุงพัฒนาสภาพวัด**ให้ทันพิธีฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ จากความพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงภายในวัดพระโตดังกล่าว เป็นเหตุให้พระครูธรรมจินดามหามุนี ขอลาออกจากตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ ก่อนจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ (จากคำปรารภหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพหลวงพ่อเดช มหาปญฺโญ พ.ศ. ๒๔๙๐)

ครั้นลุ พ.ศ. ๒๔๘๔ พระมหาอิ่ม (สายชมภู) เปรียญธรรม ๕ ประโยค น.ธ.เอก วัดหลวงสุมังคลาราม (ธ) ได้รับโปรดแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรตำแหน่งเจ้าคณะเมือง ในราชทินนามที่ **"พระครูชินวงศ์ปฏิภาณ"** พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับโปรดพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญในราชทินนามที่ **"พระชินวงศาจารย์"** ซึ่งถือว่าเป็นพระราชาคณะรูปแรกของจังหวัดศรีสะเกษ ปกครองคณะสงฆ์ทั้งสองนิกาย คือ ธรรมยุตและมหานิกาย ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๙๔ คณะสงฆ์ไทยได้แยกการปกครองภายในนิกายออกเป็นคณะธรรมยุต กับ คณะมหานิกาย ตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษได้เปลี่ยนเป็นเจ้าคณะจังหวัดพระชินวงศาจารย์ปกครองเฉพาะคณะธรรมยุต เปลี่ยนชื่อตำแหน่งว่า

"เจ้าคณะธรรมยุตจังหวัดศรีสะเกษ" ส่วนตำแหน่งผู้ปกครองคณะมหานิกาย เรียกว่า **"เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ"** สืบมาจนทุกวันนี้ {พระราชเมธี (วรวิทย์). ประวัติเมืองในเขตภาค ๑๐. ตอนประวัติศรีสะเกษ}

หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงชื่อตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นเจ้าคณะฝ่ายธรรมยุต และเจ้าคณะฝ่ายมหานิกายแล้ว คณะสงฆ์วัดพระโตและสัปบุรุษ ทายกทายิกาแห่งวัดได้มีการปรารภเหตุที่เกิดขึ้น จึงได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นการเฉพาะในพิธีจัดงานฌาปนกิจศพ พระครูธรรมจินดามหามุนี (เดช) โดยมี พระวินัยธรทองพูล เจ้าอาวาสวัดพระโต เป็นประธาน เพื่อหาข้อยุติในการเปลี่ยนชื่อวัดพระโตใหม่ โดยในเบื้องต้นได้มีแนวคิดเป็น ๒ ฝ่าย คือ **แนวคิดที่ ๑** พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระชินวงศาจารย์ (อิ่ม) ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษทั้งสองนิกาย (ขณะนั้น) เห็นว่า ควรจะเปลี่ยนชื่อวัดพระโต เป็น **"วัดมหาพุทธวิสุทธาราม"** และ**แนวคิดที่** ๒ เห็นว่า ชื่อดังกล่าวค่อนข้างยาวหลายพยางค์เรียกยาก ควรจะหาชื่อที่เหมาะสมและเรียกง่ายกว่าชื่อนี้ เช่นตัดทอนชื่อ วัดมหาพุทธวิสุทธาราม ให้เหลือน้อยพยางค์เป็นวัดมหาพุทธาราม เนื่องจากมีความเห็นแตกต่างกัน ในที่สุดกรรมการสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ จึงเสนอเรื่องไปยังสังฆมนตรีว่าการองค์การสาธารณูปการ ฯ ได้เห็นชอบชื่อวัดมหาพุทธาราม จึงมีบัญชาให้เปลี่ยนชื่อวัดพระโตเป็น **"วัดมหาพุทธาราม"** เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๔๙๐ (อ้างคำบอกเล่า พระมหาประยูร วัดมหาพุทธาราม) และได้ใช้ชื่อ

ที่เป็นมงคลนามว่า **"วัดมหาพุทธาราม"** ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนปัจจุบัน

ที่มาและความหมายของนาม

ที่มาและความหมายของนามวัดมหาพุทธาราม นั้น เป็นการนำเอานามวัดพระโต ที่แปลว่า วัด พระ ใหญ่ ไปแปลกลับเป็นคำภาษาบาลี ซึ่งแยกคำดังนี้

มหา แปลว่า **โต**

พุทธ แปลว่า **พระ**

อาราม แปลว่า **วัด**

เมื่อนำคำทั้งหมดมารวมกัน ก็จะเป็น **วัดมหาพุทธาราม** แปลว่า วัดพระโต หรือ วัดพระใหญ่ ซึ่งก็คือนามเดิมของวัดนั่นเอง จะแตกต่างเพียงพยัญชนะคือลีลาทางภาษาเท่านั้น อย่างไรก็ดี ไม่ว่าวัดมหาพุทธาราม จะมีต้นกำเนิดมาจากวัดพระโต และหรือวัดป่าแดงก็ตาม ย่อมมีทั้งตำนาน คำบอกเล่า และประวัติความเป็นมาและความสำคัญ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ติดตาม ศึกษา ค้นคว้า เพื่อแสวงหาความจริงมาเปิดเผยต่อสาธารณชน และเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ ผู้สร้างบ้านแปลงเมืองและรักษาแผ่นดินไว้ให้ลูกหลานได้อยู่อาศัย และที่สำคัญได้สร้าง **"วัดมหาพุทธาราม"** ให้เป็นสถาบันแห่งภูมิปัญญาธรรม สามัคคีธรรม และบุญสถานของมวลมนุษยชาติสืบไปชั่วกาลนาน

๓. ความเป็นมาของเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ

อภิลักขิตสมัย วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๔๙๔ คณะสงฆ์ได้แต่งตั้งพระมหาเสน ปญฺญาวชิโร (ป.ธ. ๗, พ.ม.) วัดประยุรวงศาวาส ตำบลกัลยาณมิตร อำเภอธนบุรี กรุงเทพมหานคร ให้เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ และพำนักที่วัดมหาพุทธาราม วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๙๕ มีพระบัญชาแต่งตั้งให้พระมหาเสน ปญฺญาวชิโร ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ (รูปแรก) และในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **"พระธรรมจินดามหามุนี ศรีสะเกษคุณดิลก สังฆปาโมกข์"** พ.ศ. ๒๔๙๗ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม

๓.๑ เจ้าอาวาสวัดพระโต/วัดมหาพุทธาราม ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ

๑. **พระหลักคำหงส์** ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๔๓๙–๒๔๔๑ รวม ๓ ปี มรณภาพเมื่ออายุ ๘๓ ปี

๒. **พระครูเกษตรศีลาจารย์** (นาม) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๔๔๕–๒๔๖๐ รวม ๑๖ ปี มรณภาพเมื่ออายุ ๖๕ ปี

๓. **พระครูธรรมจินดามหามุนี โคตมวงศ์ สังฆวาหะ** (สังฆปาโมกข์) (เดช) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๔๖๑ – ๒๔๘๔ รวม ๒๓ ปี มรณภาพเมื่ออายุ ๗๕ ปี

๔. **พระเทพวรมุนี** (พระมหาเสน ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๗) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๔๙๕-๒๕๓๕ รวม ๔๐ ปี มรณภาพเมื่ออายุ ๗๕ ปี

๓.๒ ประวัติสังเขปเจ้าอาวาส

เมื่อพระยาวิเศษภักดี (ชม) ได้สร้างวัดพระโตแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ เบื้องต้นได้นิมนต์พระสงฆ์ ๒ รูป แต่ไม่ทราบว่าชื่ออะไร จากเมืองขุขันธ์มาประจำอยู่ที่วัดพระโต ต่อมาในช่วงปลายสมัยพระยาวิเศษภักดี (บุญจันทร์) ปรากฏหลักฐานว่า ได้ไปนิมนต์พระสมณศักดิ์ (แบบเวียงจันทน์) ชื่อ **พระญาครูหงส์** มาจากวัดศรีสุมังคล์ (วัดหลวงสุมังคลาราม พระอารามหลวง) มาปกครองวัดพระโต อนึ่ง ตำแหน่ง **พระหลักคำ** เป็นสมณศักดิ์ชั้นสูงของเวียงจันทน์และนครจำปาสัก เทียบได้กับเจ้าคณะจังหวัดในปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ในการเขียนประวัติสังเขปเจ้าอาวาส วัดพระโต - วัดมหาพุทธาราม จึงจัดลำดับให้พระหลักคำหงส์เป็น เจ้าอาวาสรูปแรก ดังนี้

๑. **พระหลักคำหงส์** เป็นพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ชั้นสูง ตามจารีตนครจำปาสัก (สำเร็จ ญาซา ญาคู ญาท่าน หลักคำ หรือแบบเวียงจันทน์ สำเร็จ ญาซา ญาคู หลักคำ ลูกแก้ว ยอดแก้ว) เทียบสมณศักดิ์ไทย พระครูสัญญาบัตร พระราชาคณะชั้นสามัญ ชั้นราช ชั้นเทพ ชั้นธรรม ชั้นเจ้าคณะรอง ชั้นสมเด็จ และสมเด็จพระสังฆราช) พระหลักคำ เทียบเจ้าคณะจังหวัด **พระหลักคำหงส์** นามเดิม **หงส์** นัยว่า เป็นชาวบ้านกะต่ำ (บ้านไพรพยอม) ตำบลกล้วยกว้าง อำเภออุทุมพรพิสัย [ปัจจุบัน บ้าน

กะต่ำ (บ้านไพรพยอม) อำเภอห้วยทับทัน} จังหวัดศรีสะเกษ บรรพชาอุปสมบทที่วัดศรีสุมังคล์ (วัดหลวงสุมังคลาราม) โดยมีพระญาครูโสวัดศรีสุมังคล์ เป็นพระอุปัชฌาย์ ในสมัยพระยาวิเศษภักดี (บุญจันทร์) เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษ ต่อมาพระญาครูโสได้รับเถราภิเษกฮดสรงจากเจ้าเมือง กรมการเมือง และราษฎร เลื่อนขึ้นเป็น **"พระหลักคำ"** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ อายุ ๕๕ ปี ตำแหน่งเจ้าคณะเมืองขุขันธ์ (ศรีสะเกษ) มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘

พระยาวิเศษภักดี (บุญจันทร์) ได้นิมนต์พระญาครูหงส์ วัดศรีสุมังคล์ มาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระโต ต่อมาในปี ๒๔๓๘ ในสมัยพระยาวิเศษภักดี(โท)ได้ประกอบพิธีเถราภิเษกพระญาครูหงส์ ขึ้นเป็นพระหลักคำ เมื่ออายุ ๘๐ ปี และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ จึงนับได้ว่า พระหลักคำหงส์เป็นเจ้าอาวาสวัดพระโตรูปแรกหลังการบูรณะวัดป่าแดงแล้วเปลี่ยนชื่อมาเป็นวัดพระโต เป็นพระหลักคำอยู่ประมาณ ๓ ปี ถึงมรณภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ รวมสิริอายุ ๘๓ ปีเศษ {พระราชเมธี (วรวิทย์). ประวัติตอนศรีสะเกษ หน้า ๒๓๘}

๒. พระครูจันดา ไม่ทราบชาติภูมิ ปกครองวัดอยู่ราว ๑ ปี

๓. พระครูเพ็ง ไม่ทราบชาติภูมิ ปกครองวัดอยู่ราว ๑ ปี

๔. พระครูสงฆ์ ไม่ทราบชาติภูมิ ปกครองวัดอยู่ราว ๑ ปีเศษ

๕. พระครูเกษตรศีลาจารย์ (ปลัดนาม)ไม่ทราบชาติภูมิที่แน่ชัด ได้ทราบจากคำบอกเล่าว่า เป็นชาวบ้านท่าช้าง อำเภอกันทรารมย์

เป็นสัทธิวิหาริกในพระครูธรรมจินดามหามุนี โคตมวงศ์ สังฆปาโมกข์ (อุด) และเป็นพระปลัด ฐานานุกรมในพระครูธรรมจินดามหามุนี (อุด) เจ้าคณะใหญ่เมืองขุขันธ์ (พำนักอยู่วัดสะอาง ได้รับการศึกษาจากกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๒๓ ได้รับเถราภิเษกฮดสรงเป็นพระหลักคำ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้รับพระมหากรุณาโปรดเป็นพระครูสัญญาบัตรที่พระครูธรรมจินดามหามุนี โคตมวงศ์ สังฆปาโมกข์ เจ้าคณะใหญ่เมืองขุขันธ์ รวมทั้งเมืองศรีสะเกษ เมืองเดชอุดม และเมืองที่ขึ้นตรงเมืองขุขันธ์ด้วย นับเป็นพระครูสัญญาบัตรรูปแรกของเมืองขุขันธ์) {พระราชเมธี (วรวิทย์) เรื่องเดียวกัน หน้า. ๒๓๖}

ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๕ พระปลัดนามได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น **“พระครูเกษตรศีลาจารย์”** ตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ เป็นพระครูสัญญาบัตรรูปแรกของเมืองศรีสะเกษ จนถึงราว พ.ศ. ๒๔๕๕ การปกครองคณะสงฆ์ ได้แยกจากเมืองขุขันธ์ มาเป็นเมืองศรีสะเกษ ท่านมรณภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ด้วยอุบัติเหตุทางเรือ ในขณะกลับจากการปฏิบัติศาสนกิจ ตรวจผลสอบนักธรรม ณ วัดสุปัฏนาราม จังหวัดอุบลราชธานี และแวะเยี่ยมญาติที่บ้านท่าช้าง อำเภอกันทรารมย์ ขณะนั่งเรือพาย (เรือแจว) มากับพระอนุจรและศิษย์ ถึงปากห้วยที่น้ำไหลตกแม่น้ำมูล ที่บริเวณท่าน้ำ/ท่าเรือช่วงระหว่างบ้านหนองเข็ง- เหล่าแค ตำบลโพนเขวา อำเภอเมืองศรีสะเกษ (ท่านพระครูโอภาสโพธิธรรม เจ้าคณะตำบลโพธิ์ เล่าให้ฟังว่า ได้รับทราบเรื่องราวจากผู้อาวุโสรุ่นคุณปู่คุณตาว่า **บริเวณปากห้วยที่น้ำไหลตกแม่น้ำมูล** มีเรือนรับรองข้าหลวงเจ้าเมือง และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ออกไปตรวจราชการต่างพระเนตร

พระกรรณ และมีเรือนพักสำหรับประชาชนทั่วไป มาพักรอเพื่อลงเรือ ไปยังจังหวัดอุบลราชธานี)

และว่า ปีนั้น (พ.ศ. ๒๔๖๐) มีน้ำมากล้นเอ่อท่วมหมู่บ้านใกล้เคียง พอมาถึงบริเวณปากห้วยที่น้ำไหลตกแม่น้ำมูล ใกล้บ้านเหล่าแค บ้านหนองเข็ง อำเภอเมืองศรีสะเกษ มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว ลูกศิษย์ที่แจวเรือไม่สามารถบังคับเรือได้ จึงเกิดอุบัติเหตุเรือพลิกคว่ำ แล้วจมน้ำหายไปพร้อมกับศิษย์พระและฆราวาส คุณยายทองใบ อายุ ๙๔ ปี บ้านโพธิ์ ตำบลโพธิ์ เล่าให้ฟังว่า ตอนที่พระครูเกษตรศีลาจารย์ จมน้ำ คุณยายมีอายุ ๒ ขวบ ยังจำความอะไรไม่ได้ พออายุประมาณ ๙-๑๐ ปี คุณพ่อของคุณยายเล่าให้ฟังอีกว่า ปีนั้น (พ.ศ. ๒๔๖๐) ญาครูวัดพระโต มาลงเรือที่ท่าวัดหนองพังทิพย์ (วัดหนองบอน) เพื่อไปเยี่ยมญาติที่บ้านท่าช้าง ตำบลหนองบัว อำเภอกันทรารมย์ ขากลับในขณะที่ลูกศิษย์กำลังพายเรือจะเข้าจอดท่าเรือหน้าวัดหนองบอน เรือไปเกี่ยวกับกิ่งไม้ เป็นเหตุให้เรือพลิกคว่ำ ญาครูวัดพระโต พร้อมกับพระและลูกศิษย์จมน้ำหายไป แต่เณรน้อยที่ไปด้วยโหนเถาวัลย์ไว้ได้ จึงไม่ได้จมน้ำตามไป ชาวบ้านช่วยกันนำศพญาครูและลูกศิษย์ไปตั้งที่ศาลาวัดหนองบอนนั่นเอง ปัจจุบันวัดหนองบอนเป็นวัดร้าง ยังมีโคกสิมปรากฏให้เห็นอยู่

คุณยายทองใบยังเล่าต่อว่า แต่ก่อนเมื่อถึงวันพระ ๑๕ ค่ำ จะได้ยินเสียงฆ้องเสียงกลอง เสียงสวดมนต์ และเสียงขับร้องสรภัญ ดังแว่ว ๆ ในตอนกลางคืนเสมอ

๖. **พระครูธรรมจินดามหามุนี** (เดช มหาปญฺโญ นามสกุล สังธิกุล) เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๑๑ เมษายน ๒๔๑๕ โยมบิดา ชื่อสังข์ โยมมารดา ชื่อ ดวงตรา ณ บ้านสะเดา ตำบลโพธิ์ชัย อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ อุปสมบทเมื่ออายุ ๒๑ ปี ณ วัดบ้านสะเดา โดยมีพระครูเกษตรศีลาจารย์ (นาม) เจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ เป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นพระปลัด ฐานานุกรมในพระครูเกษตรศีลาจารย์ (นาม) พ.ศ. ๒๔๖๑ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระโต และเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ (ขุขันธ์) เทียบเจ้าคณะจังหวัดในปัจจุบัน พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ และได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ ที่ **พระครูธรรมจินดามหามุนี โคตมวงศ์ สังฆวาหะ** (สังฆปาโมกข์) เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ – พ.ศ. ๒๔๘๔ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ โปรดให้พระครูธรรมจินดามหามุนี เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ (ขุขันธ์) เป็นกิตติมศักดิ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๔๘๔ (แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่มที่ ๒๙ หน้า ๑๒๗๔,พ.ศ. ๒๔๘๔)

ต่อมาคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ มีการจัดรูปแบบการปครองคณะสงฆ์ใหม่ นัยว่าเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ พระครูชินวงศ์ปฏิภาณ (อิ่ม) (ต่อมาเป็นพระราชาคณะที่พระชินวงศาจารย์) เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษรูปใหม่ จึงมีคำสั่งให้เจ้าคณะจำนวน ๕ รูปออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๕ คือ

๑. พระครูธรรมจินดามหามุนี วัดพระโต ออกจากเจ้าคณะจังหวัดกิตติมศักดิ์

๒. พระครูเทวราชกวีวรญาณ วัดสำโรงใหญ่ ออกจากตำแหน่งเจ้าคณะแขวง (เจ้าคณะอำเภอ) อุทุมพรพิสัย

๓. พระครูพิทักษ์กันทรารมย์ วัดบ้านหอย ออกจากตำแหน่งเจ้าคณะแขวง (เจ้าคณะอำเภอ) กันทรารมย์

๔. พระครูศรีไศลคณารักษ์ วัดบ้านเสียว ออกจากตำแหน่งเจ้าคณะแขวง (เจ้าคณะอำเภอ) ราษีไศล และ

๕. พระครูชาญกิจการี วัดกลาง ออกจากเจ้าคณะแขวง (เจ้าคณะอำเภอ) ขุขันธ์

(แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ ๓๐ หน้า ๗๖๒, พ.ศ. ๒๔๘๕)

พระครูธรรมจินดามหามุนี เป็นพระเกจิเถราจารย์ ที่ทรงวิทยาคุณเป็นที่เคารพ เลื่อมใส ของประชาชนชาวศรีสะเกษมากที่สุดรูปหนึ่ง ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๑ – ๒๔๘๔ รวม ๒๓ ปี มรณภาพเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๔๘๙ สิริอายุ ๗๕ ปี ๕๔ พรรษา อัฐิของท่านส่วนหนึ่งบรรจุไว้ที่เจดีย์ ๒๖ ประโยค ด้านทิศตะวันออกวิหารวัดมหาพุทธาราม ในปัจจุบัน

๗. พระมหาเหรียญ ปภากโร เปรียญธรรม ๖ ประโยค เกิดที่บ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสได้ ๑ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๙–๒๔๙๐ ปัจจุบันอัฐิของท่านบรรจุไว้ที่เจดีย์ ๒๖ ประโยค

๘. **พระครูพุทธพงษ์พิพัฒน์** (ทองพูล จนฺทวํโส) เป็นพระวินัยธรฐานานุกรม ในพระครูธรรมจินดามหามุนี (เดช) เกิดที่บ้านสะเดา (บ้านเดียวกับพระครูธรรมจินดามหามุนี) ตำบลโพธิ์ชัย อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๔๙๐ – ๒๔๙๗ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระโต – วัดมหาพุทธาราม

ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๗ ลาออกจากเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธารามไปอยู่วัดป่ามิ่งเมือง หรือวัดศรีมิ่งเมืองในปัจจุบัน ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อไปฟื้นฟูสภาพวัดป่ามิ่งเมืองซึ่งเป็นวัดร้าง ให้เป็นวัดมีพระสงฆ์จำพรรษา ตามเจตนารมณ์ของพระครูธรรมจินดามหามุนี (ก่อนมรณภาพ) และอยู่ประจำที่วัดศรีมิ่งเมืองจนกระทั่งมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

๙. **พระเทพวรมุนี** (เสน ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๗,พ.ม.) เกิดวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๖๑ ตรงกับวัน ๕ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย ที่บ้านโนนสูง ตำบลแขม อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ บิดา ชื่อนายพิมพ์ ใยขันธ์ มารดา ชื่อนางผุย ใยขันธ์

บรรพชา เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๔๗๖ ขณะอายุ ๑๖ ปี ณ วัดสำโรงใหญ่ ตำบลสำโรง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ โดยมี พระครูเทวราชกวีวรญาณ (จูม) เจ้าคณะอำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๒ ขณะอายุ ๒๑ ปี ณ วัดประยุรวงศาวาส ตำบลกัลยาณมิตร อำเภอธนบุรี กรุงเทพมหานคร

โดยมี พระธรรมปหังษนาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์

พระครูวินัยสังวร เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระครูสุตธนวัฒน์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ได้ฉายาว่า **ปญฺญาวชิโร**

พ.ศ. ๒๔๙๔ รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๔๙๕ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระธรรมจินดามหามุนี**

พ.ศ. ๒๔๙๗ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม

พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชจินดามุนี**

พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพวรมุนี**

พระเทพวรมุนี (เสน ปญฺญาวชิรเถร) เป็นพระมหาเถระที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก เชี่ยวชาญในภาษามคธ เป็นพระธรรมกถึกที่มีปฏิภาณเป็นเลิศ เป็นนักเทศน์ฝีปากกล้า ทั้งเทศน์เดี่ยว และเทศน์ปุจฉาวิสัชนา จนเป็นที่โจษจัน ยอมรับ และครั่นคร้ามของพระนักเทศน์อื่น ๆ ได้รับการยกย่องว่าเป็น **"ปราชญ์แห่งอีสานใต้ หรือเมธีแห่งที่ราบสูง"**

มรณภาพ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๓๕ สิริอายุได้ ๗๕ ปี ๒ เดือน ๒ วัน พรรษา ๕๔ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ เป็นเวลา ๔๐ ปี และเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม นานถึง ๓๘ ปี

๑๐. พระครูวีรเขตคณารักษ์ (มานิตย์ วรญาโณ ป.ธ.๖, น.ธ.เอก) เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๖๔ บิดาชื่อนายเหลี่ยม ทองภาพ มารดาชื่อนางหม่อน ทองภาพ ที่บ้านส้มป่อยน้อย ตำบลสำโรง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

บรรพชา เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๔๗๙ ณ วัดหนองกันจอ (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวัดเกษมสุข) ตำบลตาเกษ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีพระครูเทวราชกวีวรญาณ (จูม) เจ้าคณะอำเภออุทุมพรพิสัย เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๔๘๕ ณ วัดลุ่มเจริญศรัทธา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร โดยมีพระครูบัณฑิตานุวัฒน์ วัดวรจรรยาวาส แขวงพระยาไกร เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๒๕ – ๒๕๓๕ เป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านสิ และเจ้าคณะอำเภอขุนหาญ

พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๓๘ เป็นเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม

พ.ศ. ๒๕๓๗ – ๒๕๓๘ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ

มรณภาพ เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๓๘ สิริอายุได้ ๗๔ ปี ๒๒ วัน

พระครูวีรเขตคณารักษ์ เป็นพระเถระมีปฏิปทามักน้อย สันโดษ เคร่งครัดในพระธรรมวินัย พูดจาตรงไปตรงมา และเป็นพระนวกัมมัฏฐายี มีความรู้ความชำนาญในงานนวกรรม ในระยะเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม มีโครงการจะก่อสร้างกุฏิสังฆาวาสใหม่ แต่ไม่ทันดำเนินการ ก็มรณภาพไปก่อน

๑๐. พระครูศาสนกิจวิธาน (เนียม มหาปญฺโญ น.ธ. เอก) เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๔๗๖ ณ บ้านหางว่าว ตำบลทุ่ม อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ บิดา ชื่อนายกัลยา โคตา มารดา ชื่อนางอุ้ย

บรรพชา/อุปสมบท เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗ ณ วัดบ้านทุ่ม ตำบลทุ่ม อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีพระครูธรรมสาราจารย์ วัดบ้านทุ่ม เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๑๖–๒๕๔๐ เป็นเจ้าคณะตำบลเมืองเหนือ

พ.ศ. ๒๕๔๐–๒๕๔๑ เป็นเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม

มรณภาพ เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๑ สิริอายุได้ ๖๔ ปี ๖ เดือน ๑๒ วัน

๑๒. พระราชธรรมสารสุธี (ธีรังกูร ธีรงฺกุโร ป.ธ. ๙) เกิดเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๔๙๑ ณ บ้านอะลาง หมู่ที่ ๕ ตำบลแข้ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ บิดาชื่อนายเพียร มูลพันธ์ มารดา ชื่อนางทองมา มูลพันธ์ นามสกุลเดิม ทัดแก้ว

บรรพชา เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๐๔ ณ วัดบ้านแข้ ตำบลแข้ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ โดยมี พระครูอาคมวิริยกิจ (นุ) วัดสำโรงใหญ่ อำเภออุทุมพรพิสัย เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๑๑ ณ วัดโพธิ์ราษฎร์ ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยมีพระครูจันทรโพธิคุณ (หยวก) เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง วัดโพธิ์เกรียบ ตำบลสามง่าม อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูโพธิสุนทร (ทองดี อคฺควณฺโณ) วัดโพธิ์ราษฎร์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระราช-สุวรรณโสภณ (บุญส่ง ญาณคุตฺโต ป.ธ. ๘) วัดโพธิ์ราษฎร์ (ต่อมาเป็นเจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร พระอารามหลวง และเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้ฉายาว่า **ธีรงฺกุโร**

พ.ศ. ๒๕๒๒ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดสุวรรณาราม กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นเจ้าอาวาสวัดยางสุทธาราม กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๔๐ เป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง

พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดอ่างทองวรวิหาร

พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นพระอุปัชฌาย์วิสามัญ

พ.ศ. ๒๕๔๐ ย้ายจากอ่างทองมาอยู่ที่วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม

พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม

พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม

พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นเจ้าคณะตำบลเมืองเหนือ

พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นพระอุปัชฌาย์สามัญ (เป็นพระอุปัชฌาย์ ๒ ครั้ง ๒ ประเภท คือ ประเภทวิสามัญ และสามัญ)

พ.ศ. ๒๕๔๑–ปัจจุบัน เป็นเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม

พ.ศ. ๒๕๔๓–ปัจจุบัน เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นรองหัวหน้าพระธรรมทูตจังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๕๔๔–๒๕๔๕เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์

พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนาม ที่ **พระศรีธรรมนาถมุนี**

พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นพระวิปัสสนาจารย์ คณะสงฆ์ภาค ๑๐

พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดศรีสะเกษ แห่งที่ ๑ วัดมหาพุทธาราม

พ.ศ. ๒๕๔๙–๒๕๕๐ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอห้วยทับทัน

พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าพระวิปัสสนาจารย์ จังหวัดศรีสะเกษ ตามคำสั่งที่ รกท. ๑๐๔ / ๒๕๕๑ ปีที่ ๕๕ /๑๐๕ อายุกาล กองการวิปัสสนาธุระแห่งประเทศไทย ในพระสังฆราชูปถัมภ์ ลงวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๕๑

พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นหัวหน้าพระปริยัตินิเทศก์ประจำจังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอเมืองจันทร์

พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนาม ที่ **พระราชธรรมสารสุธี**

๔. พระเถระอดีตเจ้าอาวาสวัดพระโต ที่ได้รับยกย่องเป็นพระเกจิเถราจารย์

๑. พระหลักคำหงส์ เจ้าอาวาสวัดพระโต รูปแรก (พ.ศ. ๒๓๘๐–๒๔๔๑) รวม ๖๐ ปี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘ ณ บ้านกะต่ำ ตำบลกล้วยกว้าง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ (ปัจจุบัน บ้านกะต่ำ เปลี่ยนชื่อเป็น บ้านไพรพยอม อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ) บรรพชาอุปสมบท ณ วัดหลวง (วัดศรีสุมังคล์) ปัจจุบันคือ วัดหลวงสุมังคลาราม พระอารามหลวง (ธรรมยุต) อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ โดยเป็นสัทธิวิหาริกของพระญาครูโส ต่อมาได้รับพิธีเถราภิเษกเป็นพระหลักคำประจำเมืองศรีสะเกษ พระญาครูหงส์ ได้ศึกษาและฝึกอบรมพระกรรมฐานจากพระหลักคำโส จนมีความเชี่ยวชาญด้านวิปัสสนากรรมฐาน

ครั้นเจ้าเมืองศรีสะเกษ ได้บูรณะวัดพระโตร้างให้คืนสภาพเป็นวัดโดยสมบูรณ์แล้ว จึงได้อาราธนาพระญาครูหงส์มาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระโต และได้รับการประกอบพิธีเถราภิเษกฮดสรงเป็นพระหลักคำเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๙ พร้อมกับได้รับโปรดแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ อยู่ประมาณ ๓ ปี ถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ รวมสิริอายุ ๘๓ ปี ท่านพระหลักคำหงส์นับเป็นพระเถระที่ทรงภูมิรู้ ภูมิธรรม มีปฏิปทาเรียบง่าย มักน้อย สันโดษ เชี่ยวชาญด้านพระกรรมฐาน จึงเป็นที่เคารพสักการบูชาของเจ้าเมือง กรมเมือง และราษฎรทั้งหลาย (จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส)

๒. พระครูเกษตรศีลาจารย์ (นาม) เป็นศิษย์และพระปลัดฐานานุกรมในพระครูธรรมจินดามหามุนี โคตมวงศ์ สังฆปาโมกข์ (อุด) เจ้าคณะใหญ่เมืองขุขันธ์ พระปลัดนามได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระครูเกษตรศีลาจารย์ ซึ่งเป็นพระครูสัญญาบัตรรูปแรกของเมืองศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๔๔๕ พระครูเกษตรศีลาจารย์ เป็นพระเถระที่เอาใจใส่ในการศึกษาทั้งในส่วนของตนและพระภิกษุสามเณร และที่โดดเด่นอีกอย่างหนึ่ง ท่านเป็นพระสงฆ์ที่ใฝ่ใจในพระกรรมฐาน กระทั่งมีชื่อเสียงเป็นที่เคารพนับถือทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งหลาย ท่านถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ สิริอายุ ๖๕ ปี การมรณภาพของท่านเป็นที่เกิดธรรมสังเวชถึงความไม่เที่ยงของสังขารอันเป็นสัจธรรมว่า

"ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ กลางพรรษา เป็นปีที่น้ำหลากท่วมฝั่งน้ำมูล ไหลเอ่อเข้าท่วมหมู่บ้านโพธิ์ บ้านโนนจาน บ้านหนองเข็งเหล่าแค และหมู่บ้านใกล้เคียงที่ตั้งอยู่ริมฝั่งมูล ท่านญาครูนามวัดพระโต (พระครูเกษตรศีลาจารย์) ได้มาลงเรือที่ท่าหน้าวัดหนองบอน (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) พร้อมกับพระเณร และศิษย์ฆราวาส รวม ๔ คน โดยพระกับศิษย์เป็นผู้พายเรือ เพื่อไปกราบเยี่ยมหลวงปู่แดง ที่วัดหนองบัว และเยี่ยมญาติที่บ้านท่าช้าง ตำบลหนองบัว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ขากลับก่อนที่คนแจวเรือจะพายเรือเข้าจอดท่า เรือถูกกระแสน้ำพัดไปเกี่ยวเถาวัลย์ ทำให้เรือพลิกคว่ำ ท่านพร้อมด้วยพระและศิษย์ฆราวาส ถูกกระแสน้ำพัดออกไปกลางลำน้ำมูล แล้วจมน้ำหายไป ส่วนสามเณรน้อยที่ไปด้วยโหนเถาวัลย์ไว้ทันจึงไม่จมน้ำและปลอดภัย" (จากคำบอกเล่าของพระครูโอภาสโพธิธรรม

เจ้าคณะตำบลโพธิ์ ซึ่งได้ฟังจากคำบอกเล่าของคุณยายทองใบ อายุ ๙๔ ปี ชาวบ้านโพธิ์อีกทอดหนึ่ง)

๓. **พระครูธรรมจินดามหามุนี** (เดช มหาปญฺโญ) เป็นสัทธิวิหาริกและพระปลัด ฐานานุกรมในพระครูเกษตรศีลาจารย์ (นาม) เจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ ตั้งแต่อุปสมบท ๕ พรรษา ได้เรียนพระปริยัติธรรมและฝึกกรรมฐานจากพระครูเกษตรศีลาจารย์ (นาม) จนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ต่อมาได้ติดตามพระวิปัสสนาจารย์ (พระอรัญวาสี) ปฏิบัติธุดงค์จาริกไปถึงประเทศพม่า ไหว้พระธาตุชะเวดากอง พระธาตุร่างกุ้ง เมืองอังวะ เมืองหงสาวดี เมืองมันดะเล และจาริกไปถึงลังกาทวีป ไหว้พระธาตุเขี้ยวแก้ว ณ เมืองแกนดี พระสุวรรณมาลิกเจดีย์ และต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่พระมหินทเถระนำจากชมพูทวีปไปปลูกที่เมืองอนุราธปุระ ลังกาทวีป (ราว พ.ศ. ๒๓๖)

หลังจากท่านกลับจากลังกาทวีปแล้ว ได้เข้าไปศึกษาพระปริยัติธรรม ณ สำนักวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เป็นเวลา ๑๐ ปี

จากนั้นได้กลับมาพำนักอยู่ที่วัดพระโต จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเป็นครูสอนธรรมะและกรรมฐาน ได้ราว ๕ พรรษา ท่านพระครูเกษตรศีลาจารย์ (นาม) เจ้าอาวาสก็ถึงมรณภาพ พระปลัดเดชก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดพระโต และอีก ๓ ปีต่อมา ได้รับโปรดพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร ที่ พระครูธรรมจินดามหามุนี โคตมวงศ์ สังฆปาโมกข์ และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเมืองศรีสะเกษ (พ.ศ. ๒๔๖๑ - ๒๔๘๔)

พระครูธรรมจินดามหามุนี (เดช) เป็นพระเถระที่ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา มีความอุตสาหวิริยะในการปฏิบัติกรรมฐาน จึงเป็นที่เคารพนับถือ ของเหล่าศิษยานุศิษย์และสาธุชน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะท่านเป็นพระหนักแน่นในด้านเมตตามหานิยม ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๔ (รัชกาลที่ ๘) ได้โปรดให้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ขึ้นใช้แทนพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ พ.ศ. ๒๔๔๕ (รัชกาลที่ ๕) เพื่อให้คณะสงฆ์ได้จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคตามที่กำหนดในสังฆาณัติ ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้กรรมการสงฆ์จังหวัด ได้จัดระเบียบการปกครองใหม่ จึงขอลาออกจากตำแหน่ง ท่านถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๔๘๙ ประกอบพิธีฌาปนกิจศพ เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๙๐ สิริอายุ ๗๕ ปี บัดนี้ คณะสงฆ์วัดพระโตและสัปบุรุษ ทายกทายิกาทั้งหลาย ได้บรรจุอัฐิของท่านไว้ภายในเจดีย์ ๒๖ ประโยค เพื่อให้อนุชนทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้กราบไหว้รำลึกถึงคุณความดีของท่านสืบไปตลอดกาลนาน

๕. รองเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

๑.พระวิสุทธิญาณมุนี (อัมพร อานนฺโท ป.ธ.๘) เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ รองเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม และรองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ ชาติภูมิ เกิดที่บ้านโนน หมู่ที่ ๒ ตำบลแข้ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ มรณภาพ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๒๑ อายุ ๕๒ ปี พรรษา ๓๑ อัฐิของท่านบรรจุอยู่ที่เจดีย์ ๒๖ ประโยค

๒. พระมหาเสาร์ กวิญฺญาโณ (ป.ธ.๖,น.ธ.เอก) รองเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ ในพระเทพวรมุนี (เสน) และรองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ ชาติภูมิ เกิดที่บ้านดู่ ตำบลปะอาว อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ มรณภาพ เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๒๔ อายุ ๔๘ ปี พรรษา ๒๗ อัฐิของท่านบรรจุอยู่ที่เจดีย์ ๒๖ ประโยค

๓. พระครูศรีวรปรีชา (ถวิล ธมฺมาสมโย ป.ธ. ๖, น.ธ. เอก) รองเจ้าคณะอำเภออุทุมพรพิสัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม และเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ ในพระเทพวรมุนี (เสน) ชาติภูมิ เกิดที่บ้านกำแพงใหญ่ ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ มรณภาพ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๓๑ อายุ ๔๖ ปี พรรษา ๒๕ อัฐิของท่านบรรจุอยู่ที่เจดีย์ ๒๖ ประโยค

๔. พระครูศรีวรคณารักษ์ (เคลือบ ปริสุทฺโธ ป.ธ.๖, น.ธ.เอก) รองเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ และรองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ ชาติภูมิ เกิดที่บ้านสบาย ตำบลน้ำเกลี้ยง อำเภอกันทรารมย์ (ปัจจุบันคืออำเภอน้ำเกลี้ยง) จังหวัดศรีสะเกษ มรณภาพ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๓๙ อายุ ๖๓ ปี พรรษา ๔๒ อัฐิของท่านบรรจุอยู่ที่เจดีย์ ๒๖ ประโยค

๕. พระครูวิธานวัชรกิจ (ทองดี ปญฺญาวชิโร ป. ๑-๒, น.ธ. เอก) ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม และเจ้าคณะตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ ชาติภูมิ เกิดที่บ้านศิริพัฒนา อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร

๖. พระพยับ ปญฺญาธโร (น.ธ.เอก, ปริญญาโท, ร.อ.) ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม ชาติภูมิ เกิดที่บ้านโนนน้อย ตำบลโคกหล่าม อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

๗. พระมหาพิศ อนาลโย (ป.ธ. ๔,น.ธ.เอก) เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม (๒๕๔๗ – ๒๕๕๓) ชาติภูมิ เกิดที่บ้านละเอาะ ตำบลละเอาะ อำเภอน้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดละเอาะ และเจ้าคณะตำบลละเอาะ อำเภอน้ำเกลี้ยง

๘. พระมหามนตรี จานวโร (ป.ธ.๕, น.ธ.เอก) เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม (๒๕๔๗ – ๒๕๕๑) ชาติภูมิ เกิดที่ชุมชนท่าเรือ เทศบาลเมืองศรีสะเกษ ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีมิ่งเมือง ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ

๗. พระมหาวีรพันธ์ ญาณสิทฺธิ (ป.ธ. ๗, ปริญญาตรี) ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดมหาพุทธาราม ชาติภูมิ เกิดที่บ้านอะลาง หมู่ที่ ๕ ตำบลแข้ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

๖. เมืองศรีนครลำดวน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ราว พ.ศ. ๒๓๐๒ จุลศักราช* ๑๑๒๑ ปีเถาะ เอกศก มีเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดประวัติศาสตร์

*** จุลศักราช น้อยกว่าพุทธศักราช ๑๑๘๑ ปี**

เชื่อมโยงกันระหว่างกรุงศรีอยุธยากับการตั้งเมืองศรีนครลำดวน พระเจ้าอยู่หัว พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ หรือพระเจ้าเอกทัศน์ (บางตำราว่าพระที่นั่งสุริยามรินทร์) พระมหากษัตริย์องค์สุดท้าย แห่งกรุงศรีอยุธยา (ก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียอธิปไตยแก่พม่า ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐) มีตำนาน (ควรจะเป็นพงศาวดารจะเหมาะกว่า) เล่าว่า

พระยาช้างเผือก ซึ่งเป็นช้างทรงคู่พระบารมี ตกมัน แตกปลอกหนีออกจากโรงช้าง เตลิดไปทางทิศบูรพาเข้าเทือกเขาดงพญาไฟ (ดงพญาเย็น) เข้าสู่เขตเมืองพิมาย (นครราชสีมา) พระเจ้าเอกทัศน์ทรงมีพระกระแสรับสั่งให้สองพี่น้อง คือ นายทองด้วงกับนายบุญมา (ต่อมานายทองด้วงคือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ นายบุญมา คือสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล) ในขณะที่รับราชการเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี พร้อมนายควาญช้าง คุมไพร่พลชายฉกรรจ์ จำนวน ๓๐ คน ออกติดตามพญาช้างเผือกตามรายทางถึงเมืองพิมาย ได้พบเจ้าเมืองพิมาย ๆ รายงานว่า ที่ดงเชิงเขามีชาวกวย (ส่วย) ซึ่งมีความชำนาญในการจับ การเลี้ยง และคล้องช้างอาศัยอยู่ พวกกวยอาจจะทราบเบาะแสของพญาช้างเผือกก็เป็นได้

สองพี่น้องหลังได้พบและสอบถามชาวกวยแล้ว ทราบว่า พระยาช้างเผือกเชือกนั้น ได้เตลิดหนีผ่านมาทางบ้านหนองกุดหวาย (ปัจจุบันคืออำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์) จึงออกติดตามและได้พบหัวหน้าหมู่บ้านชื่อ **เชียงสี** (ภาษาส่วย เรียก ตากะอาม แปลว่า พ่อควาญช้าง ตากะอาม เป็นผู้ชำนาญในการจับ คล้อง เลี้ยง และฝึกช้างเพื่อใช้งาน) ซึ่งรู้จักภูมิประเทศ

แถบถิ่นนั้นดี และที่สำคัญชาวส่วยเป็นผู้เชี่ยวชาญ**ไสยศาสตร์คชมนตรา** กล่อมช้าง **เชียงสี** ได้ร่วมคณะอาสาออกติดตามพระยาช้างเผือกด้วย จนมาถึงบ้านเมืองทรี (เมืองที) บ้านกุดปะไท ได้**เชียงปุ่ม เชียงไชย** (เซียงปุ่ม เซียงไซ) ทั้งสองคน ได้ร่วมคณะอาสาติดตามมาถึงบ้านอัจจะปะนึง (บ้านดงยาง) ได้**เชียงฆะ**ร่วมคณะมาด้วย จึงมีชาวกวยร่วมคณะทั้งหมด ๔ คน คือ **เชียงสี** บ้านหนองกุดหวาย **เชียงปุ่ม** บ้านเมืองที **เชียงไชย** บ้านกุดปะไท และ**เชียงฆะ** บ้านอัจจะปะนึง นอกจากนั้น ยังได้รับความช่วยเหลือจากชาวส่วย เขมร ในท้องถิ่นที่คณะผ่านไปเป็นอย่างดี แต่ก็ยังไม่สามารถจับพระยาช้างเผือกได้ บางครั้ง เหมือนกับว่า พระยาช้างเผือกมักมีสัญชาตญาณรู้ล่วงหน้า ทำให้หลุดรอดไปได้ทุกครั้ง

คณะทั้งหมด ติดตามพระยาช้างเผือกมาถึง**บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน** ได้พบกับ**ตากจะ**และ**เชียงขัน** ทั้งสองได้ร่วมติดตามคณะไปถึง**บ้านเขิน** แขวงเมืองจำปาสัก (ปัจจุบัน บ้านเขิน หรือบ้านเขื่อนช้าง อำเภอน้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ) และสามารถล้อมจับพระยาช้างเผือกได้ที่บ้านเขิน โดยการทำเพนียด สร้างคอก และประกอบพิธีคชมนตรา หลังจากนั้น สองพี่น้อง พร้อมด้วยไพร่พล ได้นำพระยาช้างเผือกผ่านมาถึงบ้านโนนสามขา ช้างเกิดล้มป่วยลง บ้านดังกล่าวจึงมีชื่อว่า **“บ้านเจียงอี”** แปลว่า บ้านช้างป่วย (เจียง แปลว่า ช้าง, อี แปลว่า ป่วย จึงได้สร้างวัดเป็นอนุสรณ์ช้างป่วย ปัจจุบัน คือ วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ) เมื่อช้างหายป่วยแล้ว นำไปผูกพักไว้ที่โรงช้างชั่วคราวที่ฝั่งห้วยสำราญ อยู่ด้านทิศเหนือ

วัดพระโตในปัจจุบัน ต่อมาเจ้าเมืองศรีสะเกษคนแรก (พระยารัตนวงศา – อุ่น) ได้สร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ ชื่อว่า **"วัดโรงช้าง"** หรือ **"วัดท่าวิเศษกุญชร"** ปัจจุบัน คือ **"วัดศรีมิ่งเมือง"** ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

หลวงยกกระบัตรราชบุรี สองพี่น้อง พร้อมด้วยนายกรมช้าง นายกองคชบาล นายครวญช้าง และไพร่พล ได้นำพระยาช้างเผือกกลับกรุงศรีอยุธยา และได้นำหัวหน้า ส่วย เขมร ป่าดง (เชียงสี เชียงปุ่ม เชียงไชย เชียงฆะ ตากจะ และเชียงขัน) เข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาด้วย

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระที่นั่งสุริยามรินทร์ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ได้ทรงทราบเหตุการณ์ทุกอย่าง จากคำกราบบังคมทูลของสองพี่น้อง ทรงโสมนัสยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่เขมร ส่วย ป่าดง ได้ให้การช่วยเหลือทางราชการงานบ้านเมือง จนสามารถตามจับพระยาช้างเผือกได้ในที่สุด ถือว่าทั้งหมด มีความดีความชอบ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้หัวหน้าเขมร ส่วย ป่าดง มีบรรดาศักดิ์ในครั้งนี้ด้วย คือ

๑. **ตากจะ** หัวหน้าหมู่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน เป็น **หลวงแก้วสุวรรณ**

๒. **เชียงขัน** ผู้ช่วยตากจะแห่งหมู่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน เป็น **หลวงปราบ**

๓. **เชียงปุ่ม** หัวหน้าหมู่บ้านเมืองที เป็น **หลวงสุรินทร์ภักดี**

๔. **เชียงฆะ** หัวหน้าหมู่บ้านอัจจะปะนึง เป็น **หลวงเพชร**

๕. **เชียงสี** หัวหน้าหมู่บ้านหนองกุดหวาย เป็น **หลวงศรีนครเตา**

ในการพระราชทานบรรดาศักดิ์ แก่คณะผู้ร่วมอาสาติดตามพระยาช้างเผือกในครั้งนั้น ได้ทรงโปรดฯแต่งตั้งและมอบตราตั้งให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านพร้อมกัน แล้วทรงโปรดฯ ให้ขึ้นตรงต่อเมืองพิมาย (นครราชสีมา)

๖.๑ การตั้งเมืองขุขันธ์

เมื่อพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากจะ) เจ้าเมืองศรีนครลำดวน ถึงแก่กรรม ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงปราบ (เชียงขัน) เป็นพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน และตั้งให้ท้าวอุ่น เป็นพระภักดีภูธรสงคราม ตำแหน่งปลัดเมืองขุขันธ์

ต่อมาหลวงปราบ (เชียงขัน) ซึ่งได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน เจ้าเมืองนครศรีลำดวน ได้ย้ายที่ตั้งเมืองจากที่เดิมมาตั้งที่หนองแตระ เพราะเห็นว่า มีชัยภูมิที่ดีกว่า เนื่องจากมีลำห้วย คูคันเป็นขอบกั้นตัวเมืองจากข้าศึกได้ดี คำว่า คูคัน อาจเพี้ยนมาเป็น คูขันธ์และขุขันธ์ บางท่านสันนิษฐานว่า ขุขันธ์ ตั้งตามชื่อของเชียงขัน เจ้าเมืองศรีนครลำดวน และยังมีเหตุผลเกี่ยวกับชื่อเมืองขุขันธ์อีกมากมาย ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ศึกษาจะต้องศึกษาค้นคว้าหาความกระจ่างแจ้งต่อไป

จาก พ.ศ. ๒๓๒๑ เลยมาถึง พ.ศ. ๒๓๒๕ ปีขาล จุลศักราช ๑๑๔๔ สมเด็จเจ้าพระยาพระมหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) ได้ปราบดาภิเษกขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ทรงพระปรมาภิไธยว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมบรมกษัตริย์ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงสถาปนาเมืองหลวงที่ฝั่งขวาแม่น้ำเจ้าพระยา พระราชทานนามว่า

“กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์” แต่นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า กรุงเทพมหานคร หรือ กรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงขัน) เป็นพระยาขุขันธ์ภักดี เจ้าเมืองขุขันธ์ และมีใบบอกกราบบังคมทูลขอแต่งตั้งท้าวบุญจันทร์ (ลูกเลี้ยง) เป็นพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน ตำแหน่งผู้ช่วยเมืองขุขันธ์ ต่อมาทั้งสองคน มีเรื่องบาดหมางกันจากเรื่องส่วนตัวกลายเป็นเรื่องลุกลามใหญ่โต พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) ไม่พอใจที่พระยาขุขันธ์ภักดี (เชียงขัน) พ่อเลี้ยงมักกล่าวสัพยอกว่าเป็น “ลูกเชลย” ท้าวบุญจันทร์เห็นได้ที จึงมีใบกราบทูลลงไปกรุงเทพ ฯ ว่าพระยาขุขันธ์ภักดีคบคิดกับพวกญวนจะเป็นกบถ (ในขณะนั้น มีพวกพ่อค้าญวนเข้ามาติดต่อซื้อขายวัว ประมาณ ๓๐ คน ได้ไปพบสนทนากับเจ้าเมือง) จึงทรงมีรับสั่งให้นำตัวพระยาขุขันธ์ภักดีไปสอบสวนที่กรุงเทพ ฯ เมื่อสอบสวนได้ความจริงแล้ว จึงทรงรับสั่งให้ลงโทษและขังคุกพระยาขุขันธ์ภักดีไว้ที่กรุงเทพ ฯ เป็นเวลา ๓ ปี แล้วทรงมีพระบรมราชโองการให้ปล่อยตัวกลับไปเมืองขุขันธ์ และต่อมาอีกไม่นานท่านก็ถึงแก่กรรมแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) เป็นพระยาขุขันธ์ภักดี เจ้าเมืองขุขันธ์คนใหม่แทน

ปี พ.ศ. ๒๓๒๕ พระภักดีภูธรสงคราม (ท้าวอุ่น) กราบบังคมทูลขอแยกจากเมืองขุขันธ์ไปตั้งเมืองใหม่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านโนนสามขา ขึ้นเป็นเมือง "ศรีสะเกศ" ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๓๒๘ ได้ย้ายเมืองจากบ้านโนนสามขาเดิมไปตั้งที่บ้านเจียงอี–พานทา (ปัจจุบันอยู่ที่ตำบลเมืองใต้ และตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองศรีสะเกษ)

ลุ พ.ศ. ๒๔๓๕ เปลี่ยนชื่อมณฑลอีสาน เป็นมณฑลอุบล มีเมืองขึ้น ๓ เมือง คือ อุบลราชธานี ขุขันธ์ สุรินทร์ ไม่ปรากฏมีชื่อเมืองศรีสะเกษ ตามข้อสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์ต่างเห็นสอดคล้องกันว่าเมืองศรีสะเกษ น่าจะถูกยุบไปรวมกับเมืองขุขันธ์ดังเดิม

พ.ศ. ๒๔๔๗ ย้ายเมืองขุขันธ์จากบ้านแตระ (ตำบลห้วยเหนือ อำภอขุขันธ์) มาตั้งที่ตำบลเมืองเก่า (ปัจจุบัน คือ ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ) แต่ยังคงใช้ชื่อเมืองขุขันธ์ แล้วให้ยุบเมืองขุขันธ์เป็นอำเภอห้วยเหนือ

พ.ศ. ๒๔๕๙ กระทรวงมหาดไทย มีประกาศให้เมืองทุกเมืองเปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัด เมืองขุขันธ์ (ห้วยเหนือ) ได้เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดขุขันธ์ เมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๔๕๙ เปลี่ยนชื่อเจ้าเมือง หรือผู้ว่าราชการเมือง เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด

พ.ศ. ๒๔๘๑ มีพระราชกฤษฎีกา เปลี่ยนชื่อจังหวัดขุขันธ์ เป็นจังหวัดศรีสะเกษ มาจนถึงปัจจุบัน

๖.๒ การตั้งเมืองศรีสะเกษ

การตั้งเมืองศรีสะเกษ บางส่วนได้กล่าวมาแล้วในตอนว่าด้วยการตั้งเมืองขุขันธ์ ในที่นี้ จะกล่าวเฉพาะเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวเนื่องกันโดยสังเขป พร้อมกันนี้ จะได้นำตำนานอันว่าด้วยชื่อ "ศรีสะเกษ" มารวมลงไว้ เพื่อเป็นแนวคิด ของผู้ประสงค์จะสืบค้นหาหลักฐาน เหตุผลและความกระจ่างชัดต่อไป

พ.ศ. ๒๓๒๕ พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงขัน) ได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นพระยาขุขันธ์ภักดี และกราบทูลขอพระกรุณาฯ ให้ท้าวบุญจันทร์ ลูกเลี้ยง ซึ่งติดมากับภรรยาม่ายชาวลาว เป็นพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน ด้วยเหตุที่พระยาขุขันธ์ภักดี มักจะพูดสัพยอกกับลูกเลี้ยงว่า "ลูกเชลย" จนติดปาก ทั้งนี้ น่าจะเป็นการพูดด้วยความรักเอ็นดูเสียมากกว่า ในที่สุด พระยาขุขันธ์ภักดี ก็พูดด้วยความพลั้งเผลอต่อหน้าบริวารว่า ท้าวบุญจันทร์ เป็นลูกเชลย เป็นเหตุให้พระยาไกรภักดีฯ ผูกใจเจ็บแค้น และคอยรอโอกาสที่จะแก้แค้นพ่อเลี้ยงอยู่ตลอดเวลา

ต่อมาพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) ได้โอกาสในขณะที่พวกพ่อค้าชาวญวน (แกว) ประมาณ ๓๐ คน เข้ามาติดต่อค้าขายวัว เข้ามาขอพบเจ้าเมือง ๆ จึงจัดให้พักอยู่ที่บ้านพัก ซึ่งไม่ห่างจากบ้านพักเจ้าเมืองเท่าไรนัก จึงกล่าวโทษว่า พระยาขุขันธ์ภักดี มีใจออกห่าง สมคบกับพวกญวนคิดก่อการกบฏต่อกรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานนำตัวพระยาขุขันธ์ภักดี ลงไปสอบสวนที่กรุงเทพฯ เมื่อได้ความจริงตามข้อกล่าวหา ทรงให้จำคุกไว้ที่กรุงเทพฯ และทรงแต่งตั้งให้ท้าวบุญจันทร์ หรือ พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน เป็นเจ้าเมืองขุขันธ์แทน หลังจากจำคุกพระยาขุขันธ์ภักดี (เชียงขัน) เป็นเวลา ๓ ปี แล้วทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ปล่อยตัวกลับไปยังเมืองขุขันธ์ ท่านอยู่ต่อมาอีกประมาณ ๓ ปี ก็ถึงแก่กรรม

พ.ศ. ๒๓๒๕ พระภูธรภักดีสงคราม (อุ่น) ปลัดเมืองขุขันธ์ เกิดความไม่สบายใจ ต่อกรณีที่พระยาขุขันธ์ภักดีกับพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวนทะเลาะกัน จึงกราบบังคมทูลขอย้ายจากเมืองขุขันธ์ไปตั้งเมืองใหม่ ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ยกฐานะบ้านโนนสามขา สระกำแพง ขึ้นเป็นเมือง "ศรีสะเกศ" และให้ พระภูธรภักดีสงคราม (อุ่น) เป็น พระยารัตนวงศา เจ้าเมืองศรีสะเกษคนแรก ขึ้นตรงต่อเมืองนครราชสีมา ระหว่างนั้นเมืองขุขันธ์ กับเมืองศรีสะเกศ ต่างมีศักดิ์ศรีเท่ากัน มีอิสระในการปกครองเสมือนเป็นเมืองคู่แฝด ซึ่งก็มีบางครั้งก็สงบ บางคราวก็ขัดแย้งกันบ้าง ถือว่าเป็นเรื่องปกติทั่วไปของบ้านเมือง ไม่ว่ายุคใดสมัยใด ก็ไม่แตกต่างกัน

พ.ศ. ๒๓๒๖ พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) สู้ศึกเจ้าเมืองนันแต่สู้ไม่ได้ จึงหนีไปอยู่เมืองสังฆะ (อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์) ทรงโปรดเกล้าฯให้ข้าหลวงคุมกำลังไปจับเจ้าเมืองนันพาตัวลงไปกรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๓๒๘ พระยารัตนวงศา (อุ่น) ถึงแก่กรรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระพรหมภักดี (ชม) บุตรพระยารัตนวงศา เป็น พระยาวิเศษภักดี เจ้าเมืองศรีสะเกษแทน นับเป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษ คนที่ ๒ ต่อมาได้

ย้ายเมืองจากบ้านโนนสามขา สระกำแพง มาตั้ง ณ ฝั่งห้วยสำราญ บริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัดศรีสะเกษในปัจจุบัน ซึ่งเดิมเคยเป็นสถานที่ตั้งวัดท่าเหนือ หรือวัดท่าสำราญ ที่ร้างไปนานแล้ว แต่ยังมีต้นโพธิ์ปรากฏให้เห็นอยู่ทุกวันนี้

จากตำนานและประวัติคัดย่อบางส่วน ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างเมืองขุขันธ์กับเมืองศรีสะเกษ แสดงถึงรากฐานและกำเนิดเดียวกัน กาลเวลาคือกงล้อแห่งประวัติศาสตร์ ที่หมุนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ผืนดินแผ่นนี้ คือ มรดกล้ำค่าของบรรพชน ผู้เสียสละ ผู้กล้าหาญ และผู้ฉลาดปราดเปรื่องในอดีตทุกท่าน ได้สร้างบ้านแปลงเมือง ตั้งแต่ยุคศรีนครเขตนครศรีลำดวน เมืองขุขันธ์ เมืองศรีสะเกษ ให้แก่ลูก หลาน เหลน โหลนได้มีแผ่นดินที่อยู่อาศัย และยึดเป็นเรือนตายในบั้นปลายชีวิตตราบเท่าทุกวันนี้

๖.๓ ตำนานเมืองศรีสะเกษ

เป็นธรรมเนียมว่าเมืองใหญ่น้อยทั่วไป มักจะมีตำนาน นิทาน และประวัติของตนเองโดยเฉพาะ จังหวัดศรีสะเกษ ก็ไม่อยู่เหนือกฎเกณฑ์ดังกล่าว กว่าจะมาเป็นจังหวัด ย่อมมีตำนานเล่าขาน เป็นการเสริมสุนทรียารมย์ ของผู้อ่าน ให้มีความสุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้บ้าง ไม่มากก็น้อย ฉะนั้น ขอเชิญท่านร่วมท่องทะเลตำนานเมืองศรีสะเกษด้วยกัน ดังนี้

ตำนานที่ ๑ อตีเต กิร อินฺทปฏฺจรณฺโณ สิริกลฺยาณี นาม เอกา ราชธีตา อภิรูปา อโหสิ ทสฺสนียา ดังได้สดับมาว่า

ในอดีตกาลอันยาวไกล ได้มีเจ้าหญิงขอมองค์หนึ่งมีรูปโฉมโนมพรรณงดงาม นามว่าสิริกัลยาณี หรือ ศรีกัลยาณี หรือ พระนางศรี ได้เดินทางจากเมืองอินทปัตถ์ กรุงกัมพูชา เพื่อจะไปเยี่ยมพระสวามีที่เมืองพิมายผ่านทางมาถึงเมืองสดุกอำพิล ที่มีบาราย (สระน้ำ) ขนาดใหญ่ คล้าย ๆ สระอโนดาต (อโนดาต แปลว่า ไม่ร้อน/สระเย็น) จึงหยุดพักอิริยาบถ ลงสรงสนานสรีระ และสระผมที่สระนั้น ต่อมาสระนั้นมีชื่อว่า สระกำแพงใหญ่ (ที่อำเภออุทุมพรพิสัย ปัจจุบัน) ครั้นสร้างเมืองเสร็จแล้ว ได้ถือนิมิตที่พระนางศรีสระผมเป็นเหตุ เมืองนี้จึงมีชื่อว่า **สิริเกศ ศรีสระเกศ และศรีสะเกษ** ตามลำดับ

ตำนานที่ ๒ อตีเต กิร ลาวุนครวาสิรญฺโญ เอกา ราชธีตา คพฺภปริปกฺกา ทสมาสปริปุณฺณา อตฺตโน สามิกํ กมฺพราชานํ คเวสิตุกามา อโหสิ เล่าขานกันมาว่า ได้มีเจ้าหญิงแห่งเมืองลาว พระนางหนึ่ง นามว่านางศิริโสภา หรือพระนางศรี ได้สยุมพรกับพระยาแกรก กษัตริย์ขอม (อาณาจักรฟูนัน) ทรงครรภ์แก่ถ้วนทศมาส ได้ออกเที่ยวตามหาพระสวามี เดินทางมาถึงบริเวณสระน้ำใหญ่ และคลอดทารกที่ริมสระนั้น นางได้ชำระมลทินครรภ์และทารกที่สระน้ำนั้น ครั้นสร้างเมืองขึ้นแล้ว จึงตั้งชื่อเมืองว่า **สิริเกศ หรือ ศรีสระเกศ**

ตำนานที่ ๓ เอโก กิร ราชา กมฺโพชรฏฺเจ รชฺชํ กาเรนฺโต สปุตฺตทาโร สิริสตนาคนหุตนครํ อคมาสิ ได้ยินมาว่า มีพระยาองค์หนึ่ง นามว่าพระยาศรีโคตรตะบองเพชร แห่งอาณาจักรขอมพร้อมด้วยมเหสีและพระโอรสธิดา เสด็จไปยังอาณาจักรศรีสัตนาคนหุต

เมืองล้านช้าง คราเสด็จกลับผ่านมาถึงสระอโนดาต ในระหว่างทาง จึงหยุดพักอิริยาบถ และสรงสนานสริระที่สระอโนดาตใหญ่นั้นโดยเข้าใจว่าเป็นสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิงสถิตของเหล่าเทพผู้มีมเหศักดิ์

นัยว่า ตำนานที่ ๓ นี้ มีความเชื่อกันโดยมากว่า น่าจะเกี่ยวข้องกับชื่อเมืองศรีสะเกษ อันมีปฐมตำนานสืบต่อว่า พระนางศรี มเหสีของพระยาศรีโคตรตะบองเพชร กษัตริย์ขอม ได้ประพาสเมืองปริมณฑลแห่งมหานคร (Angkor นครวัด นครธม) มาถึงบริเวณสระน้ำใหญ่แห่งหนึ่ง มีน้ำใสเย็น ดารดาษไปด้วยมวลปทุมาลย์นานาพันธุ์ (คาดเดากันว่า เป็นบริเวณพื้นที่อำเภอเมืองศรีสะเกษกับอำเภออุทุมพรพิสัย ปัจจุบัน) จึงลงสรงสนานที่สระน้ำนี้ เพราะเหตุที่นางพญาสรงสนานและสระผม สระนี้จึงเรียกว่า **สระเกศ** จำเนียรกาลต่อมา เมื่อมีการสร้างเมืองขึ้นในบริเวณนี้จึงตั้งชื่อว่า **ศรีสระเกศ** และกลายมาเป็น **ศรีสะเกษ** ในปัจจุบัน

โดยความเชื่อดังกล่าว เทศบาลเมืองศรีสะเกษ โดยนายฉัฐมงคล อังคสกุลเกียรติ นายกเทศมนตรี จึงได้สร้างอนุสาวรีย์รูปหล่อพระนางศรีสระผม ประดิษฐานกลางใจเมืองศรีสะเกษ ณ บริเวณวงกลม ด้านทิศเหนือสถานีรถไฟศรีสะเกษ ถนนศรีสะเกษ หน้าประตูโขงด้านทิศตะวันตกของวัดมหาพุทธาราม หรือวัดพระโต และได้จัดงานบวงสรวงสมโภชอนุสาวรีย์พระนางศรีสระผมเป็นประจำทุกปี ปัจจุบัน เปลี่ยนเป็นพระนางศรีสะเกษ

ตำนานที่ ๔ (เขาว่า ตำไม่นาน จะไม่ละเอียด) ได้นำเรื่องปรัมปราเล่าขานสืบ ๆ กันมาจากเกร็ดประวัติเมืองจำปา หรือ จัมปกะ

หรือ จำปากนาคปุระ (นครจำปาสัก) มาเสริมบริบท เพื่อให้เห็นภาพของจังหวัดศรีสะเกษเด่นชัดขึ้น

บรรดาเกจิผู้สันทัดกรณี สันนิษฐานว่า คำว่า ศรีสะเกษ เพี้ยนมาจากคำว่า **ศรีเกษตร** เพราะในประวัติอาณาจักรขอมโบราณจะมีคำว่า ศรีคุรุเกษตร ศรี แปลว่า มิ่งขวัญ มงคล คุรุ แปลว่า ครู หนัก สำคัญ เกษตร แปลว่า เรือก สวน ไร่ นา อาชีพการเกษตร ศรีเกษตร จึงมีความหมายว่า อาชีพของคนโบราณ คือ การทำไร่ ไถนา แม้ปัจจุบัน ก็ไม่แตกต่างกับอดีตเท่าใดนัก เนื่องจากเกษตรเป็นอาชีพหลัก ถือว่าเป็นสิริเป็นศรี เป็นมงคล นำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์แก่คนและสัตว์ จึงเมื่อผ่านการเก็บเกี่ยวข้าวในทุ่งนาเสร็จสิ้นแต่ละปี ก็จะมีการจัดพิธีเฉลิมฉลองความสำเร็จ และแสดงความขอบคุณเมตตาปรานีของเทพีศรีเกษตร หรือแม่โพสพ ในบริเวณเมืองศรีเกษตร เมื่อหนึ่งพันห้าร้อยปีก่อนหน้านี้มีชื่อว่าทุ่งศรีเกษตร ด้วยกาลเวลาที่ผ่านไปหลายศตวรรษ ชื่อศรีเกษตร ก็ค่อย ๆ เพี้ยนไปเป็น ศรีสะเกษ ในที่สุด (นำเค้าโครงจากชื่อเดิม มาดัดแปลงเป็นชื่อใหม่)

ตำนานที่ ๕ สืบเนื่องมาจากคำว่า ศรีเกษตร ที่เกี่ยวข้องกับสมณศักดิ์ของพระสงฆ์เมืองศรีสะเกษ ในอดีตจะมีการพิจารณาพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติงดงาม เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของพุทธบริษัททั้งหลาย เป็นเจ้าคณะผู้ปกครอง ระดับเมือง ระดับแขวง ซึ่งต่อมาคือระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลในปัจจุบัน เมื่อปฏิบัติหน้าที่มาด้วยความเรียบร้อยดีงาม เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ประเทศชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานตั้งสมณศักดิ์

เป็นพระครูสัญญาบัตรบ้าง พระราชาคณะบ้าง ในจังหวัดศรีสะเกษ สมณศักดิ์พระราชาคณะที่สำคัญ ๆ ก็มีเช่น พระธรรมจินดามหามุนี (เสน ปญฺญาวชิโร) พระราชจินดามุนี (เสน) พระเทพวรมุนี (เสน) วัดมหาพุทธาราม พระเทพวรมุนี (วิบูลย์ กลฺยาโณ) วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม เป็นต้น

ส่วนสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตร เช่น พระครูธรรมจินดามหามุนี (เดช มหาปญฺโญ) วัดพระโต พระครูธรรมจินดามหามุนี ศรีโคตมวงศ์ (นุต) วัดกลาง อำเภอขุขันธ์ ที่นี้ยังมีสมณศักดิ์ ที่มีราชทินนามว่า เกษตร ต่อท้าย เช่น พระครูเกษตรศีลาจารย์ (นาม) วัดพระโต พระครูเกษตรศีลาจารย์ (ทอง) วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม (เดิมอยู่วัดศรีสุมังคล์ หรือวัดหลวงสุมังคลาราม) พระเกษตรศีลาจารย์ (หนู) พระครูเกษตรศีลาจารย์ (หนู) วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม โดยนัยนี้ แสดงให้เห็นว่า ราชทินนามของพระสงฆ์ผู้เป็นธงธรรมแห่งจังหวัด จะมีคำว่า เกษตร นั่นหมายความว่า **ศรีเกษตร** เป็นที่มาของชื่อ **ศรีสะเกษ** ในปัจจุบัน

ตำนานที่ ๖ ผู้รู้ประวัติศาสตร์ของชนชาติลุ่มแม่น้ำโขง ชี มูล บางพวกได้เชื่อมโยงประวัติความเป็นมาของโทนคร (โท แปลว่า สอง) คือ ศรีนครเขต และนครศรีลำดวน เข้าด้วยกัน โดยอาศัยปูชนียวัตถุ ได้แก่ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองประจำทิศเหนือและทิศใต้เป็นหลัก

ทิศเหนือ เป็นที่ตั้งเมืองศรีนครเขต หรือ เมืองศรีสะเกษ ซึ่งเป็นเมืองรับการกระจายอำนาจการปกครองจากเมืองขุขันธ์ แต่เดิมอยู่ภายใต้การปกครองของนครจำปาสัก

พ.ศ. ๒๓๐๒ – ๒๓๑๐ อยู่ภายใต้ปกครองของกรุงศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๓๑๐ – ๒๓๒๔ อยู่ภายใต้ปกครองของกรุงธนบุรี

และตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕– ปัจจุบัน อยู่ภายใต้ปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ สิ่งสำคัญที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของประชาชนพลเมือง คือ ความเลื่อมใสและศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา เมื่อจารย์เชียงพร้อมด้วยบริวารจำนวนหนึ่ง ได้รับคำสั่งจากเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กผู้เป็นอาจารย์ ให้ไปตั้งบ้านเมืองที่บ้านโนนสามขา (คุ้มวัดเจียงอี–พันทา อำเภอเมืองศรีสะเกษ) จำเนียรกาลต่อมาเมืองนี้ ชื่อว่า ศรีนครเขต พร้อมกันนั้น ได้สร้างวัดขึ้นที่บริเวณป่าไม้แดงโดยตั้งชื่อว่า **วัดป่าแดง** เพื่อให้เป็นวัดสำคัญประจำเมือง เช่นกับนครศรีลำดวน ขณะเดียวกันก็ได้สร้างพระพุทธรูปหินเขียว บ้างก็ว่า พระพุทธรูปสำริด เป็นพระประธานในสิม วัดป่าแดง ในสมัยเดียวกันก็มีการสร้างวัดในบริเวณใกล้เคียงรายล้อม วัดป่าแดงประจำทิศต่าง ๆ อาทิ

ทิศตะวันออก มีวัดศรีสุมังคล์ หรือ วัดหลวงสุมังคลาราม พระอารามหลวง (ธ) และวัดเลียบบูรพาราม ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมืองศรีสะเกษ

ทิศตะวันตก มีวัดท่าเหนือ หรือ วัดท่าสำราญ เป็นวัดร้าง อยู่บริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัดศรีสะเกษ ปัจจุบันยังมีต้นโพธิ์เป็นสัญลักษณ์ให้เห็นอยู่

ทิศเหนือ มีวัดท่าช้าง หรือ วัดท่าโรงช้าง หรือ วัดท่าวิเศษกุญชร ปัจจุบัน คือ วัดศรีมิ่งเมือง

ทิศใต้ มีวัดโนนสามขา หรือ วัดเจียงอี ปัจจุบัน คือ วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง

สัญลักษณ์ประจำทิศเหนือ ที่ตั้งเมืองศรีนครเขต หรือเมืองศรีสะเกษ คือวัดป่าแดง (วัดรัตตวัน) ได้สร้างพระพุทธรูปประธานในสิมหรืออุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ด้วยหินเขียว หรือ หินทราย บ้างก็ว่า สำริด หน้าตักกว้าง ๒.๕๐ เมตร สูง ๓.๕๐ เมตร ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๓๒๕ ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างเมืองศรีสะเกษและทรงแต่งตั้งให้ท้าวอุ่น เป็นพระยารัตนวงศา เจ้าเมืองศรีสะเกษคนแรก พระยารัตนวงศาได้บูรณะวัดป่าแดงที่เป็นวัดร้าง ให้เป็นวัดประจำเมืองแต่ยังดำเนินการไม่ทันแล้วเสร็จก็ถึงแก่กรรมไปเสียก่อน

ลุ พ.ศ. ๒๓๒๘ ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พระยาวิเศษภักดี (ชม) บุตรพระยารัตนวงศา เป็นเจ้าเมืองศรีสะเกษ ในยุคของพระยาวิเศษภักดี (ชม) ได้มีการสืบสานงานสร้างวัดป่าแดงให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์ และพร้อมกันนั้น ท่านอาจารย์ศรีธรรมา สามีนางวันนา นายช่างหลวงจากนครจำปาสัก ผู้เป็นลุงได้ปั้นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ขนาดหน้าตักกว้าง ๓.๕๐ เมตร สูง ๖.๘๕ เมตร ครอบพระพุทธรูปองค์เดิมไว้ ซึ่งก็คือหลวงพ่อโต พระคู่บ้านคู่เมืองศรีสะเกษ ดังปรากฏอยู่ภายในวิหารวัดมหาพุทธารามทุกวันนี้

เพราะฉะนั้น **หลวงพ่อโต** จึงถือว่าเป็นยอดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เทิดทูนไว้เหนือศีรษะของชาวศรีนครเขต หรือชาวเมืองศรีสะเกษ

ทิศใต้ เป็นที่ตั้งเมืองศรีนครลำดวน หรือเมืองขุขันธ์ สัญลักษณ์ประจำเมืองศรีนครลำดวน คือ วัดเขียนบูรพาราม บรรพชนผู้อพยพเข้ามาสร้างบ้านแปลงเมือง สืบเชื้อสายมาจากนครจันทบุรีหรือเวียงจันทน์เป็นส่วนใหญ่ และผู้คนเหล่านั้นต่างนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะประจำชีวิต จึงนำเอาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท พร้อมด้วยวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ มาเป็นวิถีชีวิต นำเอาศิลปะช่างสกุลนครเวียงจันทน์และจำปาสักมาสร้างวัด และสร้างพระพุทธรูป เช่น สร้างวัดเขียนบูรพารามเป็นวัดประจำเมืองทางทิศตะวันออก วัดบกจันทรนคร เป็นวัดประจำเมืองทางทิศตะวันตก และวัดลำพู เป็นวัดประจำเมืองทางทิศเหนือ โดยเฉพาะที่วัดเขียนบูรพาราม ได้สร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะปูนปั้น ฝีมือช่างนครเวียงจันทน์ หน้าตักกว้าง ๓.๕๐ เมตร สูง ๖.๘๐ เมตร หลวงพ่อโต วัดเขียน จึงเป็นยอดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เทิดทูนไว้เหนือเกษ (หัว) ของชาวนครศรีลำดวน หรือเมืองขุขันธ์

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ความเห็นของนักประวัติศาสตร์ลุ่มแม่น้ำโขง ชี มูล และทัศนะของผู้เขียนจึงมีความสอดคล้องกันโดยบังเอิญว่า คำว่าศรีสะเกษ น่าจะมาจากการนำเอายอดศักดิ์สิทธิ์ที่บุคคลเทิดทูนไว้เหนือศีรษะ เหนือเกล้า คือ **พระพุทธรูปปางมารวิชัย** หรือหลวงพ่อโต วัดพระโต (วัดมหาพุทธาราม) ประดิษฐาน ณ เมืองศรีนครเขต ด้านทิศเหนือกับ **พระพุทธรูปปางมารวิชัย** หรือหลวงพ่อโต วัดเขียนบูรพาราม ประดิษฐาน ณ เมืองศรีนครลำดวน ด้านทิศใต้ ทั้งสองยอดมงคลมา

รวมกัน จะได้ความหมายว่า "ศรีสะเกษ" (**ศรีสะ** แปลว่า หัว ยอด สูง, **เกษ** แปลว่า หัว ผม ยอด สูง) แปลว่า สองสุดยอด นี่แหละคือที่มาของจังหวัดศรีสะเกษ (ดังคำพังเพยที่ว่า **นักมวยเมืองโคราช นักปราชญ์เมืองอุบล ยอดคนเมืองศรีสะเกษ** นั่นแหล่ว)

ตำนานที่ ๗ สืบตำนานบ้านละทาย อำเภอกันทรารมย์ มีการเล่าขานกันต่อ ๆ มาว่า ท้าวกาฬหงษ์แห่งเมืองพนา (เข้าใจว่าเป็นอำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ ในปัจจุบัน) ได้เปิดศึกรบชิงรักกับท้าวอินทะเกษ แห่งเมืองอินทะเกษ (เป็นเมืองโบราณตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน) สืบเนื่องมาจากเจ้าเมืองชีทวน (บ้านชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี) มีธิดานางหนึ่ง ชื่อว่า นางเจียงได มีรูปโฉมโนมพรรณงดงาม เป็นที่หมายปองของหนุ่ม ๆ ทั้งในเมืองชีทวนและต่างเมืองทั้งหลาย แม้ท้าวกาฬหงษ์กับท้าวอินทะเกษต่างก็หลงรักนางเจียงไดเช่นกัน ต่อมาท้าวกาฬหงษ์ได้มาสู่ขอนางเจียงไดต่อเจ้าเมืองชีทวน ๆ ก็ยินดียกให้ พร้อมกำหนดวันแต่งงานตามขนบประเพณี ฝ่ายท้าวอินทะเกษทราบข่าวเกิดความไม่พอใจ จึงยกไพร่พลไปชิงเอานางเจียงไดมาเป็นของตน ท้าวกาฬหงษ์ทราบข่าวได้รีบยกไพร่พลตามมาตั้งฐานทัพอยู่บริเวณหนองกันช้าง บ้านเมืองน้อย ตำบลเมืองน้อย ฝ่ายกองทัพท้าวอินทะเกษ ตั้งอยู่ที่เนินลาดทราย ซึ่งก็คือบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านละทายในปัจจุบัน ทั้งสองทัพได้ขุดหลุมเพาะ สร้างฐานทัพ สร้างประตูป้อม คู หอยาม เตรียมต่อสู้กัน ท้าวอินทะเกษได้ตั้งค่ายโดยขุดดินถมเป็นเนินดินเป็นหนองน้ำ เพื่อป้องกันมิให้ข้าศึกเข้าตีค่ายได้ง่าย พร้อมกับทำ

ถนนเข้าสู่ ฐานทัพ สร้างป้อมยามทั้งสี่ทิศ การรบสมัยโน้น เป็นการรบแบบประจันหน้าเข้าประชิดตัว แพ้ชนะขึ้นอยู่กับไหวพริบความชำนาญเฉพาะตัวเป็นสำคัญ เมื่อถึงเวลารบก็ตีฆ้องเป็นสัญญาณ จะเห็นได้ว่า เนินดินที่ตั้งบ้านละทายจะสูงกว่าที่อื่น มีหนองน้ำอยู่รอบหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้านเมืองน้อยกับบ้าน ละทาย มีหนองน้ำเรียกว่า **"หนองฆ้อง"** มาจนทุกวันนี้

ส่วนสองท้าวเจ้าเมืองพนากับเจ้าเมืองอินทะเกษ รบกันอยู่เป็นเวลานานไม่รู้แพ้รู้ชนะ รบกระทั่งนางเจียงไดตั้งท้อง และคลอดบุตรเป็นชายที่ฐานทัพแห่งนี้ แต่ทารกที่คลอดออกมีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ นางเจียงไดจึงนำบุตรน้อย ไปล่องลอยแพหนีไปตามลำน้ำมูล ด้วยความรักความผูกพันของสายเลือด นางจึงมีความโศกเศร้าเสียใจในการกระทำของนางเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ลอยแพบุตรชายไปตามกระแสน้ำแล้ว ทุกวันนางต้องมานั่งที่ฝั่งแม่น้ำมูลด้วยความเศร้าสร้อยเป็นเวลานาน เพราะเหตุนี้สถานที่ที่นางเจียงไดมานั่งร้องไห้รำพันถึงลูกน้อยนั้น จึงมีชื่อว่า **"ท่านางเหงา"** มาตราบเท่าทุกวันนี้

ตามตำนานบ้านละทาย และจากคำบอกเล่าของหลวงพ่อพระครูโสภณจันทรังษี (เพ็ง จนฺทรํสี) อายุ ๘๔ ปี พรรษา ๖๔ เจ้าอาวาสวัดบ้านละทาย ตำบลละทาย อำเภอกันทรารมย์ ได้เพิ่มเติมว่า

"เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๓ พระปทุมราชวงศา เจ้าเมืองอุบลราชธานี ได้ปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ต่อมาได้แต่งตั้งให้ไพร่พลบริวารแยกย้ายกันออกไปหาที่ดินสร้างบ้านแปลงเมืองเป็น ๕ สาย โดยสายที่ ๕ ให้**จารย์เชียง** หรือท้าวเชียงมาอยู่ที่บ้านละทายนี้ เมื่อผู้คนมาอยู่รวมกันมากขึ้น ทำให้เกิดการเจ็บป่วยเป็นไข้มาลาเรีย บางพวกก็ได้อพยพหนีออกไปตั้ง

หลักปักฐานในที่อื่น เช่น ท้าวเชียง หรือจารย์เชียง ไปตั้งตัวที่บ้านโนนสามขา และได้ยกบ้านโนนสามขาขึ้นเป็นเมือง **“ศรีนครเขต”** เพราะฉะนั้น จึงพอสันนิษฐานได้ว่า ศรีสะเกษ อาจจะมีเค้าโครงมาจากการนำชื่อ **“เมืองอินทะเกษ”** กับ **“ศรีนครเขต”** มารวมกัน แล้วเพี้ยนมาเป็น **“ศรีสะเกษ”** ในปัจจุบัน

๖.๔ ก่อนจะมาเป็นศรีนครเขต

ในศตวรรษที่ ๑๘ หรือราว พ.ศ. ๑๘๐๐ เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง อาณาจักรไทยเริ่มมีอำนาจครอบครองดินแดนเหล่านี้ เช่น ทางเหนือเกิดอาณาจักรสุโขทัย ทางใต้อาณาจักรอยุธยาก็มีความเข้มแข็งขึ้น ทว่าในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษในปัจจุบัน เคยอยู่ภายใต้ปกครองของขอมมาก่อน กลายสภาพเป็นป่าดง ไร้ผู้คนอยู่อาศัย แม้ในยุคกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ยังไม่มีการกล่าวอ้างถึงดินแดนที่ตั้งเมืองศรีสะเกษ ทั้งที่ ในแถบถิ่นนี้ ได้เคยมีชุมชนโบราณเข้ามาอาศัยอยู่ก่อนขอมอพยพเข้ามาสร้างเมืองมหานคร (Angkor) เสียอีก

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๑๙๖๗ สมเด็จพระบรมราชาธิราช ที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ทรงครองราชสมบัติโดยการแย่งชิงระหว่างพี่น้อง คือ เจ้าอ้ายพระยา และเจ้ายี่พระยา ทั้งสองพระองค์สิ้นพระชนม์ ส่วนเจ้าสามพระยาได้ชัยชนะและครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๗ ต่อจากสมเด็จพระนครินทราธิราช (พระนครอินทร์) พระราชบิดา สมเด็จพระบรมราชาธิราช ที่ ๒ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ที่ทรงพระปรีชา

สามารถในการปกครอง และการรบ ดังกรณี พ.ศ. ๑๙๗๔ ที่พระองค์ทรงยกทัพไปตีกัมพูชา ล้อมเมืองมหานครอยู่ราว ๗ เดือนจึงยึดได้นครวัดนครธม ดังนั้น จะเห็นได้ว่า กัมพูชาได้ตกอยู่ภายใต้ปกครองของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งก็คือตกเป็นประเทศราชของไทยมาตั้งแต่บัดนั้น นอกจากกรุงศรีอยุธยาจะครอบครองดินแดนกัมพูชาดังกล่าวแล้ว ยังครอบครองไปถึงอาณาจักรลาวอีกด้วย (แต่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นบางสมัย ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมเดชานุภาพเข้มแข็ง และแผ่ขยายพระราชอำนาจครอบครองดินแดนต่าง ๆ ที่ห่างไกลออกไป)

พ.ศ. ๒๑๐๓ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์เชื้อสายอาณาจักรเวียงจันทน์และล้านนา (นพบุรี/นครพิงค์/เชียงใหม่/โยนกนคร) ได้สร้างนครเวียงจันทน์ เป็นเมืองหลวงแห่งราชอาณาจักรลาว และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเชียงใหม่ ไปประดิษฐานที่หอพระแก้วนครเวียงจันทน์ จากนั้น ราว พ.ศ. ๒๓๑๔ ในรัชสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระบรมราชโองการให้สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) ยกทัพไปช่วยท้าวคำผงน้องชายเจ้าพระวอ (ลูกชายเจ้าพระตา) ที่ถูกกองทัพพระเจ้าสิริบุญสารแห่งเวียงจันทน์ขับไล่โจมตีมาตั้งแต่นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน หนองบัวลุ่มภู ถึงดอนมดแดง (อุบลราชธานี) กองทัพพระเจ้าสิริบุญสาร นำโดยอุปฮาดหำทอง และพญาสุโพ สู้ไม่ได้ ถอนทัพหนีกลับเข้าเวียงจันทน์ สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพตามตีและยึดเวียงจันทน์ได้ พร้อมกันนั้นได้อัญเชิญพระแก้วมรกต และพระบาง ลงไปกรุงธนบุรีในคราวนั้นด้วย

ปัจจุบัน **พระแก้วมรกต** ประดิษฐานอยู่ ณ พระอุโบสถ วัดพระแก้ว หรือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๒๓๓ ทางอาณาจักรนครเวียงจันทน์ เกิดการแย่งชิงอำนาจกันเอง เป็นเหตุให้อาณาจักรแตกออกเป็น ๓ ฝ่าย ต่างประกาศตัวเองเป็นอิสระ ไม่ขึ้นแก่กันและกัน คือ

๑. อาณาจักรหลวงพระบาง เป็นลาวฝ่ายเหนือ

๒. อาณาจักรเวียงจันทน์ เป็นลาวกลาง และ

๓. อาณาจักรจำปาสัก เป็นลาวฝ่ายใต้

การแตกแยกกันของอาณาจักรลาวครั้งนั้น ทำให้ชาวลาวแบ่งกันเป็นก๊กเป็นเหล่า ในจำนวนนั้น ได้มีลาวกลุ่มหนึ่ง นำโดยเจ้าราชครูหลวงแห่งวัดโพนสะเม็ก ชาวเมืองเวียงจันทน์ ได้พาพระภิกษุสามเณร พร้อมด้วยบริวารอพยพหลบหนีภัยลงไปทางใต้ผ่านทางพระธาตุพนม ได้บูรณะพระธาตุพนมเป็นเวลา ๙ ปี เสร็จแล้ว เดินทางผ่านศรีสะเกษ (มีรายละเอียดแจ้งในประวัติวัดพระโตแล้ว) ไปถึงกัมพูชา พักอยู่ได้ไม่นาน เพราะมีขนบธรรมเนียมประเพณีต่างกัน จึงนำบริวารกลับไปตั้งหลักถาวรอยู่ที่นครจำปาสักจนกระทั่งมรณภาพ

กล่าวถึงฝ่ายลาวใต้ มีนครจำปาสักเป็นเมืองหลวง ในขณะนั้นปกครองโดยเจ้านางแพง ๆ สืบอำนาจต่อจากเจ้านางเภาผู้เป็นมารดา ส่วนบิดา คือ เจ้าปางคำ เจ้าลาวฝ่ายเหนือ จากนครเชียงรุ้ง ซึ่งในยุคโน้นนิยมยกย่องสตรีเป็นผู้นำ เรียกว่า เจ้าแม่ หรือเจ้าแม่เมือง โดยนัยนี้เจ้านางแพงจึงได้รับยกย่องให้เป็นเจ้าแม่เมืองปกครองนครจำปาสักสืบต่อ

จากเจ้านางเภา ผู้มารดา ฝ่ายเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก ซึ่งเป็นพระมหาสมณะยอดแก้ว หรือสังฆราชของนครจำปาสัก เป็นพระมหาเถระที่ได้รับการยกย่องเทิดทูนจากราชสำนักและชาวเมืองดุจเทพเจ้า ถึงกับมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า **ญาคูขี้หอม** เพราะบำเพ็ญคุณงามความดีแก่บ้านเมืองและประชาชนมากนั่นเอง เจ้านางแพงมีความไว้วางใจเพราะความเคารพต่อเจ้าราชครูหลวง จึงมอบงานบ้านเมืองให้เจ้าราชครูปกครองแทน แต่เจ้าราชครูหลวงเห็นว่า ไม่เหมาะสมแก่สมณวิสัย จึงให้ไปอัญเชิญเจ้าองค์หล่อจากนครเวียงจันทน์มาเป็นเจ้าครองนครจำปาสัก มีพระนามว่า **เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร**

พ.ศ. ๒๒๕๗ เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้ปกครองนครจำปาสักแล้วจึงพยายามสร้างสมบารมีและแสนยานุภาพของตน ไว้ป้องกันการรุกรานโจมตีจาก ๒ อาณาจักร คือ หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ นอกจากนั้น ยังกะเกณฑ์ให้ชาวเมืองต่าง ๆ อันประกอบด้วยเผ่าลาว เผ่าเขมร เผ่ากวย จากเมืองอัตปือแสนปาง ต้องส่งเสบียง ช้าง ม้า แก่เมืองจำปาสักด้วย ทำให้ชาวเมืองเหล่านั้นทนอยู่ต่อไปไม่ไหว จึงอพยพหลบหนีย้ายข้ามโขงเข้ามาตั้งหลักแหล่งสมทบกับพวกลาว ส่วย เขมร ที่อพยพเข้ามาก่อนหน้านั้นแล้ว บางกลุ่มก็แยกตั้งบ้านเมืองเป็นชุมชนของตนเอง บางพวกก็ไปรวมกับชุมชนอื่น ทำให้เกิดการผสมผสานทางชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม (เช่น ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์) โดยเฉพาะจังหวัดศรีสะเกษ ทำให้เกิดวัฒนธรรมของชนเผ่า ๔ เผ่า คือ เขมร ส่วย ลาว เยอ มาจนทุกวันนี้

เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก ได้ขยายอำนาจนครจำปาสัก ๒ แบบ คือ **ขยายเมือง** และ**ขยายธรรม** ขยายเมือง โดยส่งให้ศิษย์ที่มีความรู้ความสามารถจากนครจำปาสักออกไปตั้งบ้านเมือง ขยายธรรมให้ศิษย์ที่ผ่านการบวชเรียนซึ่งส่งออกไปตั้งบ้านแปลงเมือง สร้างวัดวาอารามในที่ที่ตนมีอำนาจครอบครอง เช่น ให้จารย์ฮวด เป็นเจ้าเมืองสี่พันดอน ให้ท้าวมั่น เป็นเจ้าเมืองสาละวัน ให้จารย์เชียง เป็นเจ้าเมืองศรีนครเขต (ศรีสะเกษ) ให้จารย์แก้ว เป็นเจ้าเมืองท่ง (กุลา) เมืองสุวรรณภูมิ เป็นต้น

จากเหตุการณ์ดังกล่าว พอจะอนุมานได้ว่า การเกิดมีเมืองศรีนครเขต จึงเกิดจากการที่เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กแห่งนครจำปาสัก ได้ส่งบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ผู้เป็นนักปกครอง นักรบ นักปราชญ์ ราชบัณฑิต แยกย้ายกันออกไปสร้างบ้านแปลงเมือง และสร้างวัดวาอาราม เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษปัจจุบัน ได้มีศิษย์ของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กถูกส่งออกไปสร้างบ้านแปลงเมือง ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ มีหัวหน้ากลุ่ม ชื่อ **ตากจะ** และผู้ช่วยหัวหน้ากลุ่ม ชื่อ **เชียงขัน** ไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน ต่อมายกฐานะขึ้นเป็นนครศรีลำดวน ปัจจุบันคือ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ (ดูตอนตั้งนครศรีลำดวน)

กลุ่มที่ ๒ มีหัวหน้ากลุ่ม ชื่อ **จารย์เชียง** ไปตั้งบ้านเมืองที่บ้านโนนสามขา (พันทา–เจียงอี) ต่อมายกฐานะขึ้นเป็นเมืองศรีนครเขต ปัจจุบันคือพื้นที่ตัวอำเภอเมืองศรีสะเกษ (ข้อน่าสังเกต ไม่ปรากฏว่าจารย์เชียง

มีบรรดาศักดิ์เหมือนหัวหน้ากลุ่มท่านอื่นๆ) เพื่อให้เป็นเมืองคู่แฝดเหนือ–ใต้แห่งนครจำปาสักนั่นเอง

๗. บทสรุป

เมืองศรีนครเขต เมืองนครศรีลำดวน เมืองขุขันธ์ เมืองศรีสะเกษ เป็นเมืองที่เกิดขึ้นโดยการรวมกลุ่มชนชาติพันธุ์ ๔ สาย คือ เขมร ลาว ส่วย เยอ ทั้งที่เป็นเผ่าชนดั้งเดิม และเผ่าชนที่อพยพเข้ามาจากเมืองเวียงจันทน์ เมืองจำปาสัก และเมืองอัตปือแสนปาง ทั้งหมดนั้น ได้สร้างบ้านแปลงเมือง จัดรูปแบบการปกครองให้เป็นระเบียบแบบแผนที่วิวัฒนาการมาจากขนบธรรมเนียมของฝ่ายลาวเป็นหลัก ครั้นเข้ามาอยู่ในการปกครองของไทย ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ก็ได้จัดรูปแบบการปกครอง ให้เป็นระเบียบแบบแผนอนุวัตรตามพระราชประสงค์ทุกประการ โดยได้รับพระมหากรุณาโปรดให้เมืองขุขันธ์ เมืองศรีสะเกษ เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองรัตนบุรี เมืองบุรีรัมย์ เมืองนครราชสีมา และเมืองที่ขึ้นตรงกับเมืองเหล่านี้ จัดรูปแบบการปกครองแบบจตุสดมภ์ ตามที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระมหากษัตริยาธิราชแห่งกรุงศรีอยุธยาทรงกำหนดไว้ ๔ ลำดับ คือ

๑. เจ้าเมือง

๒. ปลัดเมือง

๓. ยกกระบัตรเมือง และ

๔. ผู้ช่วยเมือง

ส่วนหัวเมืองอื่น ๆ เช่น เมืองอุบลราชธานี เมืองยศสุนทร (ยโสธร) เมืองนครพนม เป็นต้น แม้จะขึ้นอยู่ภายใต้การปกครองของไทยแล้ว เบื้องต้นยังคงยึดถือระเบียบแบบแผนการปกครองแบบเวียงจันทน์ คือ แบบจตุพพิธาญา (แบบอาญาสี่, อาชญาสี่ ก็เรียก) ได้แก่

๑. เจ้าเมือง

๒. อุปฮาด

๓. ราชวงศ์ และ

๔. ราชบุตร

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงปฏิรูปการปกครองบ้านเมือง ให้เป็นปึกแผ่นอย่างเดียวกันทั่วพระราชอาณาจักรแล้ว ประเทศสยามถือว่าเป็นเอกรัฐโดยสมบูรณ์ทุกประการ

๘. ปูชนียวัตถุ

๘.๑ หลวงพ่อโต

หลวงพ่อโต หรือพระพุทธนามทางการว่า **“พระพุทธมหามุนี”** เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะแบบนครจำปาสัก เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองศรีสะเกษ ประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร สร้างขึ้นในสมัย**จารย์เชียง** ผู้สร้างเมืองศรีนครเขต ราว พ.ศ. ๒๒๕๗ เพื่อให้เป็นพระประธานในสิม วัดป่าแดง ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๘ พระยาวิเศษภักดี (ชม) เจ้าเมืองศรีสะเกษ คนที่ ๒ ได้บูรณะวัดป่าแดงขึ้นใหม่ และให้อาจารย์ศรีธรรมา ผู้เป็นลุง ช่าง

หลวงนครจำปาสัก ปั้นพระพุทธรูปปางมารวิชัยองค์ใหญ่ ครอบองค์เดิมไว้ พร้อมกันนั้น ขนานนามว่า หลวงพ่อโต และเปลี่ยนชื่อวัดป่าแดง เป็นวัดพระโต ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ จึงได้เปลี่ยนชื่อจากวัดพระโต เป็นวัดมหาพุทธาราม

หลวงพ่อโตจำลอง

หลวงพ่อโตจำลอง หน้าตัก ๓๒ นิ้ว สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เพราะในปีนั้น ทางวัดได้ซ่อมแซมและลงรักปิดทององค์หลวงพ่อโต แต่เพื่อให้ประชาชนปิดทองแทนองค์เดิม ทางวัดและทายกทายิกา จึงมีความเห็นร่วมกันให้สร้างหลวงพ่อโตจำลองขึ้น ใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๘๐,๐๐๐ บาท (แปดหมื่นบาทเศษ)

๘.๒ พระประธานในอุโบสถ

พระพุทธรูปประธานในอุโบสถวัดมหาพุทธาราม เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ศิลปะรัตนโกสินทร์ประยุกต์ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๕๐ เมตร สูง ๒.๕๐ เมตร ลงรัก ปิดทอง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ พร้อมด้วยพระอัครสาวก คือ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ พระครูธรรมจินดามหามุนี (เดช) เจ้าอาวาส ให้ประดิษฐานไว้ภายในอุโบสถหลังเก่า เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ สร้างอุโบสถหลังใหม่แล้วเสร็จ พระเทพวรมุนี (เสน ปญฺญาวชิโร) เจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม ให้ประดิษฐานไว้ภายในอุโบสถเหมือนเดิมจนทุกวันนี้

๘.๓ พระสีวลี

พระสีวลี เป็นหนึ่งในพระอสีติมหาสาวก ที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ในเอตทัคคะผู้เลิศด้วยลาภ รูปหล่อพระสีวลีประดิษฐานอยู่ภายในศาลาราย ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือวิหาร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยพระครูศรีวรคณารักษ์ (เคลือบ ป.ธ. ๖) เจ้าคณะอำเภอเมืองศรีสะเกษ และต่อมาเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ

๘.๔ พระสังกัจจายน์

พระสังกัจจายน์ หรือ พระมหากัจจายนะ เป็นหนึ่งในพระอสีติมหาสาวก ที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ในเอตทัคคะผู้เลิศด้วยการอธิบายธรรมย่อให้พิสดาร รูปหล่อพระสังกัจจายน์ประดิษฐานอยู่ภายในศาลารายด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้วิหาร

พระสังกัจจายน์รูปร่างอ้วนท้วนสมบูรณ์ ชาวจีนเคารพนับถือมากว่า ท่านเป็นพระมหาลาภ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยพระครูศรีวรคณารักษ์ (เคลือบ ป.ธ.๖) เจ้าคณะอำเภอเมืองศรีสะเกษ และต่อมาเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ

๘.๕ รอยพระพุทธบาทจำลอง

รอยพระพุทธบาทจำลอง ประดิษฐานอยู่ภายในมณฑป ซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศใต้อุโบสถ สร้างขึ้นในสมัยเดียวกับพระสีวลีและพระสังกัจจายน์

๘.๖ พระพุทธรูปหมู่

พระพุทธรูปหมู่จำนวน ๑๐ องค์ ประดิษฐานรายล้อมหลวงพ่อโต อยู่ภายในวิหาร เป็นพระพุทธรูปที่เจ้าภาพผู้มีศรัทธา สร้างเป็นพุทธบูชา และเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพชน

๘.๗ รูปหล่อพระเทพวรมุนี (เสน ปญฺญาวชิโร)

รูปหล่อพระเทพวรมุนี (เสน ปญฺญาวชิโร) อดีตเจ้าอาวาส วัดมหาพุทธาราม และอดีตเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ หล่อด้วยทองเหลือง เท่าองค์จริง เพื่อบรรจุอัฐิของท่าน สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖

๙. ศาสนสถาน

๙.๑ วิหาร

วิหาร เป็นสถานที่ประดิษฐานหลวงพ่อโต **"พระพุทธมหามุนี"** หลังเดิมเป็นอาคารไม้ถูกรื้อไปแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ พระราชจินดามุนี เจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม ได้ก่อสร้างวิหาร หลังใหม่ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๑๔.๐๐ เมตร ยาว ๔๘.๐๐ เมตร สิ้นงบประมาณก่อสร้าง ๒๗๖๕๖๕ บาท (สองแสน เจ็ดหมื่นหกพันห้าร้อยหกสิบห้าบาท) ในการดำเนินการได้มอบหมายให้ พระวิสุทธิญาณมุนี (อัมพร) รองจ้าอาวาส เป็นประธาน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ พระราชธรรมสารสุธี* (ธีรังกูร ธีรงฺกุโร) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

---

* ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศรีธรรมนาถมุนี

ได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งหมด สิ้นงบประมาณ ๓,๘๐๐,๐๐๐ บาทเศษ (สามล้านแปดแสนบาทเศษ)

๙.๒ อุโบสถ

อุโบสถ เป็นสถานที่ประดิษฐานพระประธานปางสมาธิ ศิลปะรัตนโกสินทร์ประยุกต์ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะทรงไทยศิลปะอยุธยา-รัตนโกสินทร์ตอนต้น กว้าง ๑๐.๐๐ เมตร ยาว ๒๘.๐๐ เมตร ก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ แล้วเสร็จ พ.ศ. ๒๕๐๐ (ร่วมฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ) ในสมัยพระธรรมจินดามหามุนี (เสน ปญฺญาวชิโร) เข้ามาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต่อจากพระครูพุทธพงษ์พิพัฒน์ (ทองพูล จนฺทวํโส)

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ พระราชธรรมสารสุธี (ธีรังกูร ธีรงฺกุโร) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งหลัง และบูรณปฏิสังขรณ์ ครั้งที่ ๒ วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ ได้เปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาใหม่และเพิ่มลวดลายไทย ทั้งภายในและภายนอกอุโบสถ งานแล้วเสร็จสมบูรณ์เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๒ สิ้นงบประมาณ ๒,๓๐๐,๐๐๐ บาทเศษ (สองล้านสามแสนบาทเศษ)

๙.๓ มณฑป

มณฑป เป็นสถานที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทจำลอง เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะทรงไทยเรือนยอด จำลองแบบมณฑปวัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี สร้างในสมัยพระราชจินดามุนี (เสน ปญฺญาวชิโร) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส โดยมอบหมายให้พระครูศรีวรคณารักษ์

(เคลือบ) รองเจ้าอาวาส ดำเนินการ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ สิ้นงบประมาณ ๕๗๕,๙๐๐ บาทเศษ (ห้าแสนเจ็ดหมื่นห้าพันเก้าร้อยบาทเศษ)

๙.๔ ศาลาราย ๒ หลัง

หลังที่ ๑ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือวิหาร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๕.๕๐ เมตร ยาว ๗.๕๐ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นสถานที่ประดิษฐานรูปหล่อพระสีวลี และปัจจุบัน ใช้เป็นที่ตั้งวัตถุมงคลและดอกไม้ ธูป เทียน ของวัด

หลังที่ ๒ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้วิหาร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๕.๕๐ เมตร ยาว ๗.๕๐ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นสถานที่ประดิษฐานรูปปั้นพระสังกัจจายน์ และปัจจุบันใช้เป็นที่ตั้งวัตถุมงคลของวัด

๙.๕ เจดีย์ ๒๖ ประโยค

เจดีย์ ๒๖ ประโยค เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานบรรจุอัฐิของอดีตเจ้าอาวาส และรองเจ้าอาวาส ตั้งแต่พระครูธรรมจินดามหามุนี (พ.ศ. ๒๔๘๐-พ.ศ. ๒๕๓๙) ถึง พระครูศรีวรปรีชา (ถวิล) แต่เดิมเป็นเจดีย์ทรงรูปกรวย

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ **พระราชธรรมสารสุธี** เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้ทำการบูรณะและเปลี่ยนรูปทรงเป็นแบบระฆังคว่ำ สาเหตุที่ชื่อเจดีย์ ๒๖ ประโยค เพราะใช้เป็นที่บรรจุอัฐิเจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาสที่

เป็นเปรียญธรรมอีกหลายรูป นับรวมประโยคได้ ๒๖ ประโยค จึงเรียกชื่อเจดีย์ ๒๖ ประโยค (พระราชธรรมสารสุธี ตั้งชื่อ)

๙.๖ หอระฆัง

หอระฆัง เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะรูปทรงหอคอย ๒ ชั้น สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ พระราชธรรมสารสุธี เจ้าอาวาส ทำการบูรณะใหม่โดยการปรับปรุงโครงสร้างเป็นบางส่วน

๙.๗ อาคารเรียน

อาคารเรียนมหาพุทธวิทยาปัจจุบันใช้เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม และเป็นที่พักของเจ้าอาวาส ที่ตั้งสำนักงานมูลนิธิ และพุทธสมาคมจังหวัดศรีสะเกษ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะทรงไทยประยุกต์ ๒ ชั้น ยาว ๔๐ เมตร กว้าง ๑๔ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ {เพื่อถวายสักการะในมงคลสมัยที่พระเดชพระคุณพระราชจินดามุนี (เสน) ได้รับ พระมหากรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพวรมุนี เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๗} ผู้ดำเนินการก่อสร้าง คือ พระครูศรีวรคณารักษ์ (เคลือบ) รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ แต่งานยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ สิ้นงบประมาณช่วงแรก ๓,๑๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านหนึ่งแสนบาท)

พ.ศ. ๒๕๓๗ หลังจากพระเทพวรมุนี (เสน) เจ้าอาวาสมรณภาพแล้ว คณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษได้แต่งตั้งให้ พระครูวีรเขตคณารักษ์ (มานิตย์) มาเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม ท่านได้ดำเนินการก่อสร้างต่อจากเดิมจนแล้วเสร็จ สิ้นงบประมาณช่วงที่ ๒ ประมาณ ๘๐๐,๐๐๐

บาท (แปดแสนบาท) รวมทั้งหมดสิ้นงบประมาณ ๓,๙๐๐,๐๐๐ บาทเศษ (สามล้านเก้าแสนบาทเศษ)

๙.๘ ฌาปนสถาน

ฌาปนสถาน หรือ เมรุ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ยาว ๑๕ เมตร กว้าง ๖.๕๐ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๔๕ พระราชธรรมสารสุธี เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้ทำการบูรณะ และเปลี่ยนเตาเผาศพ เป็นแบบไร้มลภาวะ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลเมืองศรีสะเกษ จำนวน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านบาท) ในสมัยนายณัฐมงคล อังคสกุลเกียรติ นายกเทศมนตรีเมืองศรีสะเกษ

๙.๙ กุฏิพุทธานุภาพ

กุฏิพุทธานุภาพ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะทรงไทย ๒ ชั้น กว้าง ๘.๕๐ ยาว ๓๑.๕๐ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๖ โดยพระราชธรรมสารสุธี (ธีรังกูร ธีรงฺกุโร) เจ้าอาวาส เป็นประธาน เนื่องในโอกาสครบ ๒๒๐ ปี แห่งวัดมหาพุทธาราม สิ้นงบประมาณทั้งสิ้น ๒,๘๕๐,๕๔๖ บาท (สองล้านแปดแสนห้าหมื่นห้าร้อยสี่สิบหกบาท) โดยงบประมาณสะสมของวัด ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท และเงินรับบริจาคจากผู้มีศรัทธา จำนวน ๘๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

๙.๑๐ กุฏิพระเทพวรมุนี (กุฏิต้นจันทน์)

กุฏิพระเทพวรมุนี เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ๒ ชั้น ลักษณะทรงปั้นหยา กว้าง ๑๒.๐๐ เมตร ยาว ๑๖.๐๐ เมตร สร้างเมื่อ

พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยพระธรรมจินดามหามุนี (เสน ปญฺญาวชิโร) เพื่อเป็นที่พัก ของเจ้าอาวาสและเจ้าคณะจังหวัด ปัจจุบันใช้เป็นกุฏิรับรองอาคันตุกะ {ในครั้งนั้น ได้ทราบจากการบอกเล่าของพระเดชพระคุณ พระเทพวรมุนี (เสน) ว่าใช้เงินก่อสร้างเพียง ๓๖,๐๐๐ บาทเศษ}

๙.๑๑ ศาลาธรรมานุสติ

ศาลาธรรมานุสติ เป็นศาลาอเนกประสงค์ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว ลักษณะทรงไทย มุงกระเบื้องเคลือบสี จำนวน ๒ หลัง แต่ละหลัง กว้าง ๑๑ เมตร ยาว ๔๒ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๒ สิ้นค่าก่อสร้าง จำนวนเงิน ๖,๔๐๐,๐๐๐ บาทเศษ (หกล้านสี่แสนบาท)

๑๐. โรงเรียนการกุศลของวัด

โรงเรียนวัดมหาพุทธาราม เป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ประเภทโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช) จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัย–มัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๕๒ มีนักเรียนทุกชั้น ๒,๔๐๐ คน ครู ๗๕ คน นักการภารโรง ๔ คน ยาม ๒ คน พนักงานขับรถ ๒ คน จัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยมีคณะกรรมการสถานศึกษา เป็นที่ปรึกษาและร่วมกำหนดนโยบายภายในองค์การ

แต่เดิมโรงเรียนการกุศลของวัด เป็นโรงเรียนราษฎร์ของนายเทพ โชตินุชิต เรียกว่า โรงเรียนเทพวิทยาเหนือ เมื่อเจ้าของเลิกกิจการ จึงโอนโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนราษฎร์ของวัดมหาพุทธาราม โดยพระเดชพระคุณพระราชจินดามุนี เจ้าอาวาส และเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ ได้ดำเนินกิจการต่อมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ถึงปัจจุบัน

๑๑. มูลนิธิของวัดมหาพุทธาราม

๑๑.๑ มูลนิธิพระเทพวรมุนี วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ของพระภิกษุสามเณร จังหวัดศรีสะเกษ โดยในแต่ละปีได้มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบได้ เปรียญธรรม ๖-๙ ประโยค

๑๑.๒ มูลนิธิเพื่อการศึกษาวัดมหาพุทธาราม วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์แก่กุลบุตรกุลธิดา โรงเรียนวัดมหาพุทธาราม

๑๑.๓ มูลนิธิธาริณี กองเพชร ตั้งโดยอาจารย์ธาริณี กองเพชร วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนจังหวัดศรีสะเกษ

๑๑.๔ ทุนนิธิศึกษาพระศรีธรรมนาถมุนี วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมการศึกษาพระภิกษุสามเณรภายในวัด และสงเคราะห์กุลบุตรกุลธิดาที่ขาดแคลนปัจจัยเพื่อการศึกษา

๑๒. พุทธานุภาพของหลวงพ่อโต/เทพฤทธิ์

ข้าพเจ้าผู้เขียนมีเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลวงพ่อโตมาเล่าสู่กันฟัง โดยจะเป็นเรื่องพุทธปาฏิหาริย์ หรือเป็นความบังเอิญ ก็ขอให้ท่านผู้อ่าน

ได้ใช้วิจารณญาณวินิจฉัยเอาเองตามหลักของกาลามสูตร เช่น อย่าเชื่อเพียงสักว่าได้ยินได้ฟังมา เป็นต้น สัทธาญาณสัมปยุต ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา คือ กัมมสัทธา เชื่อกรรม วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จึงเป็นคุณลักษณะของชาวพุทธ เพราะฉะนั้น จึงขอเชิญท่านลองอ่าน เพื่อประเทืองปัญญา

เรื่องที่ ๑ ฝันที่เป็นจริง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้มาเป็นรองเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม ตามคำนิมนต์ของท่านพระครูศาสนกิจวิธาน เจ้าอาวาส ข้าพเจ้าฝันไปว่า มีพระแก่อายุราว ๆ ๘๐ ปี ห่มจีวรสีดูดำ มาเคาะประตูห้องพักที่วัดเจียงอีฯ พูดว่า คุณมหา ๆ ถึงเวลาไปช่วยวัดแล้ว หลวงพ่อรอมาเป็นเวลา ๕๐ กว่าปีแล้ว ถ้าชักช้าจะไม่ทันการณ์แล้ว ทำให้ข้าพเจ้าสะดุ้งตื่น ในความรู้สึกเหมือนว่าไม่ได้หลับ หูยังได้ยินเสียงตัวเองสนทนากับหลวงพ่อองค์นั้นอยู่

รุ่งเช้าวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๑ ได้รับคำสั่งให้ไปเป็นรองเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม โดยเจ้าอาวาสจัดให้พักอยู่ที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นห้องที่พระครูวีรเขตคณารักษ์ อดีตเจ้าอาวาสเคยพำนักอยู่ก่อนแล้ว พอตกกลางคืนราวตีสอง ได้ฝันไปว่า มีพระแก่ห่มจีวรสีดูดำ (องค์เดิม) มาเรียกให้ตามเข้าไปที่วิหาร หลวงพ่อพายืนอยู่หน้าประตูทางเข้าวิหาร แล้วชี้ให้ดูภายในวิหารพร้อมกับพูดว่า คุณมหาดูซิว่า ภายในนี้มีสิ่งที่ไม่เหมาะสมอยู่หลายอย่าง เท่าที่เห็น มีไม่น้อยกว่า ๕ อย่าง ซึ่งสิ่ง

เหล่านี้ ทำให้เกิดความไม่เรียบร้อยดีงาม และเป็นอาเพท ถ้าไม่แก้ไขให้ถูกต้อง จะทำให้วัดเสื่อมลงเรื่อย ๆ ข้าพเจ้าเรียนถามหลวงพ่อว่า

ข้าพเจ้า "มีอะไรบ้างครับหลวงพ่อ"

หลวงพ่อ "บ๊ะ..ก็ดูเอาเองซี" ท่านพูดแบบไม่พอใจ

ข้าพเจ้า "ไม่ถามก็ได้ครับ เดี๋ยวให้นับดูก่อน"

หลวงพ่อ "เออ มันต้องอย่างนั้น จะเป็นหัวหน้าคนต้องหัดสังเกตให้ดี"

ข้าพเจ้าพยายามสังเกตและนับดูสิ่งที่หลวงพ่อว่าเป็นอัปมงคลภายในวิหารแล้ว นับได้ ๕ อย่าง ตามที่หลวงพ่อพูดจริง ๆ เหมือนหลวงพ่อท่านจะรู้โดยไม่รอคำตอบ ท่านพูดต่อไปว่า ข้างนอกวิหารก็มีสิ่งที่ต้องแก้ไขให้ดีอยู่ ๒ อย่าง หากคุณมหาสามารถแก้ไขได้ทั้งหมด วัดนี้ก็จะมีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนเดิม หรือมากกว่าเดิมก็เป็นได้ ขอให้ค่อยสังเกตไปเรื่อย ๆ ก็จะทราบเองนั่นแหละว่า อะไรเป็นอะไร จากนั้นข้าพเจ้าก็สะดุ้งตื่น แล้วพยายามทบทวนความฝัน พร้อมตั้งใจว่า จะเข้าไปสังเกตภายในวิหารและนอกวิหาร

วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๑ เวลา ๐๗.๐๐ น. ข้าพเจ้าลงไปทำวัตรเช้าพร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรภายในวัด หลังทำวัตรเสร็จได้พยายามสังเกตและนับสิ่งที่หลวงพ่อท่านพูดในความฝัน ช่างน่าอัศจรรย์ ! ว่าสิ่งที่ปรากฏอยู่ภายในวิหารตรงตามที่หลวงพ่อพูดทุกประการ พอเดินออกไปดูข้างนอกวิหารก็มีตรงตามที่ท่านพูดอีก ทำให้คิดว่าเราตื่นหรือหลับกันแน่ ข้าพเจ้าไม่กล้าบอกใคร เกรงจะถูกกล่าวหาว่า ปั้นน้ำให้เป็นตัว หรือกุเรื่องมาหลอกลวงให้เชื่อ

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาพุทธารามแล้ว จึงได้ดำเนินการแก้ไขภายในวิหารจนเป็นที่เรียบร้อย ต่อจากนั้นก็ปรับปรุงข้างนอกวิหารจนเป็นที่เรียบร้อยเช่นกัน เวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. เศษ ได้มีพระในวัดนำรูปภาพอดีตเจ้าอาวาสรองเจ้าอาวาสที่เก็บไว้ที่กุฏิด้านตะวันตกมาให้ พร้อมบอกว่า ให้อาจารย์เก็บไว้ด้วย ข้าพเจ้าหยิบรูปภาพขึ้นมาดูทีละรูป ๆ แล้วก็สะดุดอยู่ที่รูปอดีตเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะท่าทางตรงกับความฝัน ดู ๆ ไปคล้ายกับท่านจะยิ้มให้ รูปภาพที่ว่า คือ รูปถ่ายของหลวงพ่อเดช หรือพระครูธรรมจินดามหามุนี อดีตเจ้าอาวาสนั่นเอง ข้าพเจ้าเกิดขนลุกซู่ไปทั่วสรรพางค์กาย ทำให้เกิดความคิดว่า หน้าที่ที่รับผิดชอบมันสำคัญและยิ่งใหญ่ เพื่อจะสืบสานปณิธานของอดีตบูรพาจารย์ทั้งหลาย

ต่อมาจำได้ว่าราวเดือนกรกฎาคมก่อนเข้าพรรษา หลังจากจัดการปรับปรุงภายในวิหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ปรับปรุงพัฒนาภายนอกวิหารตลอดจนบริเวณวัดด้านหน้าวิหาร โดยเฉพาะที่ลานโพธิ์และเจดีย์อดีตเจ้าอาวาสพร้อมกับรำพึงว่า “จะนิมนต์หลวงพ่อไปพำนักอยู่ที่มณฑปเพราะอยู่ที่นี่มีคนรบกวน ไม่สะอาด ไม่สงบ” แล้วก็ไม่ได้นึกเฉลียวใจอีกพอตกกลางคืน ในขณะที่ครึ่งหลับครึ่งตื่น เห็นหลวงพ่อเดชพร้อมกับพระภิกษุอีกสองสามรูปเดินมาที่ห้องพักแล้วชี้หน้าว่า“ถือว่าเป็นเจ้าอาวาสอยู่ไม่ทันไร ก็จะขับไล่เสียแล้ว ข้าอยู่ที่นี่มานาน ข้าไม่ไปไหนจะอยู่ที่นี่จะได้คอยดูลูกหลานด้วย”

ในฝันข้าพเจ้าพูดกับท่านว่า "ลูกหลานไม่ได้คิดว่า ตัวเองเป็นเจ้าอาวาส ไม่ได้คิดจะลบหลู่รบกวนอะไรหรอก แต่เห็นว่า บริเวณนี้มีคนพลุกพล่าน บางครั้งก็มีเด็กมาปีนป่ายบ้าง เหยียบบ้าง เพราะเจดีย์ตั้งอยู่กลางแจ้ง"

พอรุ่งเช้าเวลาประมาณ ๐๖.๓๐ น. เห็นแม่รอนอุบาสิกาวัดพร้อมด้วยแม่เล็กมานั่งอยู่หน้าห้อง จึงถามว่า "วันนี้คุณโยมแม่ทั้งสองมาแต่เช้า มีธุระอะไรจะให้ช่วยเหลือไหม "

คุณแม่รอน "ท่านมหา เมื่อคืนนี้ เจ้าพ่อหลักเมือง ไปเข้าฝันบอกว่าให้มาเรียนเจ้าอาวาสว่า หลวงพ่อเดช ท่านไม่ยอมไปไหน อยากอยู่ที่เดิม ไม่ต้องย้ายอัฐิของท่านไปไว้ที่มณฑปหรอก ท่านมหาจะว่าอย่างไร"

ข้าพเจ้า "ยังไม่ได้คิดจะย้าย เป็นแต่วันที่ทำความสะอาดเจดีย์ ได้พูดเปรย ๆ ว่า จะขอนิมนต์หลวงพ่อไปอยู่ที่มณฑป ถ้าท่านไม่ไปก็ไม่เป็นปัญหาอะไร แต่จะซ่อมเจดีย์ให้ใหม่ และขอเปลี่ยนทรงเจดีย์จากเดิมเป็นทรงระฆังคว่ำ ให้คุณแม่รอนบอกหลวงพ่อและเจ้าพ่อหลักเมืองด้วย"

หลังจากนั้นข้าพเจ้าก็เดินไปที่เจดีย์หน้าวิหาร จุดธูปเทียนบอกกล่าวท่านว่า ถ้าหลวงพ่อไม่ไป ก็ไม่เป็นไร ลูกขออภัยด้วย หากได้ล่วงเกินทางกายวาจาใจ และจะตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มความสามารถเท่าที่จะทำได้ ขอให้หลวงพ่อเป็นกำลังใจให้ลูกด้วย

เรื่องที่ ๒ ขอลูก

จำได้ว่า เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓ เวลา ๑๕.๐๐ น. ข้าพเจ้ากำลังอ่านหนังสือกำหนดการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเลขานุการเจ้าคณะ ตามมติมหาเถรสมาคมที่ ๑๔๑/๒๕๓๙ มีสามีภรรยาเข้ามาหาที่กุฏิ กะด้วยสายตาอายุน่าจะอยู่ระหว่าง ๒๕- ๓๐ ปี หลังจากทำปฏิสันถารกันเรียบร้อยแล้ว สองสามีภรรยาได้แจ้งให้ทราบว่า เขาทั้งสองแต่งงานกันมาเกือบจะห้าปีแล้ว แต่ยังไม่มีลูก อยากจะได้ลูกไม่ว่าเป็นหญิงหรือชายก็ได้ เพราะเมื่อคนหนึ่งไม่อยู่แล้วเหงา ไม่มีเพื่อน อยากจะมีลูกเป็นเพื่อน ข้าพเจ้าถามว่า โยมทั้งสองอยู่ที่ไหน

สองสามีภรรยา "กระผมอยู่สมุทรปราการ"

ข้าพเจ้า "อ้าว ! แล้วไปยังไงมายังไง"

สองสามีภรรยา "กระผมมาธุระที่ศรีสะเกษ ได้รับคำบอกเล่าว่า ที่วัดพระโตมีพระศักดิ์สิทธิ์ ใครมากราบไหว้ขอพรท่าน มักจะสำเร็จเสมอ"

ข้าพเจ้า "แล้วคุณทั้งสองจะขออะไร ขอแล้วหรือยัง"

สองสามีภรรยา "กระผมกับภรรยาจะมาขอลูก แต่ยังไม่ได้ขอ มีคนหน้าวิหารบอกให้กระผมมากราบหลวงพ่อก่อน เพื่อขออนุญาตและขอคำแนะนำ"

ข้าพเจ้า "อาตมาว่า การจะมีลูกหรือไม่นั้น เป็นเรื่องบุพเพกตปุญญตา และมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีก แต่ถ้าคุณทั้งสองมีความตั้งใจแน่วแน่ ก็อาจเป็นไปได้ เท่าที่เห็นหลายคู่ก็ประสบความสำเร็จมาแล้วเหมือนกัน"

สองสามีภรรยา "จะให้กระผมทั้งคู่ปฏิบัติอย่างไรบ้างครับ"

ข้าพเจ้า "อาตมาแนะนำได้ ส่วนจะสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับคุณทั้งสองคน วิธีปฏิบัติดังนี้

๑. คุณทั้งสองจะต้องรักษาศีล ถ้าทำไม่ได้เต็มที่ ก็ปฏิบัติในวันสำคัญ เช่น วันพระ หรือ วันเกิดของตนเอง

๒. เมื่อคุณทั้งสองขอพรหลวงพ่อโตแล้ว ต้องใส่บาตรทุกเช้าเป็นเวลาติดต่อกันอย่างน้อย ๗ วัน พร้อมกับกรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลแก่สรรพสัตว์ เจ้ากรรม นายเวรด้วย

๓. ไม่ควรทะเลาะวิวาทกันในระหว่างปฏิบัติ และ

๔. วิธีปฏิบัติ ดอกบัว ๙ ดอก ธูปเทียน และน้ำสะอาด ๑ แก้ว ถวายสักการบูชา"

สองสามีภรรยารับปฏิบัติตามที่แนะนำ จนเวลาผ่านไปเกือบปี สองสามีภรรยาคู่เดิมกลับมาหาที่วัดอีก พร้อมกับพูดว่า ภรรยาตั้งครรภ์ได้ ๖ เดือนแล้ว ดูสีหน้าของเขาทั้งคู่บ่งบอกถึงความสมหวัง ความสุขใจลึก ๆ ที่จะมีทายาท พร้อมกันนั้นก็พร่ำภาวนาว่า หลวงพ่อโตศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ ส่วนข้าพเจ้าไม่ได้พูดอะไร ได้แต่อวยพรให้เขาทั้งคู่ประสบความสำเร็จสมหวังในสิ่งที่ตนปรารถนา เท่านี้ก็ถือว่ามีส่วนให้กำลังใจให้เขาทั้งสองได้ในสิ่งที่ตนรอคอยมานาน แม้จะไม่ใช่หน้าที่โดยตรง ก็ถือว่าเป็นหน้าที่โดยอ้อมก็แล้วกัน

พระราชธรรมสารสุธี
(ธีรังกูร ธีรงฺกุโร ป.ธ.๙)

เรื่องที่ ๓ ผิดคำสาบาน

เรื่องนี้เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นที่วัดพระโต คือเรื่องมีอยู่ว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ที่วัดพระโตมีพระภิกษุสามเณรเข้ามาขออยู่อาศัยเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี รวมไปถึงศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนการกุศลของวัดเป็นจำนวนเกือบ ๕๐ รูป นับว่า ทำให้วัดมีความคึกคักมากกว่าที่เคยมีมาในรอบ ๑๐ ปี ญาติโยมที่มาทำบุญก็เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ

บรรดาพระภิกษุสามเณรเหล่านั้น แยกเป็นสามเณรราว ๆ ๓๐ รูป ซึ่งในแต่ละรูปก็มาจากที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกจังหวัดศรีสะเกษ เป็นธรรมดาของการอยู่ร่วมกัน จะต้องมีกฎระเบียบเพื่อควบคุมกำกับให้การประพฤติปฏิบัติเป็นไปในแนวเดียวกันตามพระธรรมวินัย เข้าทำนองว่า **"พระเดชคุม พระคุณหนุน"** ข้าพเจ้ามีศิษย์ที่เป็นสามเณรอยู่รูปหนึ่งชื่อเล่นว่า "น้อย" สามเณรน้อย อายุ ๑๔ ปี รูปร่างสูงโปร่ง ท่าทางทะมัดทะแมง แต่ไม่ชอบเรียนหนังสือ พอใกล้เวลาเรียนทุกวัน ๆ สามเณรน้อยจะหายตัวไป ถามใครก็ไม่ทราบว่า ไปไหน จะพบตัวอีกครั้งก็ตอนเลิกเรียนแล้ว และเป็นอยู่อย่างนี้จนกลายเป็นความเคยชินของพระเณรในวัด

ข้าพเจ้าเองก็แปลกใจว่าเณรน้อยหายไปไหน วันนั้นจำได้ว่าเป็นเวลา ๑๐.๐๐ น. ข้าพเจ้าเดินผ่านใต้ต้นลำไยหน้าอาคารเรียน อยู่ใกล้ถังเก็บน้ำสังเกตเห็นเปลือกส้มหล่นลงมาจากต้นลำไย จึงแหงนหน้าขึ้นดู เห็นอู่ผูกแขวนอยู่บนต้นไม้ และที่นอนเคี้ยวส้มอยู่ข้างบนคือเณรน้อยเจ้าปัญหานั่นเอง ขำก็ขำ เคืองก็เคือง ดู ๆ มันคิดได้ยังไง จึงอุตริทำตัวเป็นลิงเป็นค่าง

ขึ้นไปนอนอยู่บนยอดไม้ หากเคราะห์หามยามซวยพลัดตกลงมาจะเหลือไหมนี่ อีกพฤติกรรมหนึ่งของเณรน้อยคือชอบนอนเรียกว่าหลับได้ทุกสถานการณ์ จนกระทั่งจับได้ว่า เณรน้อยชอบแอบสูบบุหรี่กับเด็กวัยรุ่น จึงเรียกมาตักเตือนให้หยุดการกระทำโดยเด็ดขาด และให้สาบานต่อหน้าหลวงพ่อโตว่า จะเลิกพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมต่อวัย เณรน้อยก็ปฏิบัติตามแต่โดยดี

พอตกเย็นเวลา ๑๗.๐๐ น. ได้ยินเสียงพระเณรและคนที่เดินสัญจรไปมาในวัดร้องเอะอะให้รีบช่วยเหลือกันวุ่นวายไปหมด ข้าพเจ้ากำลังเตรียมตัวนุ่งห่มผ้าจะลงไปทำวัตรเย็นที่วิหาร เพราะเป็นเวลาทำวัตรเย็นพอดี กำลังเดินออกจากกุฏิก็เห็นพระกำลังอุ้มเณรน้อยที่นอนสลบไสลเลือดโชกเข้ามาที่กุฏิ จึงถามว่าเกิดอะไรขึ้น เป็นอะไรไหม พระที่กำลังอุ้มเณรน้อยแจ้งว่า เณรน้อยขึ้นไปเคาะระฆังแล้วตกลงมากระแทกพื้นข้างล่างสลบเหมือด ต่อจากนั้นพระเณรได้ช่วยกันพยาบาลจนเณรน้อยได้สติฟื้นขึ้นมา พอเณรน้อยลืมตาขึ้นเห็นข้าพเจ้านั่งอยู่ตรงหน้า รีบกล่าวขอโทษด้วยเสียงแหบเครือแบบงง ๆ ว่า “หลวงพ่อครับ ผมขอโทษที่ไม่เชื่อหลวงพ่อ” เณรน้อยเอ่ยด้วยความยากลำบาก

ข้าพเจ้าถามว่า “ เกิดอะไรขึ้น”

เณรน้อย “ผมแอบสูบบุหรี่อีกครับ”

ข้าพเจ้า “ไหนลองเล่าให้ฟังหน่อย ทำไมถึงได้ตกหอระฆัง”

เณรน้อย “คือจังซี่ พอได้เวลาทำวัตรเย็น ผมก็ขึ้นไปบนหอระฆังกำลังเคาะระฆังได้สองสามที เหมือนมีคนร่างสูงใหญ่ เอามือมาหมุนหัวไปมา ๓-๔ รอบ แล้วผลักผมลงตรงช่องบันไดทางขึ้นหอระฆัง จากนั้นผมก็

หน้ามืดวูบไปไม่รู้อะไรอีก มารู้สึกตัวก็เห็นหลวงพ่อนั่งอยู่ต่อหน้านี่แหละครับ”

ข้าพเจ้า “เณรรู้ไหมว่า มันเกิดขึ้นเพราะอะไร”

เณรน้อย “พอจะรู้ครับ มันเกิดเพราะผมผิดคำสาบานต่อหน้าหลวงพ่อโต เทวดาไม่ชอบหน้าผม”

เรื่องที่เกิดขึ้นนี้ ไม่ขอวิจารณ์ ให้เป็นหน้าที่ของเมธีชน ได้ใช้วิจารณญาณใคร่ครวญเอาเอง แต่ก็ขอยืนยันว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่หอระฆังวัดพระโตนี้จริง ๆ ส่วนเณรน้อยเจ้าปัญหา ก็ได้สึกขาลาเพศไปประกอบอาชีพหลังเกิดเหตุสามเดือน พร้อมกับพูดว่า “เข็ดจริง ๆ เด้อสิบอกให้”

เรื่องที่ ๔ หลวงพ่อชอบทหาร

เป็นธรรมดาที่ชายหนุ่มผู้ไม่ต้องการเป็นทหาร หรืออาจมีผู้ปกครองบางท่านมีลูกชายคนเดียว ไม่ต้องการให้ลูกชายหัวแก้วหัวแหวนคนเดียวจับได้ใบแดง เพราะเป็นห่วงลูกชาย ชายหนุ่มหรือผู้ปกครองจึงต้องแสวงหาทางรอด วิธีที่ดีที่สุด ก็คือขอบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนเคารพนับถือ มี ผู้คนไม่น้อยเช่นกันมักจะมาบนขอพรจากหลวงพ่อโต เพื่อไม่ให้ถูกทหาร วันหนึ่งเวลาบ่ายแก่ ๆ ได้มีโยมผู้ชายอายุกลางคนพร้อมด้วยบุตรชายกำลังหนุ่มเต็มที่ เข้ามากราบถึงกุฏิพร้อมกับแจงรายละเอียดว่า จะมาขอพรหลวงพ่อโต เพราะไม่อยากให้ลูกชายถูกทหาร ข้าพเจ้ากล่าวกับโยมท่านนั้นว่า คุณโยมคิดดีแล้วหรือยัง การเป็นทหาร คือหน้าที่ของลูกผู้ชาย การที่ลูกชายของโยม ถ้าเป็นทหาร นับเป็นการรับใช้ชาติเป็นการตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน และทำให้ลูกของโยมได้รับการฝึกฝนให้

มีความเข้มแข็ง รู้จักอดทน อดกลั้น เข้ากับผู้อื่นได้ หากเขาถูกทหาร เมื่อฝึกอบรมเสร็จสิ้นครบวาระ ย่อมได้กลับบ้านอย่างชายชาติทหาร ถ้าลูกชายโยมอยู่บ้าน ไม่ถูกทหาร โยมมั่นใจแค่ไหนว่า เขาจะทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัว ดีไม่ดี โยมอาจเสียลูกชายในขณะเขายังมีชีวิตอยู่ก็เป็นได้

อาตมาขอบอกโยมว่า หลวงพ่อโต ท่านชอบทหาร ชอบคนที่ต่อสู้เพื่อความดีงามถูกต้อง ถ้าลูกชายโยม มาขอพรให้ท่านช่วยเพื่อไม่ให้ถูกทหาร อาจจะเป็นทหารเร็วขึ้นก็ได้ อาตมาเห็นมาหลายรายแล้ว

คุณโยมท่านนั้น ก็ยังยืนยันว่า ต้องขอพรหลวงพ่อโต และผมอยากพิสูจน์ว่า หลวงพ่อโตชอบทหารจริงหรือไม่ ถ้าขอพรแล้ว ลูกผมยังถูกทหาร ผมจึงจะเชื่อว่า หลวงพ่อโตศักดิ์สิทธิ์สมคำเล่าลือจริง ๆ

ข้าพเจ้าไม่ได้พูดอะไร นั่งฟังสองพ่อลูกพูดจบ ก็กล่าวเพียงสั้น ๆ ว่า สุดแท้แต่โยมเถิด จากนั้นทั้งสองพ่อลูก ได้เข้าไปกราบถวายสักการะหลวงพ่อโต เขาทั้งสองจะบนบานขอพรอะไรบ้างไม่อาจทราบได้ พอสมควรแก่เวลาต่างคนก็ต่างไป

วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๔๘ จู่ ๆ คุณโยมคนนั้นพร้อมด้วยลูกชาย เข้ามาที่กุฏิ สังเกตดูสีหน้าคล้าย ๆ มีความวิตกกังวลลึก ๆ ซ่อนอยู่ จึงถามว่า มายังไงโยม หายไปนาน วันนี้มีธุระอะไรจะคุยกันหรือเปล่า

กระผมกับลูกชายมากราบขอโทษหลวงพ่อโต ที่ก่อนนั้นได้ละเมิดล่วงเกินท่านว่า จะศักดิ์สิทธิ์จริงหรือไม่ คืออย่างนี้ ท่านจำได้ไหมว่า ต้นปี ๒๕๔๘ กระผมพาลูกชายมาบนขอพรหลวงพ่อโต เพื่อไม่ให้ลูกชายถูกทหาร แต่วันที่ ๒ เมษายนที่ผ่านมาหยก ๆ ลูกชายของกระผมไปคัดเลือก

ทหาร แล้วผลปรากฏว่า จับได้ใบแดง ผลัดหนึ่งเสียด้วยครับ กระผมนี้เชื่อแล้วว่า หลวงพ่อโตท่านชอบทหาร และรักลูกผู้ชายที่เป็นนักสู้ กระผมเคารพนับถือจริง ๆ

เรื่องที่ ๕ เขาบอกมา

เมื่อกลางปี ๒๕๔๘ ได้มีคณะญาติโยมแสวงบุญแสวงธรรมประมาณ ๘ คน เดินทางมาจากแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป.ลาว มานมัสการหลวงพ่อโต แล้วญาติโยมเหล่านั้นได้เข้ามานมัสการที่กุฏิ อ้อ! ลืมไป ญาติโยมเหล่านั้นแต่งตัวด้วยชุดขาวปฏิบัติธรรม เป็นชาย ๔ หญิง ๔ หลังจากทักทายปราศรัยกันพอเกิดความคุ้นเคยตามสมควรแล้ว จึงถามความเป็นไปเป็นมา

ข้าพเจ้า “คุณโยมทั้งหลาย มาอย่างไร มีอะไรจะให้อาตมาช่วยเหลือไหม”

ญาติโยม “พวกเราทั้งหมดมาจากจำปาสัก ประเทศลาว”

ข้าพเจ้า “คุณโยมเป็นคนจากประเทศลาวหรือ”

ญาติโยม “ไม่ใช่ครับ พวกเราเป็นคนไทย แต่ไปเที่ยวที่จำปาสัก”

คำตอบของอาคันตุกะทั้งหลาย ทำให้ข้าพเจ้ามีนงงหนักขึ้นไปอีก ไม่ใช่คนประเทศลาว แต่มาจากประเทศลาว เอ๊ะ ! มันเป็นอย่างไรกันแน่ ขอทราบรายละเอียดอีกหน่อยนะโยม

ญาติโยม “พวกเรามาจากจังหวัดตรัง ทั้งหมดเป็นม้าทรงเจ้าพ่อที่ตรัง ประจำอยู่ที่ศาลเจ้าตรัง ท่านคงทราบว่าที่ตรังเขามีเทศกาลถือศีล

กินเจไหว้เจ้าประจำปี จะมีม้าทรง ร่างทรงแสดงอาการต่าง ๆ เพื่อถวายความเคารพสักการะต่อเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งถือว่าเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัด”

ข้าพเจ้า “อาตมารู้จัก และได้ดูข่าวทางทีวีอยู่เป็นประจำ แต่ไม่เคยไปดูถึงที่สักที บางครั้งยังนึกหวาดเสียวกับร่างทรงหลาย ๆ ท่าน คิดอยู่ว่าทำได้อย่างไร”

ร่างทรง “ไม่เป็นอันตรายอะไรหรอก เพราะเทพเจ้าท่านคุ้มครองไม่ให้ลูกศิษย์ลูกช้างได้รับอันตรายอะไรเลย”

ข้าพเจ้า “ถึงกระนั้น ก็ยังอดหวาดเสียวแทนไม่ได้อยู่ดี อ้าว! เป็นอันว่าพวกโยมมาอย่างไร ” ข้าพเจ้าถามย้ำวัตถุประสงค์เดิม

ร่างทรง “คืออย่างนี้ พวกเราทั้งหมดไปเที่ยวจำปาสัก ไปชมวัดไหว้พระ ทำบุญไปเรื่อย ๆ จากนั้นได้เข้าไปไหว้พระที่วัดเมืองปากเซ จำไม่ได้ว่าชื่อวัดอะไร มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่กลางศาลาการเปรียญ และที่อุโบสถ พอเดินออกจากอุโบสถก็พบกับชายสูงอายุบอกว่า พวกคุณมาจากเมืองไทย มาไหว้พระไกลเกินไป พระพุทธรูปที่มีลักษณะเหมือนกับที่จำปาสักนี้ ในภาคอีสานของไทยมีหลายจังหวัด ที่ถือว่ามีลักษณะเหมือนกันกับที่นี้อยู่ที่วัดพระโต จังหวัดศรีสะเกษ ถ้าพวกคุณมีโอกาสไปภาคอีสานของไทย ก็ลองไปกราบไหว้หลวงพ่อโตที่วัดพระโต จังหวัดศรีสะเกษก็ได้ เพราะหลวงพ่อโตองค์นั้นก็หล่อด้วยช่างจำปาสักเหมือนกับที่นี่ ลองไปดูก็ได้” นี่เป็นการแปลลาวเป็นไทยเพื่อความเข้าใจง่ายของทุกฝ่าย (เด้อสิบอกให้)

ข้าพเจ้าถามว่า "แล้วคุณโยมคิดว่าเป็นอย่างไร เหมือนหรือไม่เหมือน"

ร่างทรง "เหมือนราวกับพิมพ์เดียวกัน น่าอัศจรรย์จริง ๆ"

ข้าพเจ้าจึงเล่าถึงประวัติความเกี่ยวข้องกันระหว่างภาคอีสานของไทยกับเมืองจำปาสักของประเทศลาวให้คณะร่างทรงได้ทราบคร่าว ๆ พร้อมสรุปว่า ดินแดนไทยทั้งมวลในปัจจุบัน เป็นดินแดนของพระพุทธศาสนา ประชาชนแถบเอเชียใต้ คือ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา จึงไม่มีความแตกต่างกันทางศิลปะและวัฒนธรรมมากนัก พวกคุณโยมกับวัดพระโตถือว่ามีวาสนาร่วมกันจึงได้มาถึงนี้

ญาติโยมชาวตรังกล่าวปวารณาไว้ว่า ถ้ามีโอกาสเดินทางไปจังหวัดตรังให้ไปเยี่ยมด้วย วิธีง่ายที่สุดคือไปที่ศาลเจ้าจังหวัดตรังนั่นแหละ เพราะทุกคนอยู่ประจำที่นั่น ต่อจากนั้นได้มอบหลวงพ่อโตเป็นที่ระลึกคนละองค์ แล้วทั้งหมดก็ลากลับจังหวัดตรัง

เหตุการณ์ที่นำมาเล่าสู่กันฟังนี้ ไม่ได้ปรารถนาจะโฆษณาชวนเชื่อ แต่เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า วัดพระโต หลวงพ่อโต มีส่วนสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลแล้ว ส่วนเรื่องอภินิหารหรือปาฏิหาริย์ ก็ให้เป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลไปก็แล้วกัน เพราะเขาบอกมาอย่างนี้

เรื่องที่ ๖ รอดได้อย่างไร

มีชาย ๒ คน ๆ หนึ่งชื่อสมควร อีกคนหนึ่งชื่อสมศักดิ์ เป็นสหายกันมักจะไปไหนด้วยกันเสมอ วันที่เกิดเหตุก็เช่นกัน สองสหายได้ชวนกันไปทำ

ธุระต่างจังหวัดโดยนายสมควรเป็นคนขับรถปิ๊กอัพ ขาไปก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ส่วนตอนขากลับปรากฏว่าฝนตกถนนลื่น ทำให้นายสมควรไม่สามารถบังคับรถได้อย่างปกติ ทำให้รถปิ๊กอัพที่แล่นมาด้วยความเร็วสูง พลิกคว่ำแล่นไถลออกนอกเส้นทางไปหลายตลบ สุดท้ายพลิกไปกระแทกกับต้นไม้ข้างทาง จนหยุดนิ่งสนิท ใคร ๆ ก็คิดว่าสองคนที่อยู่ในรถคงรอดยาก เพราะสภาพรถพังยับเยิน ล้อ ประตู หลุดกระเด็นไปคนละทิศละทาง ถ้ารอดก็ถือว่ามัจจุราชนอนหลับ หรือไม่ก็มัจจุราชขี้เกียจปฏิบัติหน้าที่ แต่อะไรนั่น ! สองคนที่อยู่ในรถต่างก็คลานออกมาจากสภาพรถที่พังยับเยินโดยไม่ได้รับอันตรายอะไรเลย ทำให้ผู้คนที่ห้อมล้อมดูอยู่นั้น ต่างแปลกใจไปตาม ๆ กัน บางคนก็พูดว่า มีอะไรดี ๆ บางคนก็พูดว่า มีพระอะไรดี คนที่ห้อมล้อมสองคนที่คลานออกมาจากซากรถ ต่างรุมถามว่า มีอะไรดีไม่น่ารอด แต่สองคนนั้นพูดไม่ออก เพราะจุกเสียด ได้แต่ชูมือที่ถือพระกริ่งหลวงพ่อโตขึ้นมาให้คนทั้งหลายดู (แสดงว่าชะตายังไม่ถึงฆาต)

๑๓. วัตถุมงคลของวัด (บางส่วน)

วัดพระโต หรือวัดมหาพุทธาราม เป็นวัดเก่าแก่ที่เกิดขึ้นมาก่อนเมืองศรีสะเกษ ย่อมเป็นธรรมดาที่จะต้องมีสิ่งสำคัญเพื่อเป็นยันต์ป้องกันภัย และเป็นเครื่องเตือนสติให้เราตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี โดยมีองค์คุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก สมดังวจนบาลีว่า นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง, พุทโธ เม สะระณัง วะรัง ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง, ธัมโม เม สะระณัง วะรัง ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี พระธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา นัตถิ

เม สะระณัง อัญญัง, สังโฆ เม สะระณัง วะระรัง ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา เพราะเหตุนั้น ทางวัดพระโต หรือ วัดมหาพุทธาราม จึงได้สร้างวัตถุมงคลหลายรุ่น หลายแบบ หลายพิมพ์

หลวงพ่อโตพิมพ์เนื้อว่าน เป็นรูปพิมพ์สมเด็จเนื้อผงทำด้วยว่าน ขนาดเมล็ดมะขาม เท่าที่ได้ทราบมาว่า สร้างขึ้นในสมัยพระครูธรรมจินดา มหามุนี (เดช มหาปุญฺโญ) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระโต ราว พ.ศ. ๒๔๘๔ – ๒๔๘๗ เป็นพิมพ์พิเศษที่หายาก เป็นที่ต้องการของเซียนพระ และนักนิยมพระเครื่องทั้งหลายในปัจจุบัน

เหรียญหลวงพ่อโต รูปธรรมจักร รุ่นที่ ๑ สร้างขึ้นแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยพระครูศรีวรคณาภิรักษ์ (เคลือบ ปริสุทฺโธ ป.ธ.๖) รอง เจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม ปัจจุบันหาไม่ได้แล้ว

เหรียญหลวงพ่อโต รูปธรรมจักร รุ่นที่ ๒ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยพระครูศรีวรคณาภิรักษ์ ปัจจุบันหาไม่ได้แล้ว

เหรียญหลวงพ่อโต รูปไข่ รุ่นแรก สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ โดย พระครูศรีวรคณาภิรักษ์ เพื่อหาทุนสร้างถาวรวัตถุวัดมหาพุทธาราม และ วัดบ้านสบาย อำเภอน้ำเกลี้ยง ปัจจุบันยังพอหาได้อยู่บ้างตามวัดต่าง ๆ

เหรียญหลวงพ่อโต รูปเมล็ดมะขาม สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ เพื่อหาทุนบูรณะวิหารหลวงพ่อโต ในสมัยพระราชธรรมสารสุธี * เจ้า อาวาสวัดมหาพุทธาราม รูปปัจจุบัน

---

* ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศรีธรรมนาถมุนี

พระราชธรรมสารสุธี
(ธีรังกูร ธีรงฺกุโร ป.ธ.๙)

เหรียญหลวงพ่อโต รุ่นหยดน้ำ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ทำบุญครบรอบ ๖๐ ปี พระราชธรรมสารสุธี เจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม

พระสมเด็จหลวงพ่อโต รุ่นโตรวยโตเศรษฐี ซึ่งทำด้วยมวลสาร ๑๙ ชนิด สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ปัจจุบันยังพอมีอยู่ที่วัดมหาพุทธาราม

พระบูชาหลวงพ่อโต ๓, ๕,๗, ๙ นิ้ว สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ประเภทละ ๕๐๐ องค์ (ขณะนี้หมดแล้ว)

พระบูชาหลวงพ่อโต ๕,๗,๙ นิ้ว สร้างเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ประเภทละ ๕๐๐ องค์ เนื้อนวโลหะ รมดำ และฉีดทอง (ขณะนี้หมดแล้ว)

พระบูชาหลวงพ่อโต ๕,๘,๙ นิ้ว เนื้อนวโลหะ สร้างเมืองปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ประเภทละ ๗๐๐, ๕๐๐, ๓๐๐ องค์ ปัจจุบันยังมีเหลืออยู่บ้าง

พระบูชาหลวงพ่อโต รุ่นกระเบื้องวิหาร ๕,๗,๙ นิ้ว สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ ประเภทละ ๑๐๐๐, ๒๐๐,๙๙ องค์ ปัจจุบันยังมีเฉพาะขนาด ๕,๗ นิ้ว

พระกริ่งขนาดกลาง ขนาดเล็ก เหรียญหยดน้ำ และเหรียญใบเสมา เป็นต้น

ยังมีวัตถุมงคลของวัดอีกหลายชนิด เช่น ผ้ายันต์ ผ้าประเจียด แหวนใบโพธิ์ และวัตถุมงคลอื่น ๆ อีก

วัตถุมงคลของวัดทุกประเภท สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธานุสสติ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เหมือนมีคนคอยให้สติในการกระทำต่าง ๆ และเพื่อป้องกันความประมาท พระจะคุ้มครองเฉพาะบุคคลผู้ประพฤติธรรมเท่านั้น **(ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ)** ฯ

พระราชธรรมสารสุธี
(ธีรังกูร ธีรงฺกุโร ป.ธ.๘)

๑๔. แผนพัฒนาวัดมหาพุทธาราม

(พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๕๖)

ด้วยวัดมหาพุทธาราม อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ โดยคณะสงฆ์ กรรมการวัด ทายก ทายิกา สัปบุรุษ ประชาสังคม และปราชญ์ชุมชน เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์และบูรณาการการพัฒนาแบบยั่งยืน ได้จัดทำแผนพัฒนาวัด (พ.ศ. ๒๕๕๒–๒๕๕๖) เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารยุทธศาสตร์ และบูรณาการการพัฒนางาน ๖ อย่าง คือ งานปกครอง งานศาสนศึกษา งานเผยแผ่ งานศึกษาสงเคราะห์ งานสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ หลักเกณฑ์ยุทธศาสตร์การพัฒนาวัดแบบยั่งยืน ดังนี้

๑. นโยบาย (policy)

รักษาหลักพระธรรมวินัย และพัฒนากิจการวัดแบบยั่งยืน

๒. วิสัยทัศน์ (vision)

จัดการพัฒนาวัดแบบบูรณาการตามหลักไตรสิกขา คือ สะอาด สงบ สว่าง โดยการมีส่วนร่วมแบบ “บวร”

๓. พันธกิจ (mission)

สร้างจิตสำนึกในความเป็นภิกษุสามเณรและศาสนบุคคลที่ดีมีคุณภาพ

ยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศาสนศึกษาทุกระดับ

จัดระบบและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้มีประสิทธิภาพ

จัดและส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์อย่างทั่วถึงมีคุณภาพ

บูรณะ พัฒนา และสร้างศาสนวัตถุอย่างเหมาะสมตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

บำเพ็ญกิจกรรมส่วนรวม และประสานความร่วมมือทุกภาคส่วน โดยใช้หลักพุทธวิธีนำวิถีชีวิต

๔. หลักเกณฑ์ยุทธศาสตร์ (strategies)

เน้นฝึกอบรมพระกรรมฐานทั้งสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน

สร้างโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ยกระดับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

พัฒนาการศึกษาสงเคราะห์ตามแนวพุทธวิธีและวิถีพุทธ

พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจและแหล่งปัญญาธรรม คารวธรรม และสามัคคีธรรม

เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่สังคม ชุมชน ปัจเจกชน และสถาบันทางสังคมทุกภาคส่วน

๕. เป้าประสงค์ (goal)

พระภิกษุสามเณร และศาสนบุคคล ได้รับการฝึกอบรมที่ดีมีคุณภาพอย่างทั่วถึง

พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ และมาตรฐานตามฐานานุรูป

ศาสนบุคคลได้รับการศึกษาหลักธรรม ตามสมควรแก่อัตภาพ

สถานศึกษาของวัด จัดการศึกษาได้มาตรฐาน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

การพัฒนาวัดสามารถตอบสนองความต้องการของสังคม ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

วัดสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมคุณธรรม คุณภาพตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๖. กลยุทธ์

๖.๑ เน้นฝึกอบรมพระกรรมฐานทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

๑) ฝึกอบรมพระกรรมฐานทุกวันธรรมสวนะ และวันหยุดสุดสัปดาห์

๒) ฝึกอบรมและปฏิบัติธรรม ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ

๓) ปฏิบัติธุดงควัตร เดินจงกรม และเข้าค่ายอบรมคุณธรรม

๔) สำหรับพระภิกษุสามเณร ควรปฏิบัติตนตามหลักกิจวัตร ๑๐ ประการ

๖.๒ สร้างโอกาสทางการศาสนศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑) สร้างและประกันโอกาสการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม/แผนกบาลีทุกชั้นทุกประโยค

๒) สร้างและประกันโอกาสการได้รับการอบรมวิชาธรรมศึกษาทุกชั้นทุกระดับ

๓) พัฒนาครูและรูปแบบการจัดการศาสนศึกษาที่หลากหลาย และสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน

๔) พัฒนาหลักสูตรและแบบเรียนพระปริยัติธรรมให้เหมาะสมแก่พระภิกษุสามเณรทุกวัย

๖.๓ ยกระดับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๑) พัฒนาพระธรรมทูต พระนักเผยแผ่ พระจริยานิเทศก์และพระธรรมกถึกให้มีความรู้ความชำนาญ

๒) พัฒนาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่ให้เหมาะสมยุคโลกาภิวัตน์

๓) พัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่

๔) พัฒนาระบบการประกันคุณภาพการเผยแผ่

๕) คัดเลือกและสร้างพระนักเผยแผ่รุ่นใหม่

๖.๔ พัฒนาการศึกษาสงเคราะห์ตามแนวพุทธวิธีและวิถีพุทธ

๑) พัฒนาด้านบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

๒) พัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตามหลักไตรสิกขา

๓) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่าง พระ ครู ผู้ปกครอง นักเรียนและชุมชน

๔) จัดกิจกรรมกลุ่มยุวพุทธิกสัมพันธ์ภายในองค์กรให้เข้มแข็ง

๕) วางแผนจัดตั้งยุวพุทธอาสาภายใน-ภายนอกองค์กร

๖.๕ พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นแหล่งปัญญาธรรม คารวธรรม และสามัคคีธรรม

๑) จัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาของชุมชน

๒) จัดวัดให้เป็นศูนย์สุขภาพ และศูนย์สมุนไพรของชุมชน

๓) บริหารจัดการวัดให้เป็นสถานที่ประชุม สัมมนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชน

๔) ส่งเสริมบทบาทของวัดให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ

๕) อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลตามสมควร

๖) ร่วมมือกับส่วนราชการ เอกชน องค์กร ชุมชน และสถาบันทางสังคมในการจัดกิจกรรม

๖.๖ เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่สังคม ชุมชน ปัจเจกชน และสถาบันทางสังคมทุกภาคส่วน

๑) ส่งเสริมกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและวิถีประชาธิปไตย

๒) ส่งเสริมแนวพัฒนากิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

๓) ส่งเสริมวัฒนธรรม สันติสุข และสัมมาชีพในชุมชน

๔) ส่งเสริมกิจกรรมสถาบันทางสังคมทุกภาคส่วน

๕) ร่วมเสริมสร้างระเบียบวินัย เสียสละ สามัคคี และกตัญญูกตเวทิตาธรรม

๗. การปกครอง

๗.๑ นโยบาย

๑) ฝึกอบรม สอดส่องดูแลพระภิกษุสามเณรให้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคมและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์อย่างเคร่งครัด

๒) กำหนดให้พระภิกษุสามเณรภายในวัด ปฏิบัติพระกรรมฐาน เป็นประจำตลอดปี

๓) ออกระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นเครื่องมือของเจ้าอาวาส ในการควบคุมและส่งเสริมการปฏิบัติสมณกิจของพระภิกษุสามเณรภายในวัด

๔) กวดขัน ควบคุม สอดส่องและส่งเสริมศาสนบุคคลของวัดให้ตระหนักในหน้าที่ และมีโอกาสพัฒนาตนเอง

๕) ใช้หลักปัคคหวิธีและนิคคหวิธี ในการปกครองและลงโทษแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ผู้ประพฤติละเมิดพระธรรมวินัย กฎหมาย และระเบียบแบบแผนอันดีงามของวัด

๗.๒ มาตรการ

๑) เร่งรัดให้มีการปรับปรุงโครงสร้างงานปกครอง ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาวัด จำนวนพระภิกษุสามเณร ศาสนบุคคล และ

ปริมาณงานที่เพิ่มขึ้น โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ และภารกิจของแต่ละงานของวัดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒) ปรับปรุงแก้ไขและจัดทำระเบียบ ประกาศ และคำสั่งต่าง ๆ ของวัดมหาพุทธาราม ให้สอดคล้อง ครบถ้วน และเป็นอุปการะแก่การปกครองให้มีประสิทธิภาพ

๓) จัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปี ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาวัด เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน สำหรับการบริหารงานบุคคล งบประมาณ ตลอดจนรายรับ–รายจ่าย การรับบริจาคเงินบำรุงวัด ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค

๔) เร่งรัดพัฒนาพระภิกษุสามเณร และศาสนบุคคลของวัดให้มีความรู้ในหลักธรรมคำสอน และประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของประชนทั่วไป

๕) เร่งรัดให้มีการวางแผนสอบสวนคุณสมบัติของกุลบุตรผู้ใคร่จะเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในวัด ให้เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม เพื่อป้องกันความเสียหาย อันอาจเกิดขึ้นเพราะกรณีดังกล่าว

๘. การศาสนศึกษา

๘.๑ นโยบาย

๑) พัฒนาการผลิตครูผู้สอนทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีให้มีความรู้ความชำนาญทางวิชาการ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสศรัทธา มีบุคลิกภาพน่ายกย่องนับถือ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ใฝ่รู้ ใฝ่คิด และรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม

๒) พัฒนาระบบการบริหารจัดการศาสนศึกษาให้มีประสิทธิภาพ โดยเน้นกระบวนการฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม ระบบการ จัดการเรียนการสอน และวิธีการสอนให้มีประสิทธิภาพ

๓) พัฒนาการจัดการศาสนศึกษาทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลีทุกชั้นทุกประโยค ให้สามารถนำไปส่งเสริมเกื้อกูลในการจัดการศึกษาอื่น ๆ

๔) จัดตั้งกองทุนส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสไปศึกษาต่อในสำนักหรือสถาบันชั้นสูงต่อไป

๘.๒ มาตรการ

๑) เร่งผลิตและฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ให้มีประสิทธิภาพ และมีจำนวนเพียงพอแก่ความต้องการของสำนักและเกื้อกูลต่อสำนักอื่น ๆ

๒) เร่งจัดระบบบริหารกระบวนการเรียนการสอน ให้มีมาตรฐานเหมาะสมตามชั้น หรือประโยคที่เรียน และให้ผู้เรียนสามารถคิดเป็น วิเคราะห์เป็นตามหลักโยนิโสมนสิการ

๓) เร่งจัดบรรยากาศ สภาพห้องเรียน และสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน และสร้างความรักความสามัคคีระหว่างครู นักเรียน ตลอดจนปลูกฝังกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อสถาบันพระศาสนา

๔) เร่งจัดตั้งกองทุนเพื่อการศาสนศึกษา กองทุนเพื่อภัตตาหาร กองทุนรักษาพยาบาล และกองทุนเพื่อศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไปทั้งทางคดีโลกและคดีธรรม ซึ่งจะเป็นการพัฒนาและส่งเสริมศาสนทายาท ให้มีความรู้ที่จะรักษาตนและพระศาสนาไว้ได้

๙. การเผยแผ่

๙.๑ นโยบาย

๑) พัฒนาและผลิตพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำสำนัก ให้มีความรู้ความสามารถในการเทศนา ปาฐกถา และบรรยายธรรมให้เหมาะสมแก่วุฒิภาวะของผู้ฟัง

๒) พัฒนาทัศนคติพระภิกษุสามเณร ให้เห็นความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ว่าเป็นมูลเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและแผ่ขยายไปยังประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ

๓) พัฒนาระบบเทคโนโลยีและสื่อ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้มีความทันสมัยเหมาะสม เพียงพอ และมีประสิทธิภาพ

๔) พัฒนาระบบบริหารหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ที่ตั้งอยู่ในวัด ให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการ

๙.๒ มาตรการ

๑) เร่งรัดการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรในวัด ให้มีความเข้าใจหลักการเผยแผ่ การสื่อสาร การแนะนำ และชี้แจงความสำคัญและความเป็นมาของวัดได้อย่างถูกต้องชัดเจน

๒) เร่งรัดการจัดทำสื่อ เอกสาร สิ่งพิมพ์ ข้อมูลการเผยแผ่ให้เพียงพอ เหมาะสม เป็นปัจจุบัน และขอความร่วมมือไปยังหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตลอดจนสถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐ และสถานีวิทยุชุมชนต่าง ๆ

๓) เร่งรัดปรับปรุงบริบทภายในวัด ให้เป็นเสมือนห้องสมุดกลางแจ้ง เพื่อเป็นแหล่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างความเข้าใจหลักคำสอน และนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๔) ปรับปรุงบทบาทของวัดให้ตอบสนอง ต่อความประสงค์ของชุมชนในฐานะเป็นองค์กรนำด้านความสะอาด สงบ สว่าง

๕) เร่งรัดปรับปรุงแก้ไข ขจัดพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของศาสนบุคคล และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรเจริญด้วยศีล สมาธิ ปัญญา งอกงามด้วยสุปฏิบัติ อุชุปฏิบัติ ญายปฏิบัติ และสามีจิปฏิบัติ

๑๐. การศึกษาสงเคราะห์

๑๐.๑ นโยบาย

๑) พัฒนาการบริหารจัดการการศึกษาสงเคราะห์ตามแนวพุทธวิธีและวิถีพุทธ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

๒) พัฒนาบุคลากร เช่น พระภิกษุ สามเณร ครู ให้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของวัดในการอบรม สั่งสอนประชาชน และเป็นแหล่งเผยแผ่ความดี ตลอดจนปฏิบัติเป็นตัวอย่างในทางที่ชอบ

๓) พัฒนาศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และศูนย์สงเคราะห์ประชาชน ให้ดำเนินการตามแนวพุทธวิธี คือ ปัญญา กรุณา บริสุทธิ์

๔) พัฒนากระบวนการอบรม ให้มีปฏิสัมพันธ์กับหลักสูตรที่มีการเรียนการสอนตามปกติในโรงเรียน และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้จริง

๑๐.๒ มาตรการ

๑) เร่งรัดการจัดการศึกษาสงเคราะห์ตามแนวพุทธวิธีและหลักวิถีพุทธ สนองนโยบายของคณะสงฆ์ เพื่อคืนคนดีมีคุณภาพ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์แก่สังคมและครอบครัว

๒) เร่งรัดให้มีการปรับปรุงแก้ไขจุดอ่อนระบบการบริหารจัดการศึกษาสงเคราะห์ โดยยกระดับการศึกษาสงเคราะห์เป็นการศึกษาพัฒนาคุณภาพและคุณธรรมของต้นกล้าและต้นทุนทางสังคมมนุษย์

๓) เร่งรัดให้มีการออกระเบียบการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อื่น ๆ ที่อยู่ในวัด ได้ถือเป็นแนวปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งมีการจัดแบ่งหน้าที่รับผิดชอบของคณะกรรมการอย่างชัดเจน

๔) ดำเนินการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมการศึกษาของกุลบุตรกุลธิดา ที่มีความประพฤติดี ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ กตัญญู แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ได้มีโอกาสเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไป หรือให้มีความรู้สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ตามสมควรแก่อัตภาพ

๑๑. งานสาธารณูปการ

๑๑.๑ นโยบาย

๑) พัฒนาถาวรวัตถุ เสนาสนะ และอาคารประกอบ ให้มีเอกลักษณ์ทางศิลปะ สถาปัตยกรรมของชาติ ศิลปะ สถาปัตยกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นโครงสร้างแข็งแรงทนทาน และประหยัด

๒) พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชีวิตและชุมชนปัญญาธรรม โดยการพัฒนาระบบนิเวศน์ และภูมิทัศน์ของวัด ให้เหมาะสมสอดคล้องต่อสถานการณ์ปัจจุบัน

๓) พัฒนาเสนาสนะที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสัปปายะ และมีจำนวนเพียงพอแก่ผู้อยู่อาศัย พร้อมทั้งพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้มีมาตรฐาน และเหมาะสมแก่สมณสารูป

๔) พัฒนาวัดให้เป็นอาราม มีความร่มรื่น สะอาด ปลอดอบายมุข เป็นธรรมสถาน คารวสถาน และบุญสถานของชุมชน

๕) พัฒนาวัดให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ส่งเสริม อนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นศูนย์การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และของชาติ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตลอดจนสถาบันการศึกษาทั่วไป

๑๑.๒ มาตรการ

๑) เร่งรัดให้มีการทำแบบแปลน แผนผังวัด รูปลักษณะอาคาร กุฎีสังฆาวาส กำหนดเขตภายในวัดให้เป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตการศึกษา และเขตสาธารณสงเคราะห์

๒) เร่งรัดให้มีการวางแผนแม่บท เพื่อจัดทำระบบนิเวศน์และจัดภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัด โดยคำนึงถึงความเหมาะสม ประหยัด และเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน

๓) เร่งรัดให้มีการบูรณะและก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ อาทิ ศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ กุฏิรับรอง หอประชุม และอาคารอเนกประสงค์ เท่าที่มีความจำเป็นและเอื้อประโยชน์แก่สาธารณชน

๔) เร่งรัดให้มีการจัดที่ธรณีสงฆ์ และศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง ทั้งนี้ เพื่อป้องกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งก็ได้

๕) จัดให้มีมาตรการในการดูแล รักษา ส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อยอันดีงามภายในวัด และจัดบริการความสะดวกแก่พระภิกษุสามเณร ส่วนราชการ หน่วยงานเอกชน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา

๑๒. งานสาธารณสงเคราะห์

๑๒.๑ นโยบาย

๑) พัฒนากิจกรรมการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาสังคมและชุมชนที่อยู่ใกล้วัด ให้ความร่วมมือในการอบรม แนะนำหลักธรรมในการดำเนินชีวิตแก่ชุมชน

๒) พัฒนาแนวคิดของชุมชนให้เข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๓) พัฒนาองค์ความรู้การประกอบสัมมาชีพ สันติสุข วัฒนธรรม ประเพณี สามัคคีธรรม และกตัญญูกตเวทิตาธรรมแก่ชุมชน และสถานศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจระบอบธรรมาธิปไตย หรือธรรมาภิบาล สามารถอยู่ร่วมกันด้วยดี มีสุข

๑๒.๒ มาตรการ

๑) เร่งรัดให้มีการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและชุมชน เช่น การอบรมคุณธรรม จริยธรรม และงานชุมชนสัมพันธ์ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและสมณภาวะ

๒) เร่งรัดและจัดประชุมสัมมนาประชาคมหมู่บ้าน ประชาคมชุมชน องค์กรมหาชนตำบล เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

๓) เร่งรณรงค์ให้ประชาชนบำเพ็ญประโยชน์เนื่องในโอกาสวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญของชาติ ตลอดจนลด ละ เลิกการเสพเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และเล่นการพนันในเขตศาสนสถาน

๔) ร่วมกับครอบครัว ชุมชน องค์กร สถานประกอบการ และสถาบันจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งภูมิปัญญา และสังคมคุณภาพในโอกาสต่อไป

๑๓. แผนงาน / โครงการ

๑. โครงการบูรณะวิหาร ขณะนี้ดำเนินการไปแล้ว

๒. โครงการบูรณะอุโบสถ ขณะนี้ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว

๓. โครงการก่อสร้างศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลาธรรมานุสติ ๒ หน่วย ๖,๐๐๐,๐๐๐ บาท ดำเนินการไปแล้ว ๙๕ %

๔. โครงการก่อสร้างกุฏิสงฆ์ ๕ หน่วย งบประมาณ ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๕. โครงการก่อสร้างศาลาปฏิบัติธรรม งบประมาณ ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๖. โครงการก่อสร้างอาคารรับรอง " อาคารพุทธานุภาพ" งบประมาณ ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๗. โครงการก่อสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม ๖,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๘. โครงการก่อสร้างห้องสมุด "พุทธเนรมิต" งบประมาณ ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๙. แผนงาน/โครงการ/กิจกรรมอื่น ๆ อีก

๑๐. โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต การศาสนา ศิลปวัฒนธรรม

๑๑. โครงการพัฒนาคุณธรรมเยาวชน (นิสิต นักศึกษา นักเรียน)

****

เอกสารอ้างอิง

1. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๕๔๙
2. ประวัติศาสตร์ เมืองขุขันธ์–ศรีสะเกษ, ภูริวัฒน์ สาทอง
3. พระพุทธศาสนาในเอเชีย,พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
4. ตำนานอุรังคธาตุ/ประวัติพระธาตุพนม (เว็บไซต์)
5. ประวัติเมืองจำปาสัก/เมืองเวียงจันทน์/เมืองหลวงพระบาง
6. ประวัติจังหวัดหนองบัวลำภู (นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน) (เว็บไซต์)
7. ประวัติเมืองอุบลราชธานี (เว็บไซต์)
8. ข้อคิด ข้อเขียน, พระเทพวรมุนี (วิบูลย์) เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ
9. ประวัติวัดมหาพุทธาราม (พระมหาประยูร)
10. ตำนานและคำบอกเล่าสืบๆ กันมาจากผู้เฒ่าผู้แก่
11. ประวัติพระครูวีรเขตคณารักษ์ (มานิต วรณาโณ ป.ธ.๖,น.ธ.เอก) พ.ศ. ๒๕๓๙
12. ประวัติพระครูธรรมจินดามหามุนี (เดช มหาปุญฺโญ) พ.ศ. ๒๔๙๐
13. ประวัติพระเทพวรมุนี (เสน ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๗,พ.ม.) พ.ศ. ๒๕๓๕
14. ประวัติและทำเนียบพระสังฆาธิการ วัดมหาพุทธาราม พ.ศ. ๒๕๔๑
15. ประวัติเมืองในเขตภาค ๑๐. ตอนประวัติศรีสะเกษ. พระราชเมธี (วรวิทย์) วัดมหาธาตุ

มณฑปรอยพระพุทธบาทจำลอง

ประวัติวัดมหาบุศยาราม โดย.. พระราชธรรมสารสุธี